

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE KENT PLANLAMASI İLE DEĞİŞEN KONUT
ÜRETİM SÜRECİNİN İNCELENMESİ:
AMASYA ÖRNEĞİ**

Mimar Tuba SARI

**FBE Mimarlık Anabilim Dalı Konut Üretimi ve Yapım Yönetimi Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Candan ÇINAR

İSTANBUL, 2010

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ŞEKİL LİSTESİ.....	iv
ÇİZELGE LİSTESİ.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. TÜRKİYE’DE KENTSEL GELİŞME VE KENT PLANLAMASI.....	6
2.1 19. Yüzyılın İkinci Yarısından Cumhuriyet’e Kadar Geçen Süre.....	7
(1850-1923)	
2.2 Cumhuriyet’in İlk Yıllarından İkinci Dünya Savaşı Sonrasına	
Kadar Geçen Süre (1923-1950).....	9
2.3 İkinci Dünya Savaşı Sonrasından 1980’lerin Başına (1950-1980).....	13
2.4 1980 Sonrası.....	17
3. KENT PLANLAMASI İLE DEĞİŞEN KONUT ÜRETİM SÜRECİ.....	20
3.1 19. Yüzyılın İkinci Yarısından Cumhuriyet’e Kadar Geçen Süre	
(1850-1923).....	21
3.2 Cumhuriyet’in İlk Yıllarından İkinci Dünya Savaşı Sonrasına	
Kadar Geçen Süre (1923-1950).....	23
3.3 İkinci Dünya Savaşı Sonrasından 1980’lerin Başına (1950-1980).....	27
3.4 1980 Sonrasındaki Ekonomik ve Politik Gelişmelerin	
Konut Sektörüne Yansıması.....	31
4. AMASYA’NIN FİZİKSEL, SOSYAL, TARİHSEL VE	
MEKÂNSAL YAPISI.....	34
4.1 Amasya’nın Coğrafi Özellikleri.....	34
4.1.1 Amasya’nın Konumu.....	38
4.1.2 Yeryüzü Şekilleri.....	40
4.1.3 İklim.....	42
4.2 Amasya Kentsel Mekânının Oluşumu.....	43
Amasya’nın Tarihsel ve Mekânsal Yapısının Analizi.....	45
4.2.1.1 19. Yüzyılın İkinci Yarısından Cumhuriyet’e Kadar (1850- 1923).....	49
4.2.1.2 Cumhuriyet’ten İkinci Dünya Savaşı Sonrasına (1923-1950).....	56
4.2.1.3 İkinci Dünya Savaşı’ndan 1980’lerin başı (1950-1980).....	62

4.2.1.4	1980 sonrası	70
4.3	Amasya'nın Bugünkü Sosyo-Ekonomik, Demografik ve Mekânsal Yapısının Analizi.....	74
4.3.1	Nüfus.....	76
4.3.2	Sosyo-Ekonomik Durum.....	81
4.3.3	Arazi Kullanımı.....	85
5.	AMASYA'DA KENT PLANLAMASI İLE DEĞİŞEN KONUT ÜRETİM SÜRECİ.....	88
5.1	19. Yüzyılın İkinci Yarısından Cumhuriyet'e Kadar Geçen Süre (1850-1923).....	96
5.2	Cumhuriyet'in İlk Yıllarından İkinci Dünya Savaşı Sonrasına Kadar Geçen Süre (1923-1950).....	100
5.3	İkinci Dünya Savaşı Sonrasından 1980'lerin Başına (1950-1980).....	106
5.4	1980 Sonrası.....	113
6	SONUÇ.....	126
	KAYNAKLAR.....	133
	EKLER.....	137
EK 1	Amasya Şehir Planı.....	138
EK 2	Amasya İl Haritası.....	139
	ÖZGEÇMİŞ.....	140

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 4.1 Amasya'nın konumu.....	34
Şekil 4.2 Amasya genel.....	35
Şekil 4.3 Alçak köprü (merkez).....	36
Şekil 4.4 İltekin (çağlayan köprüsü).....	36
Şekil 4.5 Kunç köprü.....	37
Şekil 4.6 İstasyon köprü.....	37
Şekil 4.7 Helkıs (hükümet) köprüsü.....	38
Şekil 4.8 Amasya şehir planı.....	39
Şekil 4.9 Amasya ulaşım yolları.....	39
Şekil 4.10 Amasya'nın üç boyutlu görüntüsü.....	40
Şekil 4.11 Tarih boyunca Amasya'da yerleşim süreci.....	47
Şekil 4.12 1915 yangını öncesi.....	50
Şekil 4.13 1915 yangını sonrası.....	50
Şekil 4.14 Amasya, 1900'lü yılların başı.....	51
Şekil 4.15 Amasya, 1934	53
Şekil 4.16 Hatuniye Mahallesi, 1925.....	53
Şekil 4.17 Amasya fiziksel gelişim süreci, 1923 öncesi.....	55
Şekil 4.18 1948 Savadiye deresi taşkını.....	56
Şekil 4.19 1926'da Amasya'da devam eden devlet demir yolları inşaatı.....	58
Şekil 4.20 Amasya, 1927.....	58
Şekil 4.21 Amasya, 1910.....	59
Şekil 4.22 Amasya, 1945.....	59
Şekil 4.23 Ziyapaşa Bulvarı, 1945.....	60
Şekil 4.24 Amasya fiziksel gelişim süreci, 1923 sonrası.....	64
Şekil 4.25 Ziya Paşa Bulvarı.....	62
Şekil 4.26 Amasya fiziksel gelişim süreci, 1945 sonrası.....	68
Şekil 4.27 Amasya fiziksel gelişim süreci, 1966 sonrası.....	69
Şekil 4.28 Amasya Yalıboyu, 2010.....	71
Şekil 4.29 Amasya saat kulesi, 2010.....	71
Şekil 4.30 Amasya fiziksel gelişim süreci, 1981 sonrası.....	73
Şekil 4.31 Amasya genel görünüm, 2010.....	74
Şekil 4.32 Günümüzde Amasya.....	75

Şekil 5.1 Amasya evleri.....	89
Şekil 5.2 Amasya genel görünüm.....	91
Şekil 5.3 Amasya, 1858.....	96
Şekil 5.4 Amasya, 1910 yılı Harşena Dağı.....	97
Şekil 5.5 20.yy.ın başında tarihi kale surları üzerine oturan ahşap konaklar; Kral kaya Mezarları ve Kızlarsarayı.....	98
Şekil 5.6 Hazeranlar Konağı, 1900’ler.....	98
Şekil 5.7 Amasya yapı üretim süreci, 1923 öncesi.....	99
Şekil 5.8 1930’lu yıllarda Gümüşlü Mahallesi.....	100
Şekil 5.9 Amasya, 1925.....	101
Şekil 5.10 1930’larda Yalıboyunda sıralanan ahşap evler.....	101
Şekil 5.11 Yüzevler adıyla anılan evler.....	103
Şekil 5.12 Yüzevler, 1950.....	103
Şekil 5.13 Amasya yapı üretim süreci, 1923 sonrası.....	105
Şekil 5.14 1962 Yavuz Selim Meydanı.....	106
Şekil 5.15 Kirazlıdere Mahallesi.....	107
Şekil 5.16 Kirazlıdere Mahallesi.....	107
Şekil 5.17 Mustafa Kemal Paşa Caddesi.....	109
Şekil 5.18 Şamlar Mahallesi.....	110
Şekil 5.19 Amasya yapı üretim süreci, 1945 sonrası.....	111
Şekil 5.20 Amasya yapı üretim süreci, 1966 sonrası.....	112
Şekil 5.21 İstasyon Mahallesi.....	115
Şekil 5.22 Amasya yapı üretim süreci, 1981 sonrası.....	118
Şekil 5.23 1985 İmar planı 2 katlı tek ev tipi.....	120
Şekil 5.24 1985 İmar planı çarşı tipi ev.....	120
Şekil 5.25 Bahçeleriçi Mahallesi, 2010.....	122
Şekil 5.26 Şeyhcuî mahallesi toplu konut alanı vaziyet planı.....	123
Şekil 5.27 Şeyhcuî Mahallesi, TOKİ uygulama alanı, 2010.....	123
Şekil 5.28 Çakallar Mahallesi Villa Sitesi, 2010.....	124

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 4.1	Önceki imar planları.....	43
Çizelge 4.2	Amasya ili ve Türkiye'nin yıllar itibarıyla karşılaştırmalı nüfus artış hızları.....	77
Çizelge 4.3	Amasya ilinin 1990 ve 2000 yıllarında kentsel ve kırsal nüfusu ve nüfus yoğunluğu.....	77
Çizelge 4.4	Amasya ili nüfusunun Türkiye nüfusu içindeki payı.....	78
Çizelge 4.5	Amasya İli yıllara göre nüfus gelişimi.....	79
Çizelge 4.6	Amasya ili kır/kent nüfusunun yıllara göre gelişimi.....	79
Çizelge 4.7	Yıllık ortalama nüfus artışı.....	80
Çizelge 4.8	Amasya ili nüfus artış hızı.....	81
Çizelge 4.9	GSYİH'nın sektörlere göre dağılımı.....	82
Çizelge 4.10	Amasya iktisadi sektörlere göre istihdam edilen nüfusun yıllara göre değişimi.....	83
Çizelge 4.11	Çalışanların sektörel dağılımı.....	83
Çizelge 4.12	Amasya iktisadi sektörlere göre istihdam edilen nüfusun yıllara göre değişimi.....	84
Çizelge 4.13	Amasya iktisadi sektörlere göre istihdam edilen nüfusun yıllara göre değişimi.....	84
Çizelge 4.14	Amasya ili arazi kullanım değerleri.....	85
Çizelge 4.15	Amasya ili kentsel arazi kullanımı.....	86
Çizelge 5.1	Amasya'da konut üretiminin evrimsel süreci.....	95

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tez konusu ile ilgili araştırmalarımda bana yol gösteren, çalışmam esnasında her türlü yardım ve kolaylığı sağlayarak desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Candan Çınar'a, tez çalışmama katkılarından dolayı Sayın Yrd. Doç. Dr. Hülya Yakar'a, tezin oluşması için gerekli dokümanların sağlanmasındaki yardımlarından dolayı Amasya Belediyesi İmar Müdürü Sayın Rahmi Atasoy'a, kaynak araştırma sürecinde arşivlerindeki bilgi ve belgelere ulaşmamı kolaylaştıran İller Bankası Genel Müdürlüğü Harita Dairesi Başkanı Sayın Serdar Tiryaki'ye, Harita Dairesi Başkan Yardımcısı Sayın Mehmet Yeniçerioğlu'na ve hayatımın her döneminde yanımda olan sevgili aileme teşekkür ederim.

ÖZET

Kent; doğal çevre, insan ve onun etkinliklerinden oluşan organize bir yerleşim birimidir. Kentin varlığı ve gelişme süreci, daha çok doğal çevre bileşenlerinin sağladığı olanaklara bağlıdır. Bununla birlikte, kentsel gelişim ve kentsel büyümede tarihsel ve kültürel etkenlerin de rolü vardır.

Geçmişten bu yana Türkiye’deki gelişmeleri tanımlayan mekânsal süreçlerin bir bütün içinde incelenmesi bugünkü kentsel ve bölgesel yapının ve gelecekteki gelişmelerin belirlenmesi açısından son derece önemlidir. Cumhuriyet öncesi dönemden başlayarak Türkiye’de önemli bir tartışma kanalı oluşturan mekânsal süreçlerin değişimi, zaman içinde oldukça farklılaşmıştır. Kent merkezleri zamanla eski önemlerini yitirmeye başlamış, kent çeperlerine doğru gelişimini sürdürmüştür. Kentler gelişirken, konut üretim süreçleri ve üretici aktörler de değişim göstermiştir.

Bu çalışmada, mekânsal değişim süreçlerine yönelik tartışmalar ve bu tartışmalara katkı sağlayan araştırmalar incelenerek öncelikle Türkiye’nin 19.yy’ın ikinci yarısından 1980 sonrasına uzanan kentsel gelişimi, dönemlere ayrılarak ele alınmış, aynı dönemler içinde konut üretimindeki farklılaşmalar üzerinde durulmuştur. Türkiye’de yaşanan kentsel gelişim ile değişen konut üretim sürecinin, örnek alan olarak seçilen Amasya’nın yaşadığı dönüşümde etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Amasya, kentsel gelişme, konut üretimi

ABSTRACT

A city usually consists of natural, built, social environment together with administrative functions. A city's existence and growth process depends on mostly the facilities provided by its surrounding environment. Yet, historical and cultural factors are also vital for the development and growth of a city.

It is so crucial to analyze turkey's spatial development phases as a whole in order to identify current regional and urban structure and designate forthcoming development. Spatial development transitions created important debates subjects ever since pre-republic period in turkey, and these development transitions differentiated in due course. In course of time city center has lost its attractiveness and importance on the contrary urban sprawl increased. In addition, while cities have been growing, housing production process and producers have changed.

This study, in particular covers urbanisation by parting phase by phase beginning from the second half of 19th century to 1980'ies. Spatial development phases and contributing arguments are analyzed and differentiating housing practices are also studied. The city of Amasya is selected to demonstrate the effects of differentiation in housing production over time by the cause of the urban growth turkey has experienced.

Keywords: Amasya, urban growth, housing production.

GİRİŞ

Cumhuriyet'in kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı sonrasına uzanan kentleşme ve bölgesel gelişme konuları çevresinde ortaya çıkan dönemde modernleşme temelli tartışmaların ilk ipuçları, Cumhuriyet öncesi dönemde başlamıştır. Hızlanan nüfus artışı, ekonominin yeniden yapılanması, sınıf esaslı farklılaşma ve toplumsal değişim kent mekânında önemli dönüşümleri ortaya çıkarmıştır ve özellikle kent merkezlerinde değişen ekonomik yapıya koşut olarak bir yenilenme ve farklılaşma gözlenmiştir.

Avrupa'da doğan ve gelişen modernite projesi, sanayi devriminin gerçekleşmesi sonrasında, evrensel bir proje olarak, 1840'lı yıllardan itibaren Osmanlı ekonomisini ve kurumsal yapısını da dönüştürmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğunda, kent planlaması, yasalar ve yönetmelikler şehirciliği biçiminde, Batı'dan etkilenecek başlamıştır.

Cumhuriyet'le birlikte gündeme gelen temel güdü, yeni bir ulus devlet yaratmak ve modernite projesi kapsamında dönüşümün başlatılması olmuştur. Hızlanan nüfus artışı, ekonominin yeniden yapılanması, sınıf esaslı farklılaşma ve toplumsal değişim kent mekânında önemli dönüşümleri ortaya çıkarmış, özellikle kent merkezlerinde değişen ekonomik yapıya koşut olarak bir yenilenme ve farklılaşma gözlenmiştir. Artık kentin parçalarının planlanmasıyla yetinilmemekte, tümü planlanmaktadır ancak bu planlama genellikle, geçmişte var olan kentsel dokulara saygılı olmayan modernist bir planlamadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası olan gelişmeler yalnızca bu savaşa doğrudan katılanları değil tüm dünya ülkelerini etkilemiş ve 1945 sonrasında Avrupa yeniden şekillenirken Türkiye de bu süreçten payını almıştır. Türkiye'de hızlı bir kentleşmenin yaşanmaya başlaması modernite projesinde önemli değişiklikler ortaya çıkarmıştır. İkinci Dünya Savaşı bütün dünyaya olduğu gibi Türkiye'ye de önemli değişiklikler getirmiştir. Kırdan kente hızla artan göç, büyük kentlerde gecekondulaşmanın başlaması, kentlerde ortaya çıkan konut sorunları ve mevcut ve yeni oluşturulan kurumlaşma kapasitesinin yetersiz kalması hızlı kentleşme sürecinin sonuçlarındandır. 1960'lı yıllar batı ülkelerinde geçerli olan modernist planlama anlayışının ürünü kapsamlı-akılcı planlama kavramının Türkiye'de de benimsendiği bir sürecin başlangıcı olmuştur.

Türkiye, ekonomide uygulanan politikalar açısından 1980 sonrasında, temel bir değişim olarak nitelendirebileceğimiz bir 'serbestleşme' dönemine girmiştir.

Kentlerin makroformları, bu bağlamda iki eğilimin, merkezileşme ve merkez dışına yayılma eğilimlerinin biçimlendiği mekânlar olmaya başlamışlardır. 1980 sonrasının Türkiye'sinde, hangi biçimde adlandırılırsa adlandırılısın, eski batılılaşma, modernleşme, çağdaşlaşma ideolojileri, toplumsal ve kültürel yaşamın bütün alanlarında, esaslı bir yenilenme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır.

Yaşanan ekonomik ve politik gelişmelerle birlikte değişen ve gelişen kentler konut ve konut alanlarının değişimini de etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğunda 1840'larda başlayan ekonomik ve toplumsal dönüşüm birçok alanda olduğu gibi yapı üretimi alanında da önemli değişikliklere yol açmıştır. Gelişen ulaşım olanakları, banliyöleşme, merkezi iş alanlarının oluşumu, arazi kullanımında yeni kalıpların kullanılmaya başlanması gibi kentlerde ortaya çıkan sorunlara çözüm bulabilmek için kurumsal ve yasal yeniliklere başvurulmuştur. Batıyla ilişkilerin güçlenmesi konut alanında önemli değişimlerle sonuçlanmıştır.

Türkiye'de konutun toplumsal bir sorun olarak ortaya çıkması İkinci Dünya Savaşından sonra başlamaktadır. 1945'den sonra hızlanan ekonomik, toplumsal ve politik değişim sürecine girilmiş ve sonuçta sanayileşmeye ağırlık veren politikalarla birlikte konut sorunu ortaya çıkmıştır. Türkiye'de önemli politik, ekonomik değişimlerin olduğu bir dönemde, özellikle 1950'den sonraki liberal ekonomi politikasının yol açtığı hızlı ve plansız kentleşme konut ihtiyacını hızla büyük kentlere ulaştırmış, sanayileşme, kentleşme hızını arttırırken buna paralel olarak nüfusun da kentlerde yoğunlaşmasına yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu tıkanıklığı bir ölçüde aşmayı sağlayan iki konut üretim süreci; zaman içinde oluşan gecekondü ve yapsatçılık olmuştur. Yaşanan hızlı kentleşme ve imarlı arsa sunumunun artırılamayışı vb. nedenlerle tüm kentlerde arsa fiyatları çok yükselmiş ve orta sınıflar tek parsel üzerinde konut yapma olanağını kaybetmiştir. Bu durumda tek parsel üzerinde birden fazla kişinin bir araya gelerek gerçekleştirdikleri apartmanlarda bir kat sahibi olmaları bir çözüm olarak gelişmiştir. 1960'ların getirdiği planlama ortamı yapsatçı sürece alternatif olarak kooperatifler eliyle konut sunum biçiminin özendirilmesini olmuştur.

1980'lerin ortasına gelindiğinde, bir önceki dönemin hâkim sunum biçimleri olan yap-satçı ve gecekondü mekanizmasının etkinliğini yitirmeye başladığı görülmüştür. 1980'lere kadar küçük müteahhidin egemenliğinde olan inşaat sektörüne yavaş yavaş büyük sermaye girmiştir. Yap-satçı ve gecekondü üretimin temposu giderek düşen kapasiteleri, yoğunlaşma bölgelerindeki talebi karşılayamaması, gerek kamunun, gerek özel sektörün büyük ölçekli toplu konut girişimlerine ağırlık vermesine neden olmuştur.

Bu döneme gelinceye kadar kentlerde konutlar yap-satçılar eliyle yapılırken, 1980’li yıllarda çıkarılan toplu konut yasalarının da etkisiyle kooperatifler, büyük şirketler, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi, Emlak Kredi Bankası ve belediyeler aracılığıyla toplu olarak inşa edilmeye başlanmıştır.

Doğal yapı olarak, kent merkezinden geçen Yeşilırmak ve kuzeyde Tersakan Çayı ile akarsu kenarlarındaki düzlüklerdeki meyve bahçeleri ve kenti çevreleyen yüksek dağlar, Amasya’ya kendine özgü bir görünüm kazandırmış ve yerleşme kararlarını etkilemiştir Amasya konumu itibariyle bir vadinin iki tarafındaki yamaçlara yerleşmiş bir kenttir.

Amasya, Orta Karadeniz bölgesinde yer alan, önemli tarımsal zenginliği ve kültürel mirası ile önemli gelişme potansiyellerine sahip bir ildir. Cumhuriyet öncesine ait çok önemli tarihsel birikimin yanında, Cumhuriyet döneminde de ülkemiz açısından önemli rollerin biçildiği Amasya’nın tüm bunların yanında hem kültür olarak hem de tarımsal topraklar ve çeşitlilik açısından çok önemli potansiyelleri olduğu bilinmektedir. Son yıllarda ulaşım ve iletişim olanaklarının artması da Amasya ili için önemli potansiyelleri gün yüzüne çıkarmıştır.

Tanzimat sonrası Osmanlı şehirlerinin hem genel formunda, hem de iç dokusunda önemli değişimler yaşanmıştır. Amasya’nın uzun yıllar boyunca fazla değişiklik göstermeyen fiziksel yapısı, önce 19. Yüzyıldaki Nizam-ı Cedid ve Tanzimat dönemi uygulamalarıyla yüzünü değiştirmeye başlamıştır. Daha önce başlayan sosyoekonomik yapıdaki değişimin fiziksel yapıya yansımaları ise bütün Anadolu kentlerinde olduğu gibi gelişen teknoloji ile birlikte 20. yüzyılın başından başlayarak yavaş yavaş etkisini göstermiştir. Cumhuriyet sonrasında 1929 dünya iktisadi bunalımının etkisi Türkiye’de de şiddetli şekilde hissedilmiş, üst ölçekli iktisadi politikalar önemli değişikliklere uğramıştır. Amasya’nın Cumhuriyet sonrası iktisadi tarihinde de paralel gelişmeler gözlenmektedir.

1950-1980 yılları arasında, Amasya’da tarım ve sanayi sektörlerindeki gelişmeler ve ilin ülke pazarı ile önemli ölçüde bütünleşmesi sonucunda artan sosyal hareketlilik ile kentleşme olgusunu hızlandırmıştır.

Amasya’nın kentsel dokusunun sosyoekonomik dönüşümün etkileri altındaki hızlı değişimi, Cumhuriyetten sonra düzenlenen yasal yapılanmanın kontrolü ile başlamıştır. Kent morfolojisi ve yapı tipolojisi birbiri ile ilişki kurmakta ve sürekli dönüşmekte, yapı süreci sürekli olarak tarihi eşiklerden etkilenmekte ve yönlendirilmektedir.

Yeşilirmak'ın ikiye böldüğü kentte, yerleşme; 1450 ve 1950 yılları arasında (Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde) kent en parlak dönemini yaşamıştır. Osmanlı döneminde, Osmanlı padişahlarının yetiştirildiği, şehzadeler beldesi olarak adlandırılan kent, bir kültür merkezi haline getirilmiştir. Kente verilen bu misyon ile kentsel gelişim hızlanmıştır. Kale ile Yeşilirmak arasında kalan kuzey kesimdeki alan darlığı nedeniyle, alanı daha geniş olan Yeşilirmak'ın güney kıyısında yerleşmeler kurulmaya başlanmıştır. Kuzey kesimindeki mahalleler ise, kale ile Yeşilirmak arasına dizilmişlerdir.

Tarihi çekirdek çevresinde gelişen yeni yerleşme alanlarının kuruluşu ve gelişmesi; genellikle, XX. yüzyılın ikinci yarısında Balkan ülkelerinden; 1950'den sonra da, Türkiye'nin diğer illerinden ve özellikle de kent'in kırsal kesiminden gelen göçler nedeniyle hızlanmıştır

1950'li yıllara kadar kent dokusu genel olarak alçak katlı konutlardan, anıtsal yapılardan ve kamu binalarından oluşmuştur. 1950'lerin başında kırdan gelen hızlı bir göç ile birlikte Amasya kent dokusu önemli bir değişim yaşamıştır. 1980'den sonra yeni alanların imara açılmasıyla büyük firmaların denetiminde toplu konut uygulamaları başlamıştır.

Bu tezin amacı, kent planlamasının konut yerleşimlerini nasıl şekillendirdiğini incelemek, Amasya kenti örneğinde, Türkiye'de kentsel gelişim ve konut üretim süreçlerinde uygulanan politikaların etkilerini ortaya çıkarmaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde; Türkiye'nin kentleşmesi sürecinde ön plana çıkan planlama kararları ele alınmaktadır. Tanzimat'la birlikte başlayan ve Cumhuriyetin ilanına kadar olan aralık ilk dönem, Cumhuriyetin ilanından 1950'li yıllara kadar olan aralık ikinci dönem, 1950'li yıllardan 1980'lerin başına kadar olan aralık üçüncü dönem, 1980'den günümüze kadar olan süreç dördüncü dönem olarak incelenmektedir.

İkinci bölümünde; kentte yaşanan politik, ekonomik ve sosyal değişimlerin konut alanındaki yansımaları tarihsel süreç içinde ele alınmaktadır. Kentsel planlama sürecinin incelendiği dönemlerde (1850...-1980 sonrası), uygulanan konut politikaları ile değişen konut üretim süreçlerinin Türkiye'nin kentsel gelişimi üzerindeki etkileri ortaya konmaktadır.

Üçüncü bölümde; kentsel ölçekte çalışma alanı olarak seçilen Amasya kentine kimliğini kazandıran ve dönüşüm sürecini belirleyen faktörler, tarihi, doğal ve sosyal yönleriyle incelenerek, kentin 19. yy'ın ikinci yarısından 1980 sonrasına uzanan kentsel gelişim süreci ve kentin bugünkü mekânsal yapısı değerlendirilmektedir.

Dördüncü bölümde Amasya'daki konut mimari kimliği ortaya çıkarılarak konut örüntülerinin zamana bağlı olarak değişimi incelenerek Amasya kent kimliğine etkileri değerlendirilmektedir.

Sonuç bölümünde, Türkiye'de yaşanan kent planlaması ile değişen konut üretiminin Amasya ile karşılaştırılması yapılarak kentsel gelişmenin konut üretimine etkileri üzerinde durulmaktadır.

2. TÜRKİYE’DE KENTSEL GELİŞME VE KENT PLANLAMASI

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren aydınlanma geleneği içinde köktenci bir “çağdaşlaşma” ya da “modernite” projesini uygulamaya çalışmıştır. Modernite projesi, gerçekte bir kentsel gelişme projesidir ve bu projenin başarısı, büyük ölçüde, başarılı bir kentsel gelişmenin gerçekleştirilmiş olmasına bağlıdır (Tekeli, 1998).

Modernite, 17. yüzyıldan itibaren Avrupa’da oluşmuş bulunan toplumsal yaşam ya da organizasyon biçimi olarak ifade edilmektedir (Tekeli, 2001). Söz konusu organizasyon, kapitalist ekonomik ve toplumsal süreçler aracılığıyla bu yıllardan itibaren tüm dünyaya yayılma eğilimi göstermiştir. Mimarlık ve planlama ise “yer”in inşası yoluyla toplumsal ve ekonomik süreçlerin kolaylıkla içselleştirilmesini sağlamıştır. Böylelikle modernite projesi çerçevesinde geleneksel ilişkilerden sıyrılmış olan bağımsız bireyin yaşam biçimi ve mekânları yeniden inşa edilmeye başlanmıştır.

Kentsel planlamanın bir modernite projesi olarak gelişimi, İngiltere’nin hızla büyüyen sağlıklı işçi kentlerinin sorunlarını çözme çabasına dayanır. Hızla büyüyen kentlerin sağlık ve altyapı sorunlarını çözmek ve konut ihtiyacını karşılamak amacıyla ilk planlama çalışmaları yapılmıştır. Kentsel dokunun yeniden inşası, yeniden biçimlendirilip yenilenmesi, bu projenin ana unsurlarından biri haline gelmiştir (Harvey, 1997).

Modernite projesi, planlamanın yürürlüğe koyduğu yasalar çerçevesinde uygulanmaya başlanmıştır. Ancak, modernite projesi 19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyıl başlarında, alternatif yaşam arayışları çerçevesinde yeni yaşam mekânları ve biçimleri üretme süreci içerisine de girmiştir. Bunlar arasında güzel kent akımı, Ebenezer Howard’ın Bahçe Kent ütopyası, Camillo Sitte’nin tarihi çevreye duyarlı yaklaşımı, Berlage’ın Amsterdam’daki uygulamaları, Tony Garnier’in Cite Industrial’ı sayılabilir. Modernizmin kent planlama anlayışı ise en gelişmiş ifadesini Cıam’nın 1933’te hazırladığı Atina Şartı’nda bulmuştur denilebilir (Tekeli, 2001). Le Corbusier’nin, Mies Van Der Rohe’nin, Frank Lloyd Wright’ın ve benzerlerinin düşünceleri de bu bağlama uyum sağlamaktadır (Harvey, 1997).

Günümüzde uygulanan çerçevesi ile kent planlaması, Batı’da, sanayileşmenin ortaya çıkardığı sanayi kentinin sorunlarına çözüm arayışlarıyla ağırlık kazanmıştır. Sanayi toplumunun ekonomik ve sosyal yapısıyla gelişen fiziki planlama anlayışı ve kurumsallaşması, içinde geliştiği toplumun gerçekleriyle tutarlı bir yapılanma göstermiştir.

Son yirmi yılda dünya ve Türkiye ekonomisinde yaşanan değişimler hem kapitalizmin mekândaki eşitsiz gelişimini hem de yerleşim sistemi ile yerleşim merkezleri arasındaki hiyerarşiyi yeniden yapılandırmaktadır. Bu çerçevede Türkiye ekonomisinde ve sanayinin coğrafi dağılımında son yirmi yılda ortaya çıkan değişimlere yönelik ilgi, günümüzde iyice yoğunlaşmış bulunmaktadır.

Günümüzden geçmişe bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin köktenci bir çağdaşlaşma projesini uygulamaya koyması, tarihte hem bir kopuş, hem de bir süreklilik olarak görülebilir. Bu bir kopuştur, çünkü çok yönlü bir çağdaşlaşma projesi uygulamasına girilmiştir. Bir sürekliliktir, çünkü bir yandan Türkiye'de yaşayanların zengin kültürel birikimi üzerine oturtulmuştur, öte yandan bir ölçüde de olsa, bu projenin uygulanması 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamış bulunmaktadır.

Toplumun kente nasıl baktığı, kent planlamasının plancılar ya da uzmanlarca nasıl algılandığı, uygulamada ne kadar yaşama geçirildiği sorularına aranılan yanıtlar, modernite projesinin Türkiye'ye yansımaları dört ayrı dönem itibarıyla ele alınması gerekliliğini ortaya koymuştur. Birinci dönem 19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet'e kadar, ikinci dönem Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1950'li yılların ikinci yarısına kadar, üçüncü dönem 1950'lerin ikinci yarısından 1980'lerin başına, dördüncü dönem ise 1980'ler sonrasına kadar uzanmaktadır (Tekeli, 2001).

2.1 19. Yüzyılın İkinci Yarısından Cumhuriyet'e Kadar Geçen Süre (1850-1923)

Avrupa'da doğan ve gelişen modernite projesi, sanayi devriminin gerçekleşmesi sonrasında, evrensel bir proje olarak, 1840'lı yıllardan itibaren Osmanlı ekonomisini ve kurumsal yapısını da dönüştürmeye başlamıştır. Bu gelişmeler sonucu, Osmanlı toplum yapısı içinde özel alan ve kamusal alan farklılaşmış, bireysel haklar ve mülkiyetin kurumsallaşması gündeme gelmiş, sınıf farklılaşma değişmeye yüz tutmuş, klasik Osmanlı düzeninin askeri sınıftan gelen yönetici kadrolarını yerini ücretli devlet memurlarından oluşan bürokrasi almıştır (Tekeli, 1998).

Osmanlı İmparatorluğunda, kent planlaması, yasalar ve yönetmelikler şehirciliği biçiminde, Batı'dan etkilenerek başlamıştır. Osmanlı imparatorluğu sanayileşmediği için kent planlaması da, sanayi kentine karşı tepki olarak değil, Batı'da yaşanan sanayileşmenin sonuçlarından etkilenme sonucu olarak ortaya çıkmıştır. (Tekeli, 2001).

Kentlerde, özellikle önemli liman kentlerinde, değişen ticaret biçimi ve reform geçiren Osmanlı yönetimi, kent merkezleri içinde, geleneksel merkez dışında, yeni, modern bir merkezin doğmasına neden olmuş, kent içi ulaşım -yaya ulaşımı- yerini araba ve tramvay gibi araçlara bırakmış, çok yüksek olmamakla birlikte ortaya çıkan nüfus artışı yeni alanların iskana açılmasını getirmiş, bunlara paralel olarak da kent toprağı, spekülatif bir değer artışına yol açmıştır (Tekeli, 1998).

Yeni ekonomik ilişkilerin ve yeni örgütlenme biçiminin sonucunda toplumsal tabakalaşmanın değişmesi ve yeni toplumsal sınıfların oluşması, konut alanlarındaki millet esaslı farklılaşmanın değişmesine ve yeni sıra sınıf esaslı farklılaşmasının başlamasına neden olmuştur. Kent nüfuslarında çok yüksek olmasa da ortaya çıkan önemli artışlar kentlerde yeni alanların iskâna açılmasını gerektirmiştir (Tekeli, 1998).

Toplumsal yapıda ortaya çıkan yeni katmanlaşma konut alanlarının prestij sıralamasını ve sadece millet esaslı farklılaşmasını değiştirmiştir. Bir yandan kent içi ulaşımındaki gelişmeler, öte yandan kent nüfusunun artışı ve yeni toplumsal tabakalaşma biçiminin oluşması kentlerin çevreye yayılması ve ‘banliyöleşme’ oluşturmaya neden olmuştur (Tekeli, 1998).

19. yüzyılın ikinci yarısında, bir yandan sağlık koşullarındaki bazı gelişmeler sonucunda nüfusun yavaş da olsa sürekli artış göstermeye başlaması, öte yandan İmparatorluğun küçülme süreci içinde kaybedilen topraklardan büyük sayılarda Müslüman nüfus göçü alması, kentlerin büyümesini ve kentlerin çevresinde göçmen mahallelerinin oluşmasını etkilemiştir (Tekeli, 1998).

Osmanlı toplumu, 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra, kentsel yapısında ortaya çıkan dönüşümü, Avrupa ülkelerindeki kurumsal yapılara benzer kurumları geliştirerek ve yaşanan dönüşümü bir planlama içinde düzenleyerek gerçekleştirmiştir. 1855’te İstanbul’da ilk “Şehremaneti” yani belediye yönetimi kurulmuş, bunu Galata ve Beyoğlu’nda Altıncı Daire-i Belediye’nin kurulması izlemiştir ve Birinci Meşrutiyet döneminde de 1877’de Dersaadet ve diğer vilayetler için çıkartılan “Belediye Kanun’larıyla bu yeni yönetim biçimi tüm imparatorluğa yaygınlaştırılmıştır. İlk hazırlanan planlar ise Paris örneğinde olduğu gibi, kentin tümünü planlayarak büyük imar operasyonları ile değil, daha çok küçük alanlar için mevzi planlar şeklinde yapılmıştır. Bu mevzi planlar arasında, özellikle İstanbul’da ahşap evlerin yaygınlığı dolayısıyla, sık sık büyük yangınlar sonucu ortaya çıkan yangın yerlerinin yeniden imarı ve göçmenlerin yerleştirilmesi için kentlerin çevresinde kurulan yeni mahalleler ve yeni kurulacak parklar için yapılanlar sayılabilir (Tekeli, 1998).

Ayrıca ahşap kent dokusunda görülen büyük yangın felaketleri de (özellikle İstanbul'da), kentlerin değişiminde ve yenilenmesinde etkili olmuştur. Osmanlı İmar Mevzuatı da, bu değişimleri yaşayan kentlerin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla gelişmiştir. Bu amaç, yeni kent içi ulaşım biçimine uygun yolların nasıl açılacağı (ya da genişletileceği), yeni alanların nasıl iskâna açılacağı, yangın tehlikesinin nasıl önleneceği gibi pratikteki sorunlara yanıt aramaktaydı (Tekeli, 2000). Bu aşamada, bütün kenti düzenleyen planlardan çok, mevzi planlar gündeme gelmiştir ve planlama, daha çok bir harita mühendisliği faaliyeti olarak görülmüştür. Bazı yasa ve yönetmelikler çıkarılmış olmasına karşın, yeterli bir kurumsallaşma söz konusu olmamıştır. Kent planlamasının uygulanması 1850'li yıllardan sonra İstanbul dışındaki kentlerde de yayılmaya başlamış, daha kapsamlı, tüm kenti planlamaya çalışan ve “güzel kent” anlayışının yönlendirdiği kent planlaması çalışmaları ise 20. Yüzyılın başlarında gerçekleştirilmiştir.

2.2 Cumhuriyet'in İlk Yıllarından İkinci Dünya Savaşı Sonrasına Kadar Geçen Süre (1923-1950)

Cumhuriyet'le birlikte gündeme gelen temel güdü, yeni bir ulus devlet yaratmak ve modernite projesi kapsamında dönüşümün başlatılması olmuştur. Hızlanan nüfus artışı, ekonominin yeniden yapılanması, sınıf esaslı farklılaşma ve toplumsal değişim kent mekânında önemli dönüşümleri ortaya çıkarmış, özellikle kent merkezlerinde değişen ekonomik yapıya koşut olarak bir yenilenme ve farklılaşma gözlenmiştir (Eraydın, 2006).

Erken Cumhuriyet dönemine işaret eden ve Cumhuriyet'in ilanından 2. Dünya Savaşı sonrasına uzanan tarih aralığı, Türkiye'de hem kent planlama hem de mimarlık alanında bir kuruluş ve kurumlaşma dönemi olarak tarif edilmektedir (Batur ve Tekeli, 1998). Çünkü Cumhuriyet'in ilanı bütüncül bir modernite projesidir. Bu çok yönlü modernite projesi içinde mekânsal düzenleme öğeleri önemli bir yer tutmaktadır (Tekeli, 2001). Ulus devletin siyasal kuruluşunun yanı sıra toplumsal bilinç düzeyinin de yeniden oluşturulması konusunda başarı sağlanabilmesi için Cumhuriyet yönetimi mekânsal stratejilere önemli roller vermiştir (Batur ve Tekeli, 2001). Dolayısıyla, Cumhuriyet'in ilanından sonra, gerekli kurumsal yapının oluşturulması ve gerekli yasaların çıkartılmasıyla, planlama ve mimari pratiğin yapıları çevreyi şekillendirme gücü doğrultusunda modernite projesi, önceki dönemlerde olmadığı kadar büyük bir hızla gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişle başlayan ikinci dönemde; bugünkü anlamda açıkça belirlenmiş bir kentleşme ve yerleşme politikası olmamasına rağmen, ülkenin yerleşme biçimini etkileyecek

olan mekânsal örgütlenmesinin yapısında önemli değişimler sağlayan ilginç uygulamalara girişilmiştir. Cumhuriyetten ikinci dünya savaşı sonrasına kadar ele alınan bu dönemde; ülke düzeyinde izlenen mekânsal stratejinin üç önemli ögesi olduğu söylenebilir (Tekeli, 1998):

Bunlardan en önemlisi üç imparatorluğa başkentlik yapmış İstanbul'un bırakılarak Ankara'nın başkent ilan edilmesi olmuştur. İstanbul ülkenin dış dünya ile en sıkı eklemlenmiş, bir bakıma en çok batılılaşmış kesimidir. İstanbul'un bırakılmış olması, yeni ya da 'gerçek' bir çağdaşlaşma modelinin aranmakta olmasıyla yakından ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu tür ulusalcı bir çağdaşlaşma örneğinin kozmopolitleşmiş İstanbul'da gerçekleştirilemeyeceği bilindiğinden, Ankara'da meydana getirilmeye çalışılmıştır.

Ankara'nın planlanmasına özel önem verilmiş, 1928 yılında açılan uluslararası bir yarışmayla, kentin planı hazırlanmıştır. Cumhuriyetin modern kentsel yaşantı imajı, düşük yoğunluklu, bahçeli evlerden oluşan bir kentsel dokudur. Bu, sanayi kentine bir tepki olarak gelişmiş, bahçe-kent ütopyasının Türkiye'ye bir yansıması olmuştur. Önce Ankara'da denenen kent planlaması, 1930'lu yıllarda çıkarılan belediye, umumi hıfzıssıhha ve yapı ve yollar kanunlarıyla, bütün kentler için zorunlu hale getirilerek kurumsallaştırılmıştır. Ayrıca mimarlık ve mühendislik meslekleri de çıkartılan yasalarla meslek adamlarına devredilmiştir. Bu dönemde planlama da harita mühendislerinden, mimarların yetki alanına geçirilmiştir. Artık kentin parçalarının planlamasıyla yetinilmeyip, bütün kent planlanmıştır. Bu dönemde, mevcut kent dokularına saygılı olmayan bir anlayış hâkim olmuştur. Ancak belediyelerin mali güçlerinin sınırlılığı nedeniyle, genellikle yeni dokulardaki planlar uygulanmış, böylelikle tarihi dokudaki tahribat uygulamada etkili olmamıştır. Bu dönemde kentsel arsa rantlarının denetim altına alınamaması ve yerel yönetimlerin güçsüzlüğü sorun yaratmıştır.

Ankara'da bazı girişimlere rağmen hala konut problemi çözülememiş ve daha örgütlü çözüm arayışlarına girilmesi gerekliliği doğmuştur. 1928 yılında ilk olarak İmar Müdürlüğü kurulmuştur. Yeni başkent planlı bir biçimde büyümesini sağlamak amacıyla uluslararası bir yarışma açılmış ve İsveçli şehirci Jansen'in projesi uygulanmak üzere seçilmiştir (Sey, 1998). Bu uygulamayla ilk olarak çağdaş anlamda bir şehircilik projesi Türkiye'de uygulanmaya başlamıştır.

İkincisi, ülkeyi 'demir ağlarla örmek' olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun demiryolu sistemi, ülkenin iç pazarının bütünlüğünü sağlamaktan çok, ülkenin değişik bölgelerini, etkisi altında bulunduğu dış gücün ekonomisiyle bütünleştirmeye dönük biçimde geliştirmiştir.

Cumhuriyet dönemi bir yandan yeni hatlar açarak, öte yandan yabancı şirketler elindeki hatları devletleştirerek Ankara merkezli bir demiryolu şebekesi oluşturmuştur.

Osmanlıdan ‘yarı-sömürge tipi’ bir ekonomi ve buna uygun olarak hammaddelerin limanlara ulaştırılması amacına uygun olarak planlanmış bir ulaşım ağı (ağaç tipi) devralan Cumhuriyet yönetimi, iç pazarın bütünleştirilmesi çabasına uygun olarak ülkeyi demiryolu ağı ile donatmayı (ağ tipi ulaşım sistemi) öncelikli hedeflerden biri olarak koymuştur (Tekeli, 1981). Zira ülkenin bazı bölgelerinde (Marmara, Ege, Çukurova, Doğu Karadeniz) tarımsal üretim ihracata dönüş olurken, başta İstanbul olmak üzere birçok kent, temel tüketim malları bakımından dışa bağımlı durumda kalmıştır. Anadolu’nun iç ve doğu bölgeleri ise ulaşım altyapısının yetersizliği nedeniyle, ancak yakın kent ve kasaba pazarlarına açılabilmiştir.

Ülkenin demiryolu ağı ile donatılması iç pazarın bütünleştirilmesi konusunda önemli bir adım olmuştur (Sönmez, 1992). Bu dönemde izlenen temel politikalar, Türkiye’nin dünya ekonomisi ile bir ‘tarım ülkesi’ olarak eklemlenmesinin derin izlerini taşımıştır.

Ülke, tarımsal ürünler ve madenlerden oluşan hammadde ihraç edip karşılığında sınaî ürünler ithal etmiştir. Ülkenin ulaşım altyapısı ve yerleşim sistemi bu işbölümüne uygun olarak kurulmuştur. Kırsal kesimin üretimi, oldukça ilkel durumdaki kara yolu bağlantıları ile demiryolu ağı üzerindeki Anadolu kentlerine, oradan da başta İstanbul, İzmir, Mersin ve Samsun olmak üzere liman kentlerine ulaştırılmıştır. Sınaî ürünler de yine aynı yolla kırsal kesime götürülmüştür.

İzlenen stratejinin üçüncü ögesi ise, 1929 krizi sonrasında gelişen devletçilik politikası sonucu uygulanmaya başlayan sanayi planlarında yapılması öngörülen fabrikaların (şeker, çimento, dokuma gibi) yerlerinin demiryolu güzergâhı üzerindeki küçük Anadolu kentleri olarak seçilmesi yeni bir toplumsal yapının yanı sıra bazı yörelerde yeni gelişme dinamiklerinin oluşmasına yol açmıştır.

1930’lu yıllarda kurulan sanayi bazı temel tüketim mallarının ithal edilmesi gerekliliğini ortadan kaldırmıştır. Yatırım yeri olarak demiryolu hattı üzerindeki bazı Anadolu kent ve kasabaları seçilmiştir (Sönmez, 1992).

Bu seçimde, Anadolu’yu geliştirmek yönündeki güçlü istek kadar İstanbul sermayesi ile Kurtuluş Savaşı’ndan kalma soğukluk da etkili olmuştur. Liman kentlerinin seçilmemesindeki bir başka neden, 1930’larda esmeye başlayan savaş rüzgârları nedeniyle doğan ‘güvenlik’

kaygısı olmuştur. Bunlara ek olarak, yönetim kademelerinin il-ilçe temeline oturtularak özellikle il merkezlerinin geliştirilmek istenmesinden doğan çabaları da saymak gerekmektedir. İl merkezleri, yönetim ve kontrol işlevleri yanı sıra eğitim, kültür ve sağlık gibi kamu hizmetleri bakımından da etki alanlarındaki kırsal bölgeler nezdinde çekim merkezleri durumuna gelmiştir (Tekeli, 1972).

Bu dönemde planlama alanında çözülmesi gereken iki tür sorun olduğu belirtilmektedir (Tekeli, 1998). Bunlardan ilki, Kurtuluş Savaşı sonrasında yakılan batı Anadolu kentlerinin planlanması, diğeri ise çağdaşlaşmanın ve Cumhuriyet'in göstergesi olarak başta Ankara'nın ve daha sonra Anadolu'nun diğeri kentleri ve önemli yerleşmelerinin planlanması olmuştur. Artık kentin parçalarının planlanmasıyla yetinilmemekte, tümü planlanmaktadır ancak bu planlama genellikle, geçmişte var olan kentsel dokulara saygılı olmayan modernist bir planlama olmuştur (Tekeli, 2001).

Modernite projesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1950'lere değin, savaş sonrası yıkım üzerine yeniden inşa sürecinin ve çağdaşlaşma ideallerinin bir parçası olarak geliştirilmiştir. Yasal düzenlemeler ise tüm ülkede planlama alanında standartların belirlenmesini sağlamıştır. Çoğunlukla geleneksel kent dokularına bitişik olarak gelişme gösteren kentsel gelişmeler, geleneksel dokuyla uyumsuzlukları nedeniyle eleştirilmişlerdir. Geleneksel kent dokusunun aksine, homojen yapılaşma biçimleri, ulaşımı kolaylaştıran taşıt ve yaya yolu sistemi önerileri, yolların kesişme noktalarında oluşturulan meydanlar, geniş açık alanlar, park düzenlemeleri, resmi kurumlar için ayrılan geniş alanlar, kesişen grid yol sistemleri, homojen yapı adası büyüklükleri ve parselasyon sistemleri modernite projesinin kentsel alandaki yansımaları olmuştur (Tekeli, 1998).

1923 sonrası dönemde devletin ekonomik, sosyal ve yönetsel araçları öncelikle ulusal pazarın bütünleştirilmesini hedeflemiştir. Bu politikalar, İstanbul'un gerek ekonomi gerekse nüfus yığılması bakımından sahip olduğu büyük ağırlığı bir ölçüde sınırlamıştır. Dönem boyunca kentleşme dinamikleri zayıf kalmıştır. Kentlerde doğan sınırlı orandaki işgücü gereksiniminin karşılanmasında ise Balkan ve Kafkas göçmenleri önemli olmuştur. Bu da, dönem boyunca işçi sınıfının oluşumu bakımından önemli bir katkı sayılmıştır. Kırdan kente göç ise savaş sonrası dönemde tarımdaki mekanizasyonun etkisiyle başlamış, sanayileşme ile birlikte hızlanmıştır. Anadolu ölçeğinde bakıldığında modernleşme kanadını temsil eden örgü, liman kentleriyle (İstanbul, İzmir, Mersin, Trabzon) diğeri yerleşmeleri bu limanlara bağlayan

demiryolu şebekeleri olmuştur. Demiryolu şebekelerinin birbirinden kopuk olması dünyaya farklı kanallardan açılan bölge ekonomileri oluşmasına yol açmıştır (Bilgin, 1996). Demiryolu ağı, Orta Anadolu'nun şehirlerinin ve kasabalarının modernleşen bölümleri ile o dönemde faaliyete geçen büyük kamu fabrika komplekslerini birbirine bağlamıştır. Kentlerin ve kasabaların modernleşen bölümleri, eski şehre teğet geçen bir Cumhuriyet Caddesi ve Meydanı ile bu eksen boyunca kümelenmiş yeni kamu binalarını üzerinde toplayan bu cadde, üzerindeki kamu binalarının dağılımıyla, boyutlarıyla, yeşil refüjleriyle, ağaç dizisiyle, ayrılmış yaya ve oto trafiğiyle başlı başına bir modernist imar projesi olmuş ve eski kent dokusundan radikal bir biçimde farklılaşmıştır (Bilgin, 1998).

2.3 İkinci Dünya Savaşı Sonrasında 1980'lerin Başına (1950-1980)

İkinci Dünya Savaşı sonrası olan gelişmeler yalnızca bu savaşa doğrudan katılanları değil tüm dünya ülkelerini etkilemiş ve 1945 sonrasında Avrupa yeniden şekillenirken Türkiye de bu süreçten payını almıştır. Özellikle Marshall yardımı ile gündeme gelen tarımda makineleşme ve pazar için üretim tarımsal alanlarda çok büyük değişimlere neden olmuştur. Tarımdaki emek gereksiniminde düşüş, bu dönemde yaşanan demografik geçiş süreci ve hızlanan nüfus artışı ile birleşince, 1950'li yıllar Türkiye'de iç göç ve hızlı kentleşme ile tanımlanan bir dönem olmuştur (Eraydın, 2006).

Türkiye'nin kent planlamasında üçüncü aşama olarak 1950'lerin ikinci yarısından 1980'lerin başına kadar geçen dönem ele alındığında bu dönemde bir yandan tek partili bir siyasal yaşamdan çok partili bir siyasal yaşama geçilmesi, öte yandan Türkiye'de hızlı bir kentleşmenin yaşanmaya başlaması modernite projesinde önemli değişiklikler ortaya çıkarmıştır. İkinci Dünya Savaşı bütün dünyaya olduğu gibi Türkiye'ye de önemli değişiklikler getirmiştir. Saygın bir devletin insan haklarına saygılı bir demokrasiyle yönetilen ve refah devleti fonksiyonlarını gerçekleştirmeye çalışan bir devlet olması gerektiği konusunda ortak değer yargıları oluşturulmuştur. Türkiye de yeniden kurulan dünyada saygın bir konum alabilmek için dünyanın yeni oluşan kurumlarını benimsemiş, bunlar içinde yer alarak bu gelişmelerin paralelinde olarak tek partili bir siyasal rejimden çok partili bir siyasal rejime geçmiştir (Tekeli, 1998).

Bu dönemdeki çabaların en önemli özelliği, kurum ve yasaların geliştirilmesi ile Türkiye'de modern tanımlanan şehircilik kurallarına uygun yerleşmelerin geliştirilebileceği ve ülke mekânının batı normlarına uygun olarak şekillendirilebileceği görüşüne dayalı olması

olmuştur. Kırdan kente hızla artan göç, büyük kentlerde gecekondulaşmanın başlaması, kentlerde ortaya çıkan konut sorunları ve mevcut ve yeni oluşturulan kurumlaşma kapasitesinin yetersiz kalması hızlı kentleşme sürecinin meydana getirdiği sorunlar olarak sıralanabilir.

Bu dönemde gerçekleştirilen kurumsal düzenlemeleri beş ana başlık altında toplanabilir (Tekeli, 1998):

1. 1945 yılında 4759 sayılı yasayla İller Bankası'nın kurulması (belediyeler bankası+belediyeler imar heyeti= belediyelere planlama ve altyapı projelendirme konusunda teknik hizmet üreten ve bunların finansmanı konusunda yardım eden bir kurum)
2. 1948 yılında 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu (bu yasa belediyelerin gelirlerini bir ölçüde artırsa da yaşanan dönüşümün kaynak gereksinimi karşısında çok yetersizdir.
3. 1954 yılında 6235 sayılı yasayla Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları'nın kurulması.
4. 1956 yılında 6875 sayılı İmar Kanunu'nun çıkarılması (Planlamayı belediye sınırları dışında mücavir alanlara da taşıyarak büyüyen kentlerin imar sorunlarına bir yanıt arayışındadır).
5. 1958 yılında 7116 sayılı yasayla İmar ve İskân Bakanlığı'nın kurulması (Hızlı kentleşme karşısında planlama, konut ve yapı malzemesi konularında bir uzman bakanlık kurularak bu soruna bir çözüm bulmaya çalışılmıştır). 1959 yılında 7296 sayılı yasayla bu bakanlığın görev alanına afetler konusu da eklenmiştir.

Cumhuriyetin meşru gördüğü kentsel normlara uygun altyapı ve konut üretiminde hem toplumun, hem de kente yeni gelenlerin kaynaklarının yetersizliği gecekondu mahallelerini ortaya çıkarmıştır. İlk olarak 1930'larda "*barakalar*" adıyla ortaya çıkan gecekondu, zaman zaman yıkılmalarına rağmen genelde varlıklarına göz yumulmuştur. Ama çok partili rejime geçişle birlikte af yasaları çıkartılarak gecekondulara güvence verilmiş, gecekondulaşma yasallaştırılmıştır. Bu süreçler yağ lekesi biçiminde büyüyen, yüksek yoğunluklu kent dokuları geliştirirken, Türkiye'de özel otomobil sahipliğinin artmasıyla birlikte, kentler, ciddi trafik sorunlarıyla karşılaşmıştır. Bunların sonucunda kentlerde, ilk kez büyük yıkımlar başlamıştır. Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan ve 1960'larda en yüksek artış oranlarının gözlemlendiği kırdan kente göçün çoğu büyük kentlere yönelmiştir. Hızla büyüyen bu kentler

gerek nüfusları gerekse işlevleri açısından önemli değişimler göstermişler, ülke ekonomisi ve yerleşim sistemi içindeki göreceli önemleri artmıştır (Eraydın, 2006).

Türkiye’de yaşanan bu kentleşme sorunları, kent planlamasında yeni gelişmelere yol açmıştır. 1960’lı yılların sonlarına doğru, kent planlamanın mimarlığa yakın bir sanat alanı olarak algılanmasından, bir bilimsel faaliyet alanı olarak algılanmasına geçilmiş, mimarlık eğitiminden bağımsız bir kent planlaması eğitimi kurumsallaşmıştır. Bu gelişmeler Türkiye’de "*kapsamlı-rasyonalist*" (comprehensive-rationalist) bir kent planlama anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kapsamlı-rasyonalist kent planlama yaklaşımı, dünyadaki anlayışı yakalamış olmasına karşın Türkiye’nin o dönemde karşılaştığı hızlı kentleşme olgusunun gerçekleriyle tutarsız kalmıştır (Tekeli, 1998). Bu anlayış, yeterli araştırma yapılırsa kentlerin geleceğinin kestirilebileceğini ve bu kestirimlere dayanılarak yapılacak planların sağlıklı olacağını varsayılmıştır. Oysa hızla gelişen, emrivakilerle yönlendirilen bir kentte hızla üretilebilen, esnek bir stratejik planlama yaklaşımına gerek olmuştur.

Bu dönemde Avrupa’dan gelen işgücü talebi Türkiye’den bu ülkelere yönelen bir dış göç olgusunu ortaya çıkarırken, az gelişmiş yörelerden yurtdışına olan göçler desteklenerek bölgesel dengesizliklere yanıt aranmıştır (Eraydın, 2006). Batı Avrupa’nın, özellikle de Almanya’nın niteliksiz işgücü talebi Türkiye için önemli bir işgücü pazarı sağlamıştır. Bu dış göç Batı Avrupa’nın işgücü talebinin sürdüğü 1960’lı yılların ortalarından, 1970’li yılların ortalarına kadar resmi kanallarla büyük miktarda gerçekleşmiştir. Avrupa’nın 1970’li yılların ortalarında yaşadığı ekonomik kriz sonucunda, resmi kanalların tıkanmasına karşın göç, sayısal olarak azalmış olsa da, kaçak yollardan sürmüştür ve daha sonra Avrupa dışı alanlara da yönelmiştir (Tekeli, 1998).

Hızlı kentleşme sorunlarının iyice hissedilmeye başladığı 1960’lı yıllar, ülkemizde kent planlamasının bir meslek olarak kurumsallaşması gereğinin daha fazla ertelenemeyecek bir zorunluluk haline geldiği yıllardır.

Planlamayı imar planlamasının dar kapsamından çıkarıp fiziksel, sosyal, ekonomik verilerin bir arada değerlendirilerek kentin bilineceğini varsayan hâkim olmayı amaçlayan bu yaklaşımla yeni kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan ilki, 1960 yılında Türkiye’de ekonomik ve sosyal gelişmeleri sağlayıcı uzun ve kısa dönemli planları hazırlamak ve uygulamasını sağlamakla görevlendirilen Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulmasıdır (Kubin, 1994). Yeni planlama anlayışını hayata geçirmek amaçlı diğer girişimler 1966 yılında

İstanbul, 1968 yılında İzmir, 1969 yılında Ankara Nazım Plan Bürolarının kurulmasıdır. Ancak Nazım Plan Bürolarının gerekli verileri toplama, değerlendirme ve plan üretmelerinin çok uzun sürmesi, kentleşme hızının gerçeklerine uygun esnek bir planlama anlayışı getiremeyişi nedeniyle kapsamlı-akılcı planlama anlayışı Türkiye'nin hızlı kentleşme gerçekleriyle tutarlı olamamıştır.

1970'li yılların sonunda kentleşme göstergelerine baktığımızda tablo şudur:

- Türkiye'de yıllık nüfus artış hızı % 2,5'tir.
- Kırdan kente göç hızla devam etmektedir.
- Türkiye nüfusunun yarısına yakını kentlerde yaşamaktadır.
- Kentli nüfus yılda % 6,1 oranında artmaktadır.
- 1970'lerin sonunda kentlerin imarlı dokusunda yık-yap süreci büyük ölçüde tamamlanmıştır.
- Kentlerin % 60'ı gecekondularla dolmuş, plan sınırları dışında mevzi planlı gelişmeler hızlanmıştır (Kubin, 1994).

Türkiye'de kentler, 1970'li yılların ortalarına kadar yağ lekesi halinde büyümüşlerdir. Kentsel büyüme biçimi, sürekli olarak yaşam kalitesini düşürücü sonuçlar doğurmuştur. 1970'li yıllar Türkiye'de siyasi gelişmelere paralel olarak, yerel yönetimlerde yeni arayışların ortaya çıktığı yıllardır. 1973 seçimlerinden sonra bazı belediyeler, merkezi yönetimin yerel yönetimleri mali yönden güçsüzleştirme ve vesayet yetkilerini aşırı ölçüde kullanma çabalarına karşın yeni bir belediyecilik hareketi geliştirmişlerdir.

2.4. 1980 Sonrası

1980 sonrası dönem; İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan demografik geçiş ve kentleşme süreçlerinin belli bir doygunluk düzeyine ulaşması, dünyanın yaşadığı büyük bunalım karşısında girdiği yeniden yapılanma sürecinin yönünün artık açıklık kazanmaya başlaması, ve 1980 yılının, Türkiye'nin yaşamında önemli bir dönüm noktası olması nedeniyle Türkiye'nin kentsel gelişimi açısından önemli bir geçiş sürecidir.

Ülkede mekân organizasyonunun dönüşümünü belirleyen iki temel süreç olan nüfusun ve sermayenin mekandaki yeniden dağılımında bu dönemde önemli değişimler olmuştur. Bunlardan birincisi her bölgenin ya da yerleşmenin nüfus artışı, diğeri ise aldığı ya da verdiği net göçtür. Türkiye'de de sanayileşme sürecine paralel olarak nüfus artış hızı düşmüştür. Ülkenin 1950'li yıllarda %2,8 düzeyinde olan nüfus artış hızı 1997 yılında %1,4 düzeyine düşmüştür (Tekeli, 1998).

Türkiye'de yerleşme sisteminin yaşadığı dönüşümü sadece yerleşmeler arası ilişkilerin ve konumların değişmesiyle belirlemek yeterli olmaz. Buna her yerleşme içinde yaşanan dönüşümleri de eklemek gerekir. Türkiye'de yerleşmelerin biçimlerinde yaşanan dönüşümlerin arkasında üç farklı etkiyi görmek olanaklıdır. Bunlardan birincisi, kentlerin işlevleri ve çevresinde kurduğu denetim biçimlerindeki değişimler ile bunun paralelinde oluşan toplumsal katmanlaşmanın yeni biçimleridir. İkincisi, kentteki yapı sunum biçimlerinde ve kent içi ulaşımın örgütlenmesindeki gelişmelerdir. Üçüncüsü, yerleşmenin büyüklüğünde ya da ölçeğindeki artıştır (Tekeli, 1998).

Türkiye, ekonomide uygulanan politikalar açısından 1980 sonrasında, temel bir değişim olarak nitelendirebileceğimiz bir 'serbestleşme' dönemine girmiştir. Öncelikleri ve yaklaşımları serbest piyasa koşullarının işlerlik kazandırılmasına yönelik olan bu ekonomik politikada, ihracat ve ithalatın artması, devlet kurumlarının özelleştirilmesi, Avrupa Topluluğu ile bütünleşme, ekonomik reformlar, altyapı ve konut yapımının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Dünyada yaşanan yeniden yapılanma ve telekomünikasyon teknolojisindeki gelişmeler kentlerde etkisini göstermeye başlamıştır. Kentlerin makroformları, bu bağlamda iki eğilimin, merkezileşme ve merkez dışına yayılma eğilimlerinin biçimlendiği mekânlar olmaya başlamışlardır (Osmay, 2001). Demokratik hayatın ve özgürlüklerin bir kez daha

kesintiye uğradığı 1980 yılında, Türkiye yine bir kırılma noktasına gelmiştir. Askeri müdahaleyi izleyen dönemlerde işbaşına gelen iktidarların liberal ekonomi anlayışı, tüm kurumlarda olduğu gibi mimarlık ve yapı üretimi alanında da mevcut kural ve değerleri yerinden oynatmıştır (Sey, 1998).

Türkiye 1980'e kadar korunmuş bir ekonomi içinde ithal ikamesiyle sanayileşme politikası izlerken, bu tarihten sonra dışa dönük bir ekonomi politikası izlemeye başlamıştır. Batı'dan korunmuş bir Batılılaşma değil, Batı'yla bütünleşerek, yarışarak, gerçekleştirilecek bir gelişme amaçlanmıştır (Tekeli, 2001). Artık ülke nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşamaya başlamıştır. Bir önceki dönemde oluşmaya başlayan gecekondualarda yaşayanların ikinci ve üçüncü kuşakları kentte yaşamaktadır. Kentsel nüfusun artması ile kentlerin çeperlerine doğru büyüme gerçekleşmiştir.

1980 sonrasında gündeme gelen konular iç ve dış göçle ilgili gündeme gelen sorunların bölgesel eşitsizlikler ve kentsel büyüme ve gecekondulaşma gibi geçmişten aktarılan sorunlarla ilgili olduğu görülmektedir. Özellikle 1960'ların yazınında ön plana çıkan göç olgusuna yönelik tartışmaların 1980 sonrasında da sürdüğü görülmektedir.

Daha önceki dönemden aktarılan bir diğer konu ise gecekondulardır. 1950'li yıllarda 'gecekonduya yönelik takınılması gerekli tavır' başlığı altında özetlenecek tartışmalar daha sonra 'gecekondulaşma sürecinin sosyal, ekonomik ve mekânsal açıdan tartışılması ile sürmüştür', 1980'li yıllarda ise daha çok 'gecekondu alanlarında mekânsal dönüşüm' başlığı altında yoğunlaşmıştır. (Eraydın, 2006). Türkiye'nin kitlesel göç olgusuyla tanışmaya başladığı 1950'li yılların başından 1980'li yıllara kadar gecekondulaşma kendiliğinden gelişen bir süreç olarak görülmüş ve kente göç eden insanlar barınma sorunlarını yasal olmayan yollardan gecekondu kurarak çözmeye çalışmıştır. Yine 1980 öncesinde, gecekondulaşma resmi kurum ve kuruluşlar tarafından yok sayılmasına karşın toplum katında meşruiyet kazanmıştır.

1980 sonrasında, hükümetler özellikle seçim öncesi belirli siyasi yatırımlar çerçevesinde gecekonduılara (af yasalarıyla) yasal bir meşruiyet kazandırmışlar ve bu yolla gecekondulaşma yasal ve formel bir statüye kavuşmuştur. Bunun için birçok yasalar çıkartılmış ve gecekondu sorunu yasal olan yollardan çözümlenmeye çalışılmıştır. bu arada yasal bir statüye kavuşan

gecekondulaşma 1980 sonrasında kentte yeni bir rant olgusunu ortaya çıkarmış ve imar izni yoluyla belirli gecekondular bölgeyi başta müteahhitler ve arazi mafyaları olmak üzere belirli kesimler tarafından büyük bir hızla yağmalanmaya başlanmıştır. Ayrıca 1980 sonrasında yasal olmayan yollardan yapılan gecekonduların bir kısmı barınma amacıyla değil kentin rantından pay alma çabası çerçevesinde ortaya çıkmıştır.

1980 sonrasında kentleşme hızlı bir şekilde devam etmiştir. Ülke nüfusunun yarısı kentlerde yaşamaya başlamıştır. Kentlerde kentleşme sorunları hızla artarken kent planlaması etkisini yitirmeye başlamıştır. Üst ölçekli planlama çalışmaları büyük ölçüde gündemden kaldırılmış, planlama yetkileri, yeterli teknik kadrolar oluşturulmadan yerel yönetimlere devredilmiş, çıkarılan kanunlar ve oluşturulan kurumlarla yetki karmaşasına yol açılmış, kentler, mevzii planlardan oluşan kolajlar haline gelmiştir. Bu dönemin bir başka özelliği de af yasalarıdır. Sık sık çıkarılan aflarla, kentlerdeki çarpık yapılaşma, kentlerin bir parçası haline getirilmiştir. Kısaca, bu dönem planlamada sorunların en çok yaşandığı dönem olmuştur (Özfırat, 1997).

1980 sonrasında Türkiye’inde, hangi biçimde adlandırılırsa adlandırılınsın, eski batılılaşma, modernleşme, çağdaşlaşma ideolojileri, toplumsal ve kültürel yaşamın bütün alanlarında, esaslı bir yenilenme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu yenilenmenin gerçekleşemeyişinden ötürü ülkenin ağırlıklı mimari emeği gelenekselci-bağlamsalcı tutumlar için harcanmaktadır (Tanyeli, 1998).

Bu dönemde gerek büyük çekim merkezlerinde, gerek orta ölçekli bölgesel merkezlerde yaygınlaşma eğilimi gösteren bir diğer gelişme de küçük sanayi çarşıları ve organize sanayi bölgeleridir. Bu, önceki dönemde kent merkezlerinden uzaklaşmamış küçük sanayinin planı olarak desantralize edilmesi anlamına gelmektedir (Bilgin, 1996).

1980 sonrasında çıkartılan toplu konut yasalarıyla toplu konut sunumunun kurumsallaşması, Türkiye’de kent formlarının oluşma süreçlerini değiştirerek konut alanına kaynak aktarımını hızlandırmıştır (Tekeli, 1998). 1983 ve 1984’te çıkartılan yasalarla belediyelerin kaynaklarının önemli derecede artırılması, merkezi yönetimin denetiminin bir ölçüde de olsa azaltılması ve imar planı yapımına ve onanmasına ilişkin yetkilerin belediyelere devredilmesi ile çok keyfi müdahalelere açık bir karar ortamı oluşturulmuştur (Tekeli, 2001).

3. KENT PLANLAMASI İLE DEĞİŞEN KONUT ÜRETİM SÜRECİ

Türkiye’de konutun toplumsal bir sorun olarak ortaya çıkması İkinci Dünya Savaşından sonra başlamaktadır. 1945’den sonra hızlanan ekonomik, toplumsal ve politik değişim sürecine girilmiş ve sonuçta sanayileşmeye ağırlık veren politikalarla birlikte konut sorunu ortaya çıkmıştır. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın hızlanması kentleşmeyi beraberinde getirerek konut sorununu giderek artan bir duruma getirmiştir. Konut sorununun artmasıyla soruna çözüm aranması gerekmiş ve soruna alternatif bir çözüm olarak karşımıza toplu konut yapımı ve kooperatifçilik çıkmıştır. Konut sorununun bütün toplumsal olgular gibi ekonomik, politik ve teknolojik boyutu ve düzeyleri vardır.

Şehirlerin imarlı alanlarının değişmesi ve yoğunlaşması yap-şatçı üretim aracılığıyla gerçekleşirken, şehirlerin dışındaki konut alanlarının gelişmesi büyük ölçüde “gecekondu” olarak adlandırılan yasadışı konut piyasası tarafından oluşturulmuştur. Gecekondu yapım sürecini yasal konut üretiminden ayıran başlıca özellik uzun zamana yayılması ve yapım ile kullanım gibi birbirini izlemesi gereken aşamaların iç içe geçmesi olmuştur (Bilgin, 1992).

Kentlerin strüktürünün çok kısa zamanda değişmesi ve imar planlarının kentlerin sorunlarını çözümlenmekten uzak kalmaları ulaşım, altyapı gibi hizmetlerin yetersiz hale gelmeleri buna ek olarak, gecekonduların özellikle büyük kentlerimizin etrafında yer alması gerek toplumsal ve sosyal, gerekse ekonomik maliyetleri oldukça yüksek olmaktadır (Noroznia, 1985). İnşaat sektörü özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından belkemiği niteliğindedir. Ekonomik dalgalanmalardan çok etkilenen bir sektör olduğu gibi bu dalgalanmaları büyük ölçüde sübvansede bilme yeteneğine de sahiptir. Bundan ötürü istihdam sorununu yüksek ölçülerde yasayan ülkelerde inşaat sektörü bu soruna da büyük ölçüde çözüm getirmektedir (Köksal, 1994).

Ülkemizde konut sorununa sadece barınma sorunu olarak bakmak ve çözüm üretmek mümkün değildir. Sorun sosyal ve ekonomik boyutları ile birlikte barınmanın yanında göç, kaçak yapı, kent toprakları ve dolayısı ile planlama sorunlarının bir parçası olmuştur (Turgut, 2001).

3.1 19. Yüzyılın İkinci Yarısından Cumhuriyet'e Kadar Geçen Süre (1850- 1923)

Osmanlı İmparatorluğunda 1840'larda başlayan ekonomik ve toplumsal dönüşüm birçok alanda olduğu gibi yapı üretimi alanında da önemli değişikliklere yol açmıştı. Gelişen ulaşım olanakları, banliyöleşme, merkezi iş alanlarının oluşumu, arazi kullanımında yeni kalıpların kullanılmaya başlanması gibi kentlerde ortaya çıkan sorunlara çözüm bulabilmek için kurumsal ve yasal yeniliklere başvurulmuştur. Batıyla ilişkilerin güçlenmesi konut alanında önemli değişimlerle sonuçlanmıştır. Başlangıçta gayrimüslim halk tarafından benimsenen, fakat daha sonraları yaygınlaşan yeni yaşam kalıpları tipolojisine, daha önce var olmayan "sıra ev", apartman gibi türleri ithal etmiştir. Önceleri sadece İstanbul'da var olan bu eğilim giderek diğer Anadolu kentlerinde, özellikle de liman kentlerinde görülmeye başlanmıştır (Sey, 1998)

Bu dönemi belirleyen en önemli gelişme modernleşmenin erken sanayileşmiş ülkelerdeki gibi işgücünü mobilize eden sınai sektörüne değil, esas olarak mal ve parayı mobilize eden ticaret ve finans sektörüne dayanması olmuştur. Bu işgücünü belirli merkezlere çekerek düzenli nüfus artışına yol açmış, gerek kent ölçeğinde gerek Anadolu'nun bütününde, kutuplarını modernleşen ile geleneksel kalanın oluşturduğu ikili bir yapı egemen olmuştur (Bilgin, 1996).

19. yüzyılda hızlanan göçmen akımı ile 1870-1900 yılları arasında en aşağı bir milyon kişi, 1912-1915 yıllarında yaklaşık 250 bin kişi, 1920'de ise 400 binden fazla kişi Anadolu'ya yerleştirilmiştir (Erder, L.). Bu kadar çok konutun, o zamanki devlet yapısı ile gerçekleştirilebilmesi olanaksız görüldüğüne göre, göçmenlerin kredi ve arsa yardımı ile kendi konutlarını bireysel olarak yaptıkları anlaşılmaktadır (Sey, 1998).

19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak büyük kentlerde, özellikle İstanbul'da belirli kullanıcı grupları için örgütlü bir konut faaliyetinin yürütülmeye başlandığı görülmektedir. Batılılaşma hareketiyle batıdaki örneklerden esinlenerek gerçekleştirilen bu konut grupları, imparatorluktan günümüze kalan küçük ölçekli toplu konut örnekleridir (Sey, 1998).

İmparatorluk döneminde devletin ihtiyaç sahibi dar gelirli halkı konut sahibi yapmak için en önemli girişimi, Cumhuriyet'in ilanından çok kısa bir süre önceye rastlamaktadır. 1918 yılında İstanbul'da 7500 konutun yok olmasına yol açan yangında konutlarını yitiren ailelerin

bir kısmı bağış yoluyla ve Vakıflar'a ait bir arsa üzerinde 124 konut ve 25 dükkân yaptırılmıştır (Yavuz, 1981).

19.yy. Avrupa toplumlarını değişime uğratan oluşumların kökeninde, endüstrileşme ve bunun sonucunda ortaya çıkan sınırsız ekonomik genişleme potansiyeli olmuştur (Bilgin, 1990). Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun aynı değişim sürecini yaşamadığı bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu endüstrileşen ülkelerin ekonomik sistemlerine ticaret yoluyla eklemlenen toplumlar arasına girmiştir (Bilgin,1996).

Uluslar arası ticaret ve finans sektörlerine dayanan ve ikili bir mekânsal yapı üreten modernleşmenin taşıyıcı aktörleri de yeni orta ve üst-orta tabakalar olmuştur. Devlet yapısı içindeki modernleşme eğilimi ile bürokrat kimliği kazanan yönetici eliti de bu aktörler arasına katmak gerekir. Yeni konut ve yerleşme biçimleri de, bu aktörlerin talep ettiği yeni kentsoylu yaşam tarzına yanıt vermek üzere ortaya çıkmıştır. Gerek bu yeni tabakaların gündelik yaşam örgütlenmesi, gerek bunları karşılayan yeni konut ve yerleşme biçimleri, merkez ülkelerdeki örnekleriyle paralellik ve benzerlik göstermiştir. Bitişik nizam apartman, sıra ev ve bahçe içinde banliyö evi, Avrupa'nın herhangi bir kentinde rastlanabilecek tipik özellikleri taşımaktadır (Bilgin, 1996).

Bu dönemin konutlarını diğer dönemlerin konutlarından ayıran özelliklerini dört biçimsel kategoride toplamak mümkündür: (Yücel, 1996)

- 1) Mahallelerdeki geleneksel ahşap konutlarda gözlenen değişime uğramış tipler
- 2) Sıra evler
- 3) Apartmanlar
- 4) Sayfiye konutları, köşkler vb.

Her birinde ortak olan birincil özellik, depo, üretim, ticaret gibi ikamet dışı işlevlerin konuttan çıkmış olmasıdır. İkinci özellik, ikamet işlevinin içindeki farklı alt işlevleri (yatma, yaşama, misafir ağırlama, pişirme, temizleme) karşılayacak farklılaşmış mekânların bulunmasıdır. Genellikle Osmanlı üst-düzey bürokratlarına ait olan Boğaz yalıları bu konuda bir istisna oluşturmuştur. Sadece ikamet işlevini barındırmakla dönemin yeni konutlarındaki birincil özelliği taşımakta; ancak harem-selamlık bölümleriyle ve farklılaşmış odaları birleştiren orta

sofalı planimetrik kurgularıyla geleneksel/yerel yaşam biçiminin izlerini sürmüştür (Bilgin, 1996).

Batıdaki oluşumla benzerlik gösteren ve belirli gruplar için inşa edilen sıra evler, toplu girişimlerin ilk örnekleri olmuştur. Lojmanlar ile etnik ve dini cemaatlerin girişimleri, sıra ev tipolojisinin 19.yy' daki başlıca kaynaklarını oluşturmuşlardır. Bahçeli banliyö konutları, gerek demiryolu hattı üzerinde yer almalarıyla, gerek bir arada oluşturdukları peyzajla, gerekse barındırdıkları üst gelir gruplarıyla, yine 19. Yüzyıl Avrupa kentlerindeki alt-kent yerleşme biçimleriyle paralellik göstermiştir (Bilgin, 1996).

Yapı üretimi tümüyle geleneksel yerel malzemelerle gerçekleştirilmiştir. İstanbul'da ve bazı büyük kentlerde yaygınlaşmaya başlayan apartmanlar veya sıra evlerde kâğır inşaat sistemi kullanılmış ve bu inşaatların volta döşeme gibi yeni tekniklerin uygulanabilmesi için malzeme ithaline başvurulmuştur. Diğer yapı malzemeleri için de yurtdışına başvurulmuştur (Sey, 1998). Pahalı olması nedeniyle önceki dönemlerde sadece önemli kamu binalarında kullanılan tuğla ve taş, bu yeni konut tipleri aracılığıyla diğer yapılara da girmeye başlamıştır. (Bilgin,1996).

3.2 Cumhuriyet'in İlk Yıllarından İkinci Dünya Savaşı Sonrasına Kadar Geçen Süre (1923-1950)

1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, savaşıardan yorgun ve yıkılmış bir ülke devralınmıştı. Böyle bir mirasla birlikte gelen konut stokunun durumu da hiç şüphesiz genel görünümüne uygun bir nitelikte olmuştur (Sey, 1998). 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte imparatorluk döneminden ulusal devlet ideolojisinin kurulduğu yeni bir döneme geçilmiştir. Savaştan çıkmış olan ülke, yeniden inşa edilmeyi bekleyen şehirleriyle düzeltilmesi gereken bir ekonomi ve yeni bir ulusun kurulması gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Cumhuriyetle birlikte kurulan devletin şehirlerin yeniden imarı, yıkılan konutların yerine yenilerinin yapılması ve terk edilen topraklardaki Türklerin Anadolu'ya getirilmesiyle ortaya çıkan konut açığına çözüm getirmesi gerekmiştir. (Sey, 1998). Devletin ekonomik olanaklarının henüz konut yapımı için yeterli olmaması özel teşebbüsün yapım işleri için özendirilmesi çözüm olarak düşünülmüş, bunun için gerekli yasal düzenlemeler yapılmış ancak beklenen sonuç alınamamıştır (Yılmaz, 2005). Cumhuriyetin ilk yılları sınırlı ekonomik

kaynaklar nedeniyle konut yapımı açısından durgun geçmiştir. Ancak bu durgunluk yeni bir konut yapımına ihtiyaç olmamasından değil, uzun yıllar savaşmış bir ülkenin sınırlı kaynaklarının daha önceki alanlarda kullanılması zorunluluğundan doğmuştur. Savaşta tahrip edilen kentlerin imarı, terk edilen topraklara yeni yerleşimlerin yapılması, 13 Ekim 1923 tarihinde başkent olarak ilan edilen Ankara'nın yeniden inşa edilmesi ve devlet kadrolarına konut sağlanması gibi sorunlar mevcut olmuştur. Bu nedenle savaş sırasında yıkılan konutların yerine yenilerinin yapılması ve mübadele ile doğacak ihtiyacı karşılamak için düşünülen çare özel teşebbüsün bu yapım işlerini yüklenmek üzere özendirilmesi olmuştur (Arar, 1968).

Cumhuriyetle birlikte kurulan devletin şehirlerin yeniden imarı, yıkılan konutların yerine yenilerinin yapılması ve terk edilen topraklardaki Türklerin Anadolu'ya getirilmesiyle ortaya çıkan konut açığına çözüm getirmesi gerekmiştir. Böyle bir politika ile imar faaliyetini artırma, yerli ve yabancı özel teşebbüsü özendirmek amacıyla Türkiye'de bina inşaatını üstlenen şirketlere ve müesseselere kolaylık sağlanması yolunda adımlar atılmıştır. Konut yapanların emlak vergisinden ve ithal edecekleri yapı malzemeleri için gümrük vergisinden muaf tutulmalarını öngören yasalar bu politikaların gerçekleştirilmesine yönelik önlemler olmuştur (Sey, 1998).

Dönemin konut üretimini anlamak için sunum biçimlerine ve aktörlere bakmak gerekmektedir. Konut ya özel bir ihtiyacı giderecek tanımlı bir siparişin ürünü olarak ya da belirli bir kesimin ihtiyacını gözeten bir kamu girişimi olarak ortaya çıkmıştır. 1950'lere kadar yapılan tüm büyük ölçekli konut girişimleri devlet kurumları ya da etnik/dini cemaatler tarafından yapılmış lojmanlar ve/veya filantropik girişimler olmuştur (Bilgin, 1998, s.262).

1950'lere kadar toplumsal hareketliliğin ürünü olarak ortaya çıkmış iki istisnai konut talebinden söz edilebilir:

Birincisi, artan milliyetçilik hareketlerinin ve etnik homojenleşme eğilimlerinin uzantısı olarak gündeme gelen nüfus mübadeleleri olmuştur. Mübadele ile Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin sayısı 1923-1929 arasında 500 binden fazladır (Sey, 1971). Bu göçmenler çeşitli illere dağıtılmışlar ve konut yapımı için çeşitli yardımlarla desteklenmişlerdir. Mevcut konut stoku eski ve bakımsız olmasına karşın ekonomik

nedenlerle yenilenememiş ve artan nüfus ihtiyacı ile birleşerek konut açığının giderek büyümesi ile sonuçlanmıştır (Sey, 1998).

İkincisi ise; yeni başkent Ankara'nın konumudur. Hükümetin öncelikli projeleri arasında, yeni başkent Ankara'nın imarı ve mübadele sonucu ülkeye gelen göçmenlerin iskân konuları yer almıştır. Ankara'nın modern bir kent olarak yeniden kurulması rejim için bir prestij projesi olmuştur. Başkentte devlete ait kamu yapıları hızla inşa edilirken diğer kentlerde yapı üretimi büyük ölçüde durmuştur. İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde yürütülen az sayıdaki proje ise Ankara'dakilerin aksine özel teşebbüse ait iş hanı vb. ticari yapılar olmuştur (Yücel, 1996). Cumhuriyetin ilk yıllarında başkent Ankara olması ve gelen bürokrat ve memurların konut ihtiyacı dönemin konut politikasını memur konutlarına yöneltmiştir. İlk yaklaşımlar başkent mekânsal gelişimine yöneliktir. Ankara'nın başkent olması ve yeni kurulan devleti temsil eden kentin imarı öncelikli bir sorun haline gelmiştir. (Alkışer ve Yürekli, 2004).

Yeni devlet bürokrasisinin ve hizmet sektörün çektiği nüfus, başka kentlerle kıyaslanamayacak bir konut gereksinimi doğurmuştur. Doğurduğu anda da o zaman dek toplumsal hareketliliğin merkezleri konumunda olan liman şehirlerinde bile görülmeyen bir spekülasyon hareketlenmeye kaynaklık etmiştir. Ankara'nın bizzat kendisinin bir kamusal proje olmasına rağmen, aniden nüfus çekmesi, o kamusallığın doğrudan ürünü olmayan bir toplumsal reflekse aracılık etmiş, arsa ve bina spekülasyonu kurumsallaştırmıştır (Şenyapılı, 1960)

Gerek nüfusu hızla artan Ankara'da, gerekse göçmenlerin yerleştirildikleri diğer illerde konut ihtiyacı çok yüksek düzeyde olmuştur. Ancak Ankara'da kamu görevlileri için yaptırılan bir apartman bloğu dışında önemli bir üretim gerçekleştirilmemiştir. İmar düzenlemeleriyle birlikte konut üretimini teşvik için de bazı örgütlenmelere gidilmiştir. 1926 yılında yeni inşaata kredi sağlayacak olan Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş, hazine olanaklarını kullanmak üzere çıkarılan bir yasayla Maliye Bakanlığı'na yetki verilmiş ve 1929 yılında Ankara'daki memurlara konut ödeneği verilmesi zorunlu kılınmıştır. Bu bankalar daha çok kendi birikimleri ile konut edinemeyecek orta sınıfların konut edinmelerine yardım edecek, onların birikimlerini özendirerek ve tamamlayacak işlevler yüklenmiştir (Tekeli, 1982). Konutsuz halka uzun vadeli, düşük faizli kredi açmak, yapı ve yapı malzemesi üretimi ve ticareti yapmak, konut yaparak peşin veya taksitle satmak gibi amaçlarla kurulmuştur

(Kessler, 1949). Yeni devletin önderliğinde yürütülen modernleşme programının konut yerleşmelerindeki karşılığı toplu konutlar olmuştur (Bilgin, 1998). Devlet eliyle toplu üretime yönelik olarak bu dönemde iki tür yerleşme örneği modeli oluşmuştur. Bunlardan ilki lojman-konut ikincisi ise kooperatiftir.

Konut yapanların, emlak vergisi ve ithal edecekleri yapı malzemeleri için gümrük vergisinden muaf tutulmalarını öngören yasalar imar alanında özel teşebbüsü teşvik etmeye yönelik önlemlerin bir sonucu olmuştur. İmar ve yerleştirme faaliyetlerini yürütebilmek için bir 'Mübadele ve İskân Vekaleti' kurulmuştur. Fakat alınan tüm önlemlere karşın beklenen sonuçlar alınamamıştır. Bu dönemde uygulanan politika daha çok ekonomik bunalımın etkisini azaltmak üzere konut kiralarnı denetim altına almak şeklinde olmuştur.

1930'larda izlenen politikaların paralelindeki uygulamalar henüz yeni başlamışken, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ülkede yeni bir ekonomik bunalım ve durguluk dönemine girilmiştir ve 1939 yılından sonra konut üretimi giderek azalmıştır (Sayar, 1941-1942). Her ne kadar Türkiye savaş dışı kalmışsa da dünyadaki olaylardan kuvvetle etkilenmiştir. Bu durum mevcut konut sıkıntısını daha da artırmıştır.

Cumhuriyet mimarlığının kuruluş ve kurumlaşmasında iki olgu belirleyici olmuştur. Bunlar; kuruluş ve devrim aşamalarının ideolojik çerçevesi ile devletçi ekonomi ve sınaî yatırım girişimleridir. Cumhuriyet'le gelen ve ulaşmak istenen çağdaş uygarlık düzeyini temsil edecek bir anlatımdır. Ancak, modern mimarinin kullanımının, ucuz ve hızlı teknolojik yapım yöntemlerinin geliştirilmesi gibi ekonomik gerekçeleri de vardır (Batur, 1998). Tüm bu gerekçeler ve ortam içerisinde akılcı ve işlevselci modern mimarlık anlayışı 1930'lara doğru birçok ülkede yaygınlaşmaya başlamıştır. Yapılarda ise çoğu kez tipleştirme, sadeleştirme tercih edilmiştir (Batur, 1998). 1934 yılında bahçeli evler konut kooperatifi, Ankara'nın artan konut sorununa çözüm modeli olarak kurulmuştur. H. Jansen tarafından 1936 yılında tasarlanan bahçeli evler konut kooperatifi, sıra ev ve tek tip evlerden oluşan 169 birimlik bir yapı grubu olarak ilk toplu konut uygulamasıdır (Batur, 1998).

3.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrasından 1980'lerin Başına (1950-1980)

II. Dünya savaşı sonrasında, bütün dünyada kapitalist sanayileşme ve modernleşme süreci hız kazanmıştır. Dünyada meydana gelen bu değişimler Türkiye'yi de etkisi altına almış ve çok partili döneme geçişle birlikte izlenen liberal ekonomi politikalarıyla özellikle büyük kentlerde sanayi üretimi gelişmiştir (Yılmaz, 2007). Sanayileşme, kentleşme hızını arttırırken buna paralel olarak nüfusun da kentlerde yoğunlaşmasına yol açmıştır. 1940-1950 yılları arasında % 20,1 olan kentsel nüfus artışı 1950-1960 arasında % 80,2 oldu. Bu hızlı artış kentlerin plansız olarak gelişmesine yol açtığı gibi konutun ve konut alanlarının da sağlıklı gelişmesine neden olmuştur (Sey, 1998).

1950 yılı Türkiye açısından bir dönemeçtir. Savaş yıllarında özel sektör önemli ölçekte sermaye birikimi yaratmış ve işçi sayısı artmıştır. İş Kanununa uymayan işverenlere karşı radikal sendikalar kurulmuştur (Güzel, 1998). Yeni sosyal projeler, konut alanında da çeşitli değişiklikler getirmiştir. Sendikalar, Sosyal Sigortalar Kurumu, İmar ve İskân Bakanlığı, Türkiye Emlak Kredi Bankası konut kooperatiflerini desteklemeye başlamıştır (Türkoğlu, 1991).

Bu dönemde savaş sonrası hızlı kalkınma amaçlanmış, kentleşme ile büyük kentlerde oluşan gecekondu bölgeleri nedeniyle konut sorununda ilgi, memur konutlarından işçi konutlarına ve gecekondu'lara kaymıştır (Pulat, 1992). Aslında gecekondu'lular 1930'lu yıllarda önce Ankara çevresinde, savaştan sonra ise büyük kentlerin çevresinde hızla yayılmıştır (Alsaç, 1993).

Kentleşmenin hız kazanması ve gecekondu'luların çoğalması bu dönemin konut politikasının önceliğini gecekondu'lulaşmanın önlenmesine yöneltmiştir. Kentlerin imarlı alanlarının dışındaki kamu arazilerinde, sanayi bölgelerinin çevresinden başlayarak yayılan bu sunum biçimini, popülist imar politikalarının sonucu olan imar afları mümkün kılmıştır (Bilgin, 1998). Kente göçen insanlar, yasal yollarla konut edinmek için yeterli ekonomik olanaklara sahip olmadığı için gecekondu'ya yönelmiş ve genellikle tek katlı, sağlıklı koşullarda konutlar üretmişlerdir. Zamanla, imar aflarının da etkisiyle, gecekondu'lular daha örgütlü biçimde inşa edilmeye başlamış ve inşaat kalitesi düşük olmasına rağmen büyük metrekarelerde çok katlı apartman bloklarına dönüşmüştür. Çok partili siyasal hayata geçilirken konut sorunu da yeni boyutlar kazanmaya başlamıştır. Türkiye'de önemli politik,

ekonomik değişmelerin olduğu bir dönemde, özellikle 1950'den sonraki liberal ekonomi politikasının yol açtığı hızlı ve plansız kentleşme konut ihtiyacını hızla büyük kentlere ulaştırmış, sanayileşme, kentleşme hızını arttırırken buna paralel olarak nüfusun da kentlerde yoğunlaşmasına yol açmıştır. 1940-1950 yılları arasında %20,1 olan kentsel nüfus artışı 1950-1960 arasında %80,2 olmuştur Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlere yönelen yoğun göçler gecekondular sorununu ortaya çıkarmıştır (Sey, 1998). 1948 yılında 25-30 bin olarak tahmin edilen gecekondular sayısı, 1953'te 80 bin, 1960'ta ise 240 bin olmuştur (Keleş,1978).

1946 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın amaçları, ucuz kredi sağlamak yanında konut üretip satmak, kooperatiflere destek olmak şeklinde yeniden belirlenmiştir (Pulat, 1992). 1945'ten sonra İstanbul'un gelişimi hızlanmış ve önem kazanmıştır. 1947 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası Belediye ile ortak bir şirket kurmuştur. 1948'deki ilk Yapı kongresinde, mimarlığa koşut olarak şehircilik çalışmaları da yoğunlaşmıştır. Yerli yapı malzemesi üretimi ve bölgelere göre değişen sivil mimarlığın kendi koşullarında değerlendirilmesi fikri ortaya çıkmıştır (Sözen, 1996). 1950'li yıllarda göçler, nüfus artışı, konut talebi ve üretimi hızla artmıştır (Vanlı, 1995). 1946-1962 yıllarında kooperatifler Türkiye konut stokunun %4,5'ini inşa etmişlerdir ve devlet Sosyal Sigortalar Kurumu ve Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın desteklediği kooperatiflerin dışındakileri desteklememiştir (Türkoğlu, 1991). 1950'lilerde İş Bankası gibi bankalar çekilişle müşterilerine konut dağıtmışlardır. Bazısı A. Mertaş'ın tasarladığı konutların çoğu küçük bir komşuluk oluşturan planlı yerleşmeler olmuştur. Uygulama 1960'ların sonunda kaldırılmıştır (Alsaç, 1993).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de sadece bireysel konut sunum biçimi vardı denilebilir. Yeni başkent olması dolayısıyla Ankara'da bireysel sunum biçiminin yetersiz kalması üzerine ilk kooperatifler ve ilk baraka evler (gecekondular) ortaya çıkmaya başladıysa da, bu gelişmeler Türkiye için genelleştirilemez. Bireysel konut sunumu, konut sahibi olmak isteyenlerin bir arsa alıp, bu arsanın imar haklarını kullanmak üzere, ilgili teknik elemana hazırlattığı projenin uygulanması için belediyesinden izin alarak, taşeronlar ya da küçük yapımcılar eliyle konut yaptırmaları süreci olarak tanımlanabilir. Bu süreç İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla artan talebi karşısında yeterli konut arzını sağlayamamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu tıkanıklığı bir ölçüde aşmayı sağlayan iki konut süreci; zaman içinde oluşan gecekondular ve yapsatçılık olmuştur. Düzenli işi olmayan, düşük aile

geliri dalgalanmalar gösteren, meşru sayılan konut yapımının bürokratik kalıplarını yerine getiremeyen, köyden kente göçmüş gruplar, başlangıçta kentin emek pazarına yakın kesimlerinde, topografik koşulları elverişli olmayan alanlara da uzanarak, çoğunlukla hazine toprakları üzerinde, tekrar tekrar yıkıldığında kolayca yapılabilecek nitelikte gecekondular yapmaya başlamışlardır. Bu gelişim toplumu ilginç bir meşrutiyet sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır. Bir yandan rejimin bu gruplara kendi meşru gördüğü yollarla konut edinme olanağı sağlayamaması, öte yandan gelişmeye başlayan sanayinin emek talebi, onların haklılıklarının temel dayanağını oluşturmuştur. Demokratik süreç içinde sayıları artan gecekonduların seçmen olarak pazarlık gücü elde etmeleri uzun erimde varlıklarını korumalarına ve güvence sağlamalarına olanak vermiştir.

Bu dönemdeki kentsel konut üretiminin % 40-45'lik dilimini gecekondular oluştururken diğer % 40-45'lik dilimini de yap-satçı üretim biçimi oluşturmaktadır. Bu dönemin üçüncü sunum biçimini de yaklaşık %10'luk bir dilimi kapsayan kooperatif üretim biçimidir. Bu sunum biçimi, düşük ancak düzenli gelir garantisi olan grupların elverişli kredi ve arsa olanaklarıyla mülk konut edinmelerini sağlamıştır (Bilgin, 1998).

Büyük kentlerde 1950'lerde başlayıp, 1960 sonlarına kadar süren apartmanlaşma süreci, 1970'lerde çok dairesel tek bloktan, büyük ölçekli konut üretimine doğru gelişmeye başlamıştır (Sey,1998). Kooperatif uygulamaları, yapım teknikleri ve organizasyonun sağladığı olanaklar ile toplu oluşumların gelişmesinde etkili olmuştur. Özellikle sendikalar tarafından kurulan kooperatifler bu dönemde başarılı örnekler vermişlerdir. Yap-satçı üretim modelinde konutun inşaatını üstlenen kişi ile arsa sahibi kat karşılığı anlaşarak az sermaye ile konut üretebilmektedir. Konutlar daha yapım aşamasında satışa çıkarılarak inşaatın maliyeti karşılanabilmektedir. Bu özelliği nedeniyle yap-satçı üretim modeli Türkiye'de geniş bir uygulama alanı bulmuştur.

Yapsatçı bir müteahhit değildir, müteahhit, kendisine verilen bir tasarıma uygun konutu, önceden belirlenen bir fiyat karşılığı yapıp teslim eden kişidir. Yaptığı üretimin karşılığı, önceden belirlenmiştir. Konut yapımı, niteliği gereği uzun sürede gerçekleştirilen bir üretimdir. Bu ise enflasyonist bir ortamda çalışan müteahhidi, büyük risklerle karşı karşıya bırakır, böyle bir ortamda, riskini azaltmak isteyen müteahhit, önceden alımlar yapmak durumundadır. Bu ise görece olarak büyük sermaye ister. Oysa her açıdan yapsatçının durumu

çok farklıdır. Konut yapsatçısı yaptığı konutu, yaptıktan sonra satmaktadır. Bu halde enflasyonist ortamdan etkilenmesi, risk alması azalmaktadır. Bu nedenle yapsatçılık küçük girişimcilik için uygun bir form olmaktadır. Konut alıcısının yapım sonrasında belirlenmesi, yapsatçıyı kullanıcı yerine karar verir hale getirmiştir.

Yaşanan hızlı kentleşme ve imarlı arsa sunumunun artırılmayışı vb. nedenlerle tüm kentlerde arsa fiyatları çok yükselmiş ve orta sınıflar tek parsel üzerinde konut yapma olanağını kaybetmişti. Bu durumda tek parsel üzerinde birden fazla kişinin bir araya gelerek gerçekleştirdikleri apartmanlarda bir kat sahibi olmaları bir çözüm olarak gelişti. (Tekeli, 1998). 1948 yılında ilk çalışmaları yapılan ve 1965 yılında bugünkü halini alan 'Kat Mülkiyeti Yasası' gecekondular ve yap-satçı üretimin işleyişinde etkili olduğu görülmüştür. Dolayısı ile bu döneme, kentli küçük birikim sahibi orta tabakalara, iş garantisi olmayan kentlerin yeni sakinlerine ve düzenli iş garantisi olan düşük gelir gruplarına, birbirini model alarak ve piyasada birbirini ikame ederek mülk konut üreten esnek ve dinamik bir konut piyasası egemen olmuştur (Bilgin, 1996).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, konut sorununa çözüm olarak gelişen, ister gecekondular, ister yapsatçı, isterse de konut kooperatifleriyle sunum biçimi olsun, hiçbirisi yaşam kalitesini geliştiren, nitelikli çevreler oluşturan, sunum biçimleri olamamıştır.

Türkiye'de kentler, 1970'li yılların ortalarına kadar yağ lekeleri halinde büyümüşlerdir. Kent merkezlerinde yık-yap süreçleri, tarihsel ve kültürel değerlerin tahrip edilmesine, sürekli olarak yoğunluk artışına ve yeşil alanların yok oluşuna, sosyal altyapıların yetersiz kalışına neden olmuştur. Kentin büyüme biçimi, sürekli olarak yaşam kalitesini düşürücü sonuçlar doğurmuştur.

1960'ların getirdiği planlama ortamı yapsatçı sürece alternatif olarak kooperatifler eliyle konut sunum biçiminin özendirilmesini getirmiştir. Kooperatifler yoluyla konut arzı 1960'lı yıllardan sonra Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) fonlarının sadece bu biçimde kullanılabilmesine izin verilmesi dolayısıyla belli ölçüde Türkiye'de yapılan konutların %30'u böyle finanse edilmiştir. Bu yolla yalnızca işçilere konut sunulabilmesi, verilen kredilerin geriye dönüşlerinin enflasyona göre ayarlanmamış olması dolayısıyla tamamen yardıma dönüşmesi ve fon kaynaklarının erimesi vb. nedenler bu yöntemin yaygınlaşmasını

engellemiştir. Bu süreç yapsatçı üretimde olduğu gibi, var olan konut stokunun yıkılmasına yardımcı olmamış, ama yüksek yoğunluklu gelişmeler konusunda benzer etkiler yapmıştır.

Yapsatçı üretimin pahalı konut arzı, yeni konut sunum biçimleri arayışını gündeme getirmiştir. Toplu konut sunum biçimi bir çözüm olarak ilk kez 1967 yılında İkinci Beş Yıllık Plan'da önerilmiştir. Bu süreç büyük sermayenin harekete geçirilmesini, talebin örgütlenmesini, büyük arsaların sağlanmasını, burasının planlamasının yapılmasını ve altyapısının gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Bu ölçekte bir girişimi gerçekleştirebileceklerin başında devletin gelmesine karşın, toplu konut girişimlerini başlatanlar özel kesim ve yerel yönetimler olmuştur (Tekeli, 1998)

1970'li yılların ikinci yarısından sonra nesnel koşullarda değişimler başlamıştır. Küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgelerinin sayıları hızla artmıştır. Toplu işyeri yaptırma kooperatifleri örgütlenmiştir. Yükseköğretim kuruluşları gibi kamu hizmetlerinin binaları ile özel kesimin büyük kuruluşlarının yönetim merkezleri kampuslar halinde inşa edilmesi eğilimi yükselmiştir. Tüm bu gelişmeler sonucunda, kentlerin tek tek yapılar eklenmesiyle büyüme biçiminden, kentte büyük parçalar eklenmesiyle büyüme biçimine geçilmiştir. Hatta gecekondur alanlarının açılması da mafyalaşmış ilişkiler içinde büyük parçalar halinde gerçekleşmeye başlamıştır. Kentlerin büyümesi, yine aralarda hiç boşluk bırakmayan bir biçimde gerçekleşmekte, metropoliten bir yapıdan çok, uzmanlaşmış bir sanayi kenti oluşmaya başlamıştır (Tekeli, 1998).

3.4 1980 Sonrasındaki Ekonomik ve Politik Gelişmelerin Konut Sektörüne Yansıması

Kentlerin yaşadığı dönüşüm yeni nüfusun eklenmesiyle birlikte yerleşme örgütlenmesinin de değişimini zorunlu kılmıştır. Değişen alışkanlıklar mevcut konut alanlarının yer değiştirmesini gündeme getirirken yeni gelen nüfusun konut ihtiyacının da karşılanması gerektirmiştir. (Yılmaz, 2004).

1980'lerin ortasına gelindiğinde, bir önceki dönemin hâkim sunum biçimleri olan yap-satçı ve gecekondur mekanizması etkinliğini yitirmeye başladığı görülmüştür. Yap-satçı mekanizma şehirlerin imarlı alanlarındaki tüm arazileri ve düşük yoğunluklu parselleri yeniden-inşa

ederek tükettiği için; gecekondü mekanizması da kentlerin çeperlerindeki tüm kamu arazilerini tükettiği için artık ömürlerini doldurmuşlardı. Bu mekanizmalar kısmen faaliyetlerini sürdürseler de, artık ihtiyacın tümüne yanıt verecek ölçeklerde üretim yapamaz hale gelmişlerdi.

Yap-satçı ve gecekondü üretimin temposu giderek düşen kapasiteleri, yoğunlaşma bölgelerindeki talebi karşılayamaması, gerek kamunun, gerek özel sektörün büyük ölçekli toplu konut girişimlerine ağırlık vermesine neden olmuştur (Bilgin, 1996). Söz konusu farklılaşma, değişme ve dönüşüm konut alanında önce kent içi mekânlarda, inşaat kalitesi nispeten iyi yüksek blokların ortaya çıkmasına, daha sonraları ise kent eteğinde önemli değişikliklere yol açmıştır. 1980 öncesine kadar küçük yatırımcı eliyle süren konut üretimi bu tarihten sonra büyük sermayeli yatırımcı eliyle süren toplu konut uygulamalarına dönüşmüştür. Böylece kentsel rant büyük sermayenin ilgi alanına girerken, kent formu da dünyaya eklemlenme biçimindeki değişmeye paralel olarak değişmeye başlamıştır.

Konut üretimindeki en önemli rol devlet tarafından üstlenilmiştir. Konut kredisi vermek üzere yeni bir fon (Toplu Konut Fonu) oluşturulması, vergi ve imar kanunlarında konut üretimini teşvik edici değişikliklerin yapılması ve Toplu Konut Kanunu'nun çıkarılması piyasayı canlandırmak için atılan en önemli adımlar olmuştur (Bilgin, 1996). Birbirini tamamlayan finansal bir kaynak, hukuksal bir zemin ve idari bir mekanizma oluşturan bu kurumlar, tıkanmış ve ölçeğini kendi kendine büyütemeyen küçük üretim mekanizmalarının yerine büyük ölçekli yapılanmaları getirebilecek olan, konut piyasasının önünü açmaya yönelik olarak düzenlenmiştir (Bilgin, 2000).

1980 sonrasında konut üretiminin en belirgin özelliği küçük girişimcilerin piyasadan giderek çekilmeleri olmuştur. Devlet yeni yasal araçları ve kurumlarıyla kooperatiflere ve müteahhitlere kredi sağlayarak büyük ölçekli projelerin gerçekleştirilmesini sağlarken, Toplu Konut İdaresi eliyle kendisi de önce İstanbul ve Ankara'da, daha sonraları diğer büyük kentlerde girişimci olarak piyasada yer almıştır (Sey, 1996).

Özel sektör tarafından sunulan projeler başlangıçta orta gelir gruplarını hedef alırken, giderek üst ve üst-orta gelir gruplarına yönelmeye başlamıştır. Büyük sermaye gruplarının gayri menkule yatırımlarının artması sonucunda önceleri büyük kentlerde kent içindeki boş

alanlarda başlayan üst gelir gruplarının büyük ölçekli konut projeleri, giderek kentlerin yakın çevrelerinde yer almıştır. “Site” olarak adlandırılan bu yerleşme birimleri çevrelerine kapalı bir biçimde tasarlanıyor ve çarşı, rekreasyon alanları gibi hizmet birimleriyle tamamlanmıştır (Sey, 1996). Kent çevresinde yeni imarlı arsa ve konut üretmenin yüksek maliyetini karşılayabilecek ve gerektirdiği teknolojiyi kullanabilecek sermaye 1980’lerin sonlarında oluşmaya başlamıştır (Tanyeli, 1998).

Pahalı ithal malzemelerin kullanıldığı, çoklukla az katlı konutların tasarımında geleneksel konut mimarlığına öykünülmesi, ancak tasarımcı olarak da çok kez yabancı mimarların tercih edilmesine neden olmuştur. Sayıları gittikçe artan bu sitelerdeki konutlar çok yüksek fiyatlara satılmalarına rağmen, 1990 sonrasında konut piyasasının en canlı kesimini oluşturmuştur (Sey,1998).

Devlet, Toplu Konut Yasası ve yeni kredi mekanizmaları ile büyük ölçekli üretimi teşvik etmiş, Toplu Konut İdaresi aracılığıyla da toplu konut üretiminde önceki dönemlerden farklı bir piyasa oluşturmuştur. Büyük ölçekli toplu konut üretimini gerçekleştiren ikinci kamusal kanal ise kooperatif birlikleri ve belediyeler olmuştur.

Emlak ve Kredi Bankası da üretim kapasitesini eskisine göre artırmış, ancak piyasayı regüle edecek alternatif mekanizmalar oluşturmak yerine, örnek olma iddiasında mülk konut arzı yapmakla yetinmiştir (Bilgin, 1996).

Özel sektörün piyasaya sunduğu toplu konutlar ise genellikle yüksek standartlı olmuştur. Bu konutlarla birlikte gelen yenilik, çevrelerine kapalı büyük yerleşmeler olarak planlanmaları ve birim konutun dışına taşan bir yaşama biçimi olarak pazarlanmaları olmuştur (Bilgin, 1996).

4. AMASYA’NIN FİZİKSEL, SOSYAL, TARİHSEL VE MEKÂNSAL YAPISI

Eski bir yerleşme merkezi olan Amasya, geçirdiği tarihi dönemleri yansıtan zengin bir dokuya sahiptir. Eski Kral Mezarları, Selçuklu ve özellikle Osmanlı Dönemi eserlerinin yanı sıra sivil mimari örneği yapılar, günümüze kadar büyük ölçüde korunabilmiştir. Amasya, kültürel sürekliliğin sağlanması ve kent kimliğinin geleceğe aktarılması sürecinde, kentsel koruma bağlamında güncel yaklaşımların değerlendirildiği ve uygulamaya çalışıldığı önemli bir yerleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu ve özel kesimin, değişik biçimlerde geliştirdikleri ortak çabalar yanında, güncel yaklaşımlar çerçevesinde koruma süreci açısından vazgeçilmez sayılan halk katılımı ve sivil-yerel örgütlenmelerin gündeme getirdiği bir kentsel koruma sürecine sahip olması açısından Amasya bu çalışma çerçevesinde “Örnek Alan” olarak seçilmiştir.

4.1. Amasya’nın Coğrafi Özellikleri

Amasya, Anadolu Yarımadası’nda, Karadeniz Bölgesi’nin orta bölümünde yer almaktadır. Ancak, denize kıyısı bulunmaması nedeniyle, İç Anadolu Bölgesi’nin sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini göstermektedir. Kuzeyden Samsun, batıdan Çorum, güneyden Yozgat ve güneydoğudan Tokat illeri ile çevrilidir (Şekil 4.1). Amasya 35°00’ ile 36°30’ doğu boylamı, 40°15’ ile 41°03’ kuzey enlemleri arasındadır. Yüzölçümü 5520 km², rakım 392, yıllık ortalama yağış miktarı 453 mm., yer altı suyu potansiyeli 129 hm³/yıl, yerüstü suyu potansiyeli 4.983 hm³/yıl, 2000 genel nüfus sayımına göre yaklaşık genel nüfusu 375.881’dir. Nüfus yoğunluğu 68 kişi/km² dir (Amasya Valiliği, 2002).

Şekil 4.1 Amasya’nın Konumu (www.amasya.gov.tr)

Amasya ili konumu itibariyle Yeşilırmak nehrinin doğu batı doğrultusunu aldığı kesimde bu nehrin iki kıyısında kurulmuştur. Yeşilırmak'ın kuzey kıyısında kale kalıntıları kral mezarları ile Yeşilırmak arasında yerleşim alanı dar olduğundan yerleşme ince bir şerit oluşturmaktadır. Şehrin asıl yerleşim ve gelişim alanı Yeşilırmak'ın güney kıyısındadır. Yeşilırmak tarafından ikiye ayrılan mahalleler nehir üzerindeki köprüler ile birbirine bağlanır (Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü).

Şekil 4.2. Amasya Genel (www.amasya.gov.tr)

Alçak Köprü (Merkez)

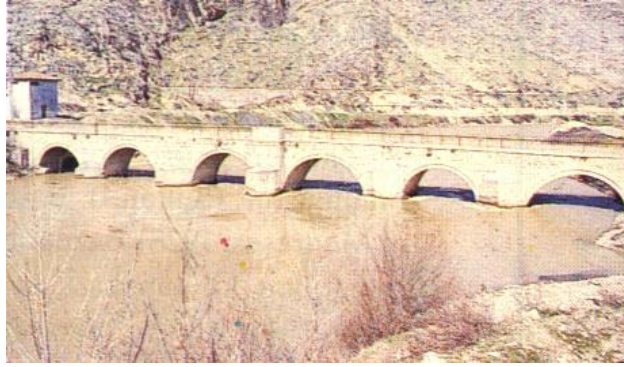
Amasya il merkezinde Roma Döneminden günümüze kalan tek köprüdür. Tamamı kesme taştan yapılmıştır. Zamanla ırmak seviyesinin yükselmesi ve ırmak yatağının dolması nedeniyle yüksekliğini kaybetmiş, bu nedenle halk arasında "Alçak Köprü" olarak anılmaya başlamıştır. 1855 yılına kadar bu köprüden yararlanılmıştır. Köprünün tehlike oluşturduğunu düşünen Amasya Mutasarrıfı Ziya Paşa, taş köprünün üzerine ahşaptan ve on bir ayaklı bir başka köprü kurdurmuştur. 1881 yılında bu ahşap köprünün sel nedeniyle yıkılmasından sonra, o dönemin Amasya mutasarrıfı (vali) atıf bey, kullanılmayan kilise taşlarından yararlanarak üstteki ikinci köprüyü yeniden yaptırmıştır. Köprü, 1965 yılında beton ve demir bağlantılar ile güçlendirilerek yenilenmiştir (Şekil 4.3).

Şekil 4.3. Alçak Köprü (Merkez) (www.amasya.gov.tr)

İltekin (Çağlayan Köprüsü)

Amasya il merkezine 5 km uzakta, Eryatağı sapağında yer alan İltekin Köprüsü, 1076 yılında Danişmend emirlerinden İltekin Gazi tarafından yaptırılmıştır. Yapıldığı dönemde, Amasya'nın kuşatılması için gerekli olan askeri gücün ulaşımını kolaylaştırmak amaçlanmıştır. Tamamı kesme taşlardan olan köprü, 6 yuvarlak kemer üzerine oturtulmuştur. 1984 yılında, aslına uygun olarak restore edilmiştir (Şekil 4.4).

Şekil 4.4. İltekin (Çağlayan Köprüsü) (www.amasya.gov.tr)

Kunç köprü (Hundi köprüsü) (Merkez)

Selçuklu Hükümdarı Sultan Mesud'un kızı Hundi Hatun tarafından yaptırılmıştır. Beyazıtlaşa ile Şamlar mahallelerini birbirine bağlayan köprü, tamamen kesme taştan oluşur. Tipik bir Selçuklu eseri özelliği taşımaktadır. Üç büyük ayak üzerindeki geniş kemer açıklığı en büyük

özelliğidir. Hundi köprüsü zamanla halk ağzında “Kundi” son olarak da “Kunç” biçimini almıştır (Şekil 4.5).

Şekil 4.5. Kunç Köprü (www.amasya.gov.tr)

İstasyon(MeydanKöprüsü)

Ziya Paşa bulvarının bitiminde yer alan köprü, ilk olarak Amasya Emiri Şadgeldi Paşa (1360-1382) zamanında yapılmıştır. 1824 yılındaki ırmak taşkınında büyük zarar gören köprü, 1828’de yenilenmiştir. 1940 yılında yeniden büyük bir onarımdan geçmiştir (Şekil 4.6).

Şekil 4.6. İstasyon Köprü (www.amasya.gov.tr)

Helkis (hükümet) Köprüsü (Merzifon)

İlk olarak, iç kalenin Helkis kapısı civarında ahşap bir köprü olarak yapılmıştır. Yapılış tarihi kesin bilinmemekle birlikte, Roma döneminden itibaren kullanıldığı sanılmaktadır. Osmanlılar tarafından onarılmış ve uzun süre kullanılmıştır. 1938 yılında Vali Talat önce

ahşap köprüyü yıktırıp 1940 yılında beton olarak yeniden yaptırmıştır. Köprü, halk tarafından "Hükümet Köprüsü" olarak anılmaktadır (Şekil 4.7).

Şekil 4.7. Helkis (Hükümet) Köprüsü (www.amasya.gov.tr)

Mağdenüs Köprüsü(Merkez)

Mağdenüs köprüsü, Sultan Beyazıt camisi önünde yer almaktadır. Mevlevi Tacibeyzade Sadi Çelebi'nin kızı Fatma Hatun tarafından 1485 yılında yaptırıldığı sanılmaktadır. Ancak büyük bir ihtimalle, Roma Dönemi öncesinde yaptırılmıştır. Çünkü geçmişte iç kaleye açılan kapılardan biri bu köprü ile bağlantılıdır. Ahşap bir köprü olduğu için bir çok kez sel sularına maruz kalmış ve zarar görmüştür. 1968 yılında meydana gelen ırmak taşkınında sele kapılarak yıkılmış, yerine beton ayaklı ve demir gövdeli yeni bir köprü yapılmıştır. Halk tarafından Maydonoz ve Madenüs köprüsü olarak anılmaktadır.

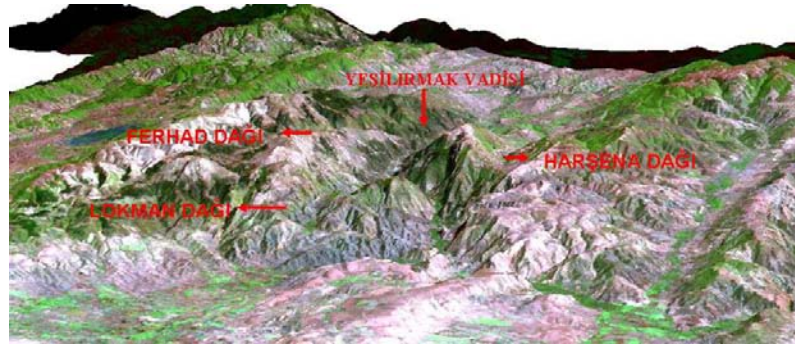
4.1.1. Amasya'nın Konumu

40° 15' ve 41° 03' kuzey enlemi ile 35° 00' ve 36° 30' doğu boylamı arasında bulunan Amasya, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz bölümünde yer almaktadır. Kuzeyde Samsun, Batıda Çorum ve güneyde Tokat, Amasya topraklarını çevrelemektedir. Yüzölçümü 5690 km² olan Amasya'nın rakımı 392m'dir. Hamamözü, Göynücek, Gümüşhacıköy, Merzifon, Suluova ve Taşova Amasya'nın ilçeleridir. Bu ilçelerin yanı sıra, 23 belde ve 348 köy Amasya'ya bağlı bulunmaktadır (Şekil 4.8).

Şekil 4.9 Amasya Ulaşım Yolları

4.1.2. Yeryüzü Şekilleri

Amasya'nın coğrafi yapısı, Kuzey Anadolu Dağları'nın güney yamaçlarında asırlarca devam eden çeşitli volkanik ve tektonik hareketler sonucu oluşmuş ihtiyar bir yayla görünümündedir. Yeşilirmak, Çekerek, Deliçay, Tersakan ve bunların kolları olan irili ufaklı birçok çay ve dere, yaylada derin vadiler açmış, dar boğazlar ve mahsuldar ovalar meydana getirmiştir (Aiy, 1973). İl sınırları içinde 140 km uzunluğa sahip olan Yeşilirmak'ın antik çağdaki adı İris'tir. Yeşilirmak ayrıca "Nehr-i Amas" ve "Nehr-i Amis" isimleri ile de anılmıştır (Hüseyin Hüsameddin, 1986) . İl merkezi derin bir vadi etrafında gelişmiştir. Bu merkezi Kırklar Dağı, Karaman Dağı, Lokman Dağı ve Ferhat Dağı çevrelemektedir. Bu dağların ortalama yükseklikleri 800-900 m iken, şehrin en yüksek noktası 2062 m'ye ulaşan Akdağ'dır. Harşena dağı, şehir merkezinde, küçük ama önemli bir yere sahiptir (Şekil 4.10).

Şekil 4.10 Amasya'nın üç boyutlu görüntüsü (Oltulu, 2006)

Tarih boyunca birçok medeniyetin yerleştiği Amasya, önemli ticari yolların üzerinde yer aldığından ötürü bir uğrak ve geçiş noktası olmuştur, bu yüzden kentin savunma amaçlı biçimlenmesi oldukça önemlidir. Nitekim Yeşilirmak, yerleşimde bir sur çizgisi olarak ele alınmıştır. Amasya'da bir kale yerleşmesi olmamasına rağmen, etrafını çevreleyen dağlar düşünüldüğünde doğal bir kale yerleşimi olarak da tespit edilebilir (Amasya Merkez İlçe 60 hektarlık Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu, 2007).

Amasya şehrinin önemi dar bir vadiye kurulmuş olmasıdır. Yeşilirmak Amasya ovasından çıkıp Ferhat Boğazı'ndan geçtikten sonra adeta saklı bir vadiye girmektedir. Her döneminde

şehrin ilk kurulduğu yerde bulunmasının sebebi bu konumuyla ilgili olarak savunma niteliği taşımaktadır. Vadi tabanında dar bir kesim yerleşmeye elverişlidir (Haleplioğlu, 1998).

Şehir geliştikçe vadi yamaçlarına doğru gelişmiştir ama elverişsiz konumu nedeniyle yamaçlardan fazla yükselmeye imkân bulunmamıştır, bu da şehrin Yeşilırmak vadisi boyunca doğu-batı doğrultusunda uzunlamasına yayılma göstermesine sebep olmuştur. Böylece şehir eski çekirdeğini kısmen de olsa korumayı başarmıştır (Urak, 2005).

Ilıman iklim özellikleri, sulak, verimli arazisi ve savunmaya elverişli yüksek dağları ile Amasya tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin yaşadığı bir kent olmuştur. Amasya kentinin mekânsal örgütlenmesinde rol oynayan en önemli özellik yerleşim yerinin doğal yapısı, topografyasıdır. Dağların çevrelediği ve içerisinden Yeşilırmak'ın geçtiği kent, bu verilere ve morfolojik özelliklere göre biçimlenmiş bir vadi yerleşimi özelliği göstermektedir. Bu bağlamda geleneksel kent dokusu bugüne kadar tahribata uğrasa da lineer ve kimi zaman organik bir biçimde gelişme göstermiştir (Amasya Merkez İlçe 60 hektarlık Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu, 2007).

Günümüzde şehir bir vadide saklı konumunu korumakta ve Anadolu'da "V" şekilli bir vadi tabanında kurulmuş tek büyük şehir olarak varlığını devam ettirmektedir. Şehrin gelişimi ekonomik nedenlerle hızlı olamamıştır. Bu da şehrin günümüze kadar korunarak gelmesini sağlamıştır. Bu özelliği ile Amasya turizm açısından çekici olmakta, bozulmamış kültürel değerleri ile ilgi çekmektedir (Urak, 2005).

Doğal yapı olarak, kent merkezinden geçen Yeşilırmak ve kuzeyde Tersakan Çayı ile akarsu kenarlarındaki düzlüklerdeki meyve bahçeleri ve kenti çevreleyen yüksek dağlar, Amasya'ya kendine özgü bir görünüm kazandırmış ve yerleşme kararlarını etkilemiştir Amasya konumu itibariyle bir vadinin iki tarafındaki yamaçlara yerleşmiş bir kenttir. Yerleşime uygun yerler vadi tabanı ile sınırlıdır. İskân açısından yoğunluğun gözlendiği bu alanlarda eğim % 5-15 arasında değişmektedir (Haleplioğlu, 1998). Kentin kuzey ve güneyindeki yamaçlarda eğim %30-40'a kadar ulaşmaktadır. Değişik kesimlerde görülen ve eğimi %15-25 arasında değişen dik yamaçlar, kentin bu yöne gelişimini engelleyici niteliktedir. Bu alanlar, kentlinin kolay ulaşabileceği rekreasyon alanları olarak kullanılmaktadır. Amasya kentinin gelişmeye uygun topografik özellik gösteren alanları oldukça kısıtlıdır (Yetman, 1998).

4.1.3 İklim

Amasya'da Karadeniz iklimi - kara iklimi arasında bir geçiş iklimi hüküm sürer. Yazları kara iklimi kadar kurak, Karadeniz iklimi kadar yağışlı değildir. Kışları ise Karadeniz iklimi kadar ılıman, kara iklimi kadar sert değildir. Bu bölgede Karadeniz ardı iklimi etkili olmaktadır. Amasya il merkezinde yıllık ortalama sıcaklık 13.9 C, yıllık ortalama yağış miktarı da 397.5 mm'dir. Yağışların %35.6' sını kış aylarında düşer (Aiy, 1973). Bu özellikleri ile Amasya iklimi Karadeniz iklimi ile kara iklimi arasında geçiş niteliğindedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları yağışlıdır. İlkbahar en çok yağış alan mevsimdir. Merzifon, Suluova, Gümüşhacıköy ve Hamamözü ilçeleri bölgenin genel iklim özelliklerini yansıtmaktadır. Merkez İlçe, Taşova ve Göynücek İlçeleri daha çok karasal iklim özelliği göstermektedir (www.amasya.org).

Amasya nemlilik bakımından Karadeniz kıyılarından farklıdır. Karadeniz kıyılarının ılık kışları yerini soğuk kışlara ve çok sıcak olmayan yazlara bırakır. Günlük sıcaklık farkları yüksektir. Yağış miktarının ölçüsünde azalma görülür. Nem oranı yaz aylarında azalır. Bu nedenle Amasya'daki iklim Karadeniz iklimi ile İç Anadolu iklimi arasında bir geçiş özelliği taşımaktadır.

4.2 Amasya Kentsel Mekânının Oluşumu

Amasya ili, Orta Karadeniz bölgesinde yer alan, önemli tarımsal zenginliği ve kültürel mirası ile önemli gelişme potansiyellerine sahip bir ildir. Cumhuriyet öncesine ait çok önemli tarihsel birikimin yanında, Cumhuriyet döneminde de ülkemiz açısından önemli rollerin biçildiği Amasya'nın tüm bunların yanında hem kültür olarak hem de tarımsal topraklar ve çeşitlilik açısından çok önemli potansiyelleri olduğu bilinmektedir. Son yıllarda ulaşım ve iletişim olanaklarının artması da Amasya ili için önemli potansiyelleri gün yüzüne çıkarmıştır (Amasya İmar Planı Notları, 2009).

Ülkemizi doğu-batı ve kuzey-güney yönünde kesen 1. Derece yolların Amasya ilinden geçmesi, Samsun'dan güneydoğuya devam eden demiryolu hattının Amasya ilini boylu boyunca kesmesi gibi avantajları, ulusal ve uluslararası ölçekte ilişkilerin arttığı günümüzde ilin kalkınmasının en önemli araçlarından biridir. Yakın geçmişte bölge ve Amasya ili ölçeğinde

üst ölçek planlama çalışmaları yapılmıştır. Bu plan çalışmalarından en kapsamlı olanları ve bu anlamda en önemli çalışmalar şöyle sıralanabilir:

Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (DPT)

Amasya İl Stratejik Planı

Amasya Tarım Master Planı

Tüm bu gelişmeler doğrultusunda, 2006 yılı sonunda Amasya Valiliği, Amasya ilinin 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planının (ÇDP) yaptırılmasına karar vermiştir. Üst ölçek planların yanı sıra Amasya Merkez ilçenin günümüze kadar yapılmış olan alt ölçek planları da bulunmaktadır (Amasya İmar Planı Notları, 2009).

Amasya yerleşmesinde 1894 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur. Belediyenin düzenli gelişmesini sağlamak amacıyla bugüne kadar kent bütününe kapsayan 5 adet imar planı yapılmıştır. Ancak, günümüzde yapılmış olan imar planları mekânsal gelişim için yetersiz kalmıştır.

Amasya kentine ait önceki imar planları aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Çizelge 4.1 Önceki imar planları
(İller Bankası İmar Planlama Dairesi Arşivi)

İmar Planları	Müellif	Onama Tarihi
1. Plan	İmar İskan Bakanlığı	1945
2. Plan	Rauf Beyru	20.12.1966
3. Plan	Rauf Beyru	21.03.1975
4. Plan	Fahri Yetman	11.06.1981
5. Plan	Erkan Uçkun	04.08.1988

Amasya kentinin planlama sürecine ilişkin ilk çalışmalar 1928 yılında başlamıştır. Bu sene içerisinde kentin topografik ve hâlihazır haritaları yapılmış, bu haritalar 1947 ve 1962 yıllarında güncelleştirilmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1981). Şehrin ilk yol istikamet planı 1948'de Ertuğrul Menteş'e, ilk imar planı 1945 yılında İmar Bakanlığınca yapılmış olup, uygulanan ilk halihazır ve imar planı 1966 yılında Mimar Rauf Bey tarafından hazırlanmış, 1975 yılında revizyon görmüş daha sonra ise 1981 yılında Fahri Yetman tarafından yeni imar planları hazırlanmıştır. 1988 yılında ise hazırlanan planlarda ilave-revizyon çalışması yapılmış olup 2009 yılına kadar da son yapılan kent bütünü imar planı bu plan olmuştur. Kent makroformunun bugünkü yapısı incelendiğinde; şehrin, vadi tabanında, topografya açısından yerleşime uygun olan alanlara doğru yayıldığı, kentin gelişim yönünün batı ve kuzey-doğu yönleri olduğu, başka bir deyişle ırmak kenarındaki bağ-bahçelik alanlarda geliştiği görülmektedir. Bu da Amasya kentinin içinde bulunduğu fiziki yapısının doğal bir sonucu olarak saptanan veya eğilimler doğrultusunda ortaya çıkan gelişme stratejilerinin, şehrin hem doğal hem ekolojik yapısını hem de tarihi ve kültürel dokusunu büyük bir baskı altına aldığını göstermektedir.

Amasya kenti 33 mahalleden oluşan bir alanda yerleşmiştir. Bunlar: Akbilek Mahallesi, Göllübağları Mahallesi, Ellibeşevler Mahallesi, Bahçeleriçi Mahallesi, İhsaniye Mahallesi, Kirazlıdere Mahallesi, Şamlar Mahallesi, Beyazıtpaşa Mahallesi, Pirinççi Mahallesi, Nergiz Mahallesi, Savadiye Mahallesi, Mehmetpaşa Mahallesi, Gümüşlü Mahallesi, Sofular Mahallesi, Hatuniye Mahallesi, Dere Mahallesi, Kurşunlu Mahallesi, Hızırpaşa Mahallesi, Yüzevler Mahallesi, Hacıılyas Mahallesi, Hacılar Mahallesi, Gökmedrese Mahallesi, Üçler Mahallesi, Çakallar Mahallesi, Şehrüstü Mahallesi, Fethiye Mahallesi, Şeyhcuî Mahallesi 'dir (Bkz. Ek 1). Kentin mahalle haritası incelendiğinde; Amasya şehrinin belirgin bir biçimde Osmanlı kent yapısını yansıttığı görülmektedir. Mahalle isimlerinin çoğunun merkezlerinde ya da sınırları içinde yer alan camilerin isimleri ile anılıyor olması bu yapının en somut kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır (Meşhur, 1999).

Kent makroformuna bağlı olarak şekillenen kent içi ulaşım sistemi incelendiğinde ise; yaya ve taşıt trafiğinin büyük ölçüde, üzerinde geleneksel ve günlük ticaret alanlarının da yer aldığı ve bugün Tokat Asfaltı olarak bilinen aks üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Mevcut ulaşım ilişkileri bağlamında bu aksın Amasya için kent içi ulaşım açısından bir ana arter

işlevine sahip olmasına rağmen, açılması sürecinde geleneksel dokunun büyük ölçüde tahrip edildiği ve aks üzerinde önerilen yapılaşma süreci sonucunda, kentin Yeşilirmak'la olan ilişkisinin ev bağlantılarının büyük ölçüde zayıfladığı görülmektedir (Meşhur, 1999).

Bütün imar planları kent sınırlarının genişlemesi dışında tarihi doku ve anıtlarda bozulmalara sebep olmuş, yol açma ve genişletmeleri beraberinde yüksek yapılaşmayı getirmiştir. Özellikle yol kenarlarında 5-6 kata izin verilmesi ırmağa paralel yüksek yapıların oluşmasına neden olmuştur. Bu da tarihi kent peyzajını büyük ölçüde zedelemiştir (Urak, 1994). Amasya Belediyesinden alınan veriler doğrultusunda 15.11.1988 tarihinden 2009 yılına kadar olan sürede imar planları üzerinde 1000 civarı değişik çapta imar planı değişiklik, ilave, revizyon ve mevzi planlar yapıldığı öğrenilmiştir. Amasya'nın bugünkü imar planı 22.07.2009 tarihinde Modül Planlama tarafından hazırlanarak İller Bankası onayı ile yürürlüğe girmiştir. 2009 yılına kadar yürürlükte olan imar planı, 1981 yılında Fahri Yetman tarafından ele alınmış ve Erkan Uçkun tarafından 1988 yılında ilave ve revizyon yapılarak düzenlenmiş plandır.

Amasya kentinin fiziksel dokusunun gelişimi, “ Amasya Kentsel Mekânının Oluşumu” başlığı altında iki bölüm halinde incelenecektir. Tarih öncesi dönem, Roma-Bizans dönemi, Selçuklu-Beylikler dönemi, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi “Amasya Tarihsel ve Mekânsal Yapısının Analizi” başlığı altında; kentin 19. Yüzyılın ikinci yarısından başlayıp Cumhuriyet'le devam eden ve bugüne kadar geçen zaman içerisinde yaşadığı değişim süreci ise aynı başlığın alt başlıkları şeklinde ortaya konmaya çalışılacaktır.

4.2.1. Amasya'nın Tarihsel ve Mekânsal Yapısının Analizi

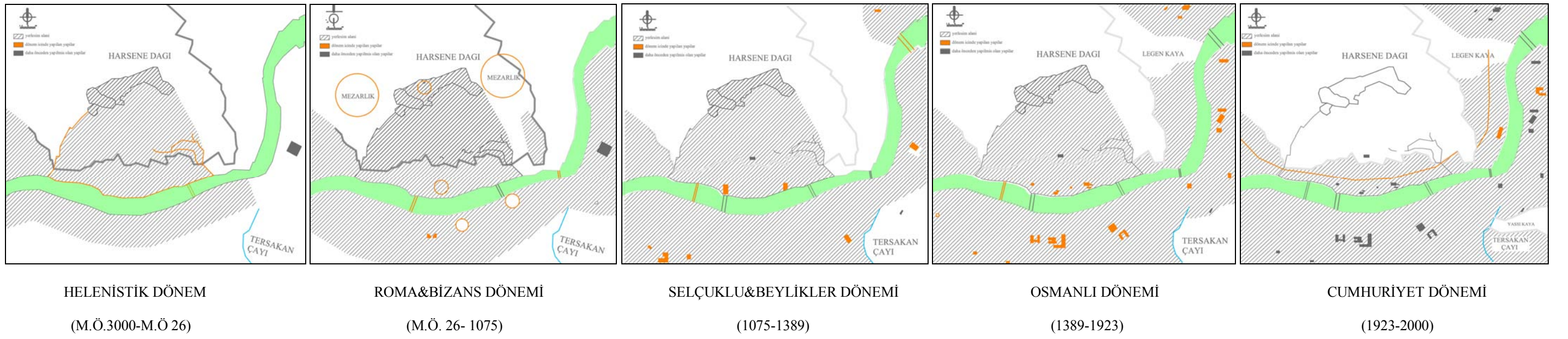
Amasya, Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biridir. Yapılan arkeolojik çalışmalar bu kentin tarihinin 7500 yıl öncesine, Kalkolitik Çağ olarak isimlendirilen döneme kadar uzandığını gösterir. İlk olarak bronz çağında, Harşene dağı zirvesinde yerleşilmiş, günümüze kadar 11 farklı medeniyetin kurulduğu bir bölge olmuştur. Amasya il sınırları içinde 28 höyük, 22 tümülüs, 8 nekropol ve 5 antik kale tespit edilmiştir (Menç, 1997). Bu bulgular, M.Ö. 3000 yıllarından daha erken zamanlarda yerleşmenin başladığını kanıtlamaktadır.

Amasya'nın sürekli bir yerleşim bölgesi olması temelde iki nedene dayanmaktadır: Birincisi, kentin jeolojik olarak doğal bir kale yapısına sahip olmasıdır. Bu doğal yapı güvenlik ve savunmaya elverişli bir zemin oluşturmuş, güvenlik sağlandıkça yamaçlardan vadi tabanına inilmesi Yeşilirmak'ın suyundan faydalanılmasına olanak vermiştir. İkinci neden ise, Anadolu'yu kıyı Karadeniz'e, Doğu Anadolu'ya, Akdeniz sahillerine ve Batı Anadolu'ya bağlayan yolların (Krallar Yolu, Roma ve İpek yolları) kavşak noktasında yer almasıdır.

Amasya kentinin bilinen en eski adı 'Ameseia' dır. Kentin nasıl kurulduğu ve neden Ameseia denildiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak tarihçilerin birçoğu tarafından kabul gören görüş; Amasya ve çevresine hâkim olan ilk büyük devlet Hititlerin krallarından Amas Han'ın şehri kurduğu ve adını verdiği şeklindedir (Menç 1997). Ayrıca Amasya adının Mısır Kralı Amasis'ten veya Ermeni Kralı Amasyus'tan gelmiş olabileceği görüşü de ileri sürülmektedir (Hüsameddin, 1986).

Amasya, tarih boyunca pek çok uygarlığın hâkimiyetinde bulunmuştur (Şekil 4.11). Bunlardan ilki, M.Ö. 1650 yıllarında yöreye egemen olan Hitit Uygarlığı'dır. Amasya'da ilk Hitit yerleşmesi Antik Kale'nin zirvesinde başlamıştır. Anadolu'da yerleşik hayata geçen Hititler, dini ağırlıklı kentler kurmak ve merkez edinmek amacıyla Amasya'nın güney batısındaki Boğazköy'ü, Hitit Konfederasyonu'nun 13 merkezinden biri olarak seçmişlerdir. Hititler döneminde Amasya'da kale surları, yollar, yapılar ve su kanalları inşa edilmiştir (Urak, 2005).

Hititlerden sonra sırasıyla Frigler, Kimmerler ve Perslerin hâkimiyetine giren Amasya'da yerleşik hayatı kolaylaştırmak için yollar, su kanalları ve yapıların inşaatına devam edilmiştir. (Özdemir, 1996). Çok ilkel de olsa, o dönemlerde kentsel altyapının olduğu görülmektedir.

Şekil 4.11 Tarih boyunca Amasya’da yerleşim süreci (Karakul, 2002)

Perslerden sonra, Helenistik – Pontus, Roma, Bizans, Danişment, Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlılar kente hâkim olmuşlardır. Pontus Devleti'nin başkenti olan Amasya'da büyük imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Kale yeniden inşa edilmiş, şehrin surları genişletilmiş, köprüler, yollar, tapınaklar oluşturulmuş, içeri şehir anıtsal yapılarla donatılmış, şehre içme ve sulama amacıyla büyük kanallar inşa edilmiş, tapınaklar ve anıt kaya mezarları ile şehir bir metropol ve kült (dini) merkezi haline getirilmeye çalışılmıştır. Başkent olmasının da etkisiyle şehir nüfusu artmış, surun dışına yeni yerleşim alanları açılmıştır. Bu dönemde şehir, hem Harşene Kalesi içinde, hem de nehrin iki kıyısında yerleşim alanları olan, biri dışarı mahalleye (Alçak Köprü), diğeri de başka yerleşimlere (Kuş Köprü) bağlantıyı sağlayan İris nehri üzerinde iki köprüye sahip bir yerleşim şeklindedir ve şehrin zemini bugünkünden 6 – 7 m daha alçak seviye bulunmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1981).

Pontus Devleti'nden 1950'li yıllara kadar Kuş Köprü Amasya şehrinin giriş ve çıkış kapısı durumunda olmuştur. Bundan sonra, Türk Devri'ne kadar şehir ufak değişmelerle eski yerleşim sınırları içinde kalmıştır. 1075 yılında Melik Ahmed Danişmend Gazi'nin kenti almasıyla, bu tarihten itibaren Türk egemenliği altına giren Amasya, tarih boyunca Türkler açısından önemli bir merkez olmuştur.

Bizans hâkimiyetinin sona ermesiyle, Danişmendlerin merkezi durumuna gelen şehirde, kiliseler camiye çevrilmiş, yeni birçok cami ile beraber İltekin Köprüsü inşa edilmiş, yollar açılmış, kalenin sur duvarları onarılmıştır. Bu dönemde başlayan Haçlı Seferleri sırasında şehir, fiziki açıdan büyük ölçüde yıkıma uğramıştır. Antakya Patriği, Danişmend Emirinin elinde olması nedeniyle, İznik'ten Antakya'ya giden Haçlı ordularını Amasya'ya yöneltmiştir. Güçlerini Anadolu Selçukluları ile birleştiren Danişmendli Beyliği, Haçlıları Merzifon ovasında yenilgiye uğratmıştır. 1143 yılında Selçuklu hükümdarı Sultan Mesut, Danişmend emirleri arasındaki mücadelelerden yararlanarak Amasya'yı Danişmendlerden almış ve Anadolu Selçukluları'nın başkenti yapmıştır.

Amasya kenti Osmanlı'nın ilk dönemlerinde "Şehzadeler Sancağı" olarak imparatorluk yönetimi açısından önemli bir merkez durumunda iken, sonraları bu önemini yitirse de; Osmanlı dönemi Amasya'nın tarih içinde mekânsal ve kültürel anlamda kent kimliğinin olgunlaştığı bir dönem olmuştur. Osmanlı Devrinde, padişah ve şehzâdeler şehre özel ilgi göstermişlerdir. Amasya'nın şehzâdeler şehri olarak tarihe geçmesine neden olmuştur

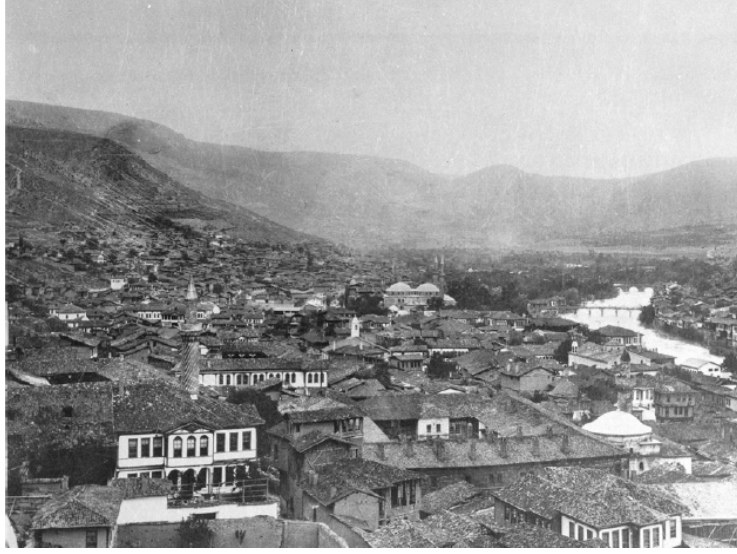
(Meşhur, 1999). Bunun doğal sonucu olarak da şehir, fizikî, siyasî, ticarî ve kültürel bakımdan çok gelişmiş ve çoğunluğu bu dönemden günümüze kalan tarihî yapı zenginliğine kavuşmuştur.

Amasya, Osmanlı'nın sonuna doğru kaybettiği dinamizmini 20. Yüzyıl başında Kurtuluş Mücadelesi'nde tekrar kazanmış; önemli bir güç merkezi olarak ön plana çıkmıştır.

4.2.1.1 19. Yüzyılın 2. Yarısından Cumhuriyet'e Kadar (1850-1923)

Tanzimat sonrası Osmanlı şehirlerinin hem genel formunda, hem de iç dokusunda önemli değişimler yaşanmıştır. Bugünkü anlamıyla kentleşme sürecinin Türkiye'deki başlangıcı, Tanzimat Fermanı'nın ilanı sonrası döneme tarihlenebilmektedir. Tanzimat felsefesine göre reform; kanun, sistemleşme ve denetim kavramları ile ifade edilmekteydi (Shaw, 1968). Tanzimat'ın bu düşünce yapısına bağlı olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı geleneksel kent işleyişinin yetersiz kalması sonucu ilki 1855 yılında İstanbul'da olmak üzere şehremaneti daireleri kurulmuş ve Türk kentleri belediye kavramıyla tanışmışlardır (Tınç, 2004). Fakat devletin Anadolu kentlerine karşı politikasında fazlaca bir değişiklik olmaması nedeniyle, İstanbul'daki gelişmeler tüm imparatorluk kentlerinde etkili olmamıştır.

Amasya'nın uzun yıllar boyunca fazla değişiklik göstermeyen fiziksel yapısı, önce 19. Yüzyıldaki Nizam-ı Cedid ve Tanzimat dönemi uygulamalarıyla yüzünü değiştirmeye başlamıştır. Daha önce başlayan sosyo-ekonomik yapıdaki değişimin fiziksel yapıya yansımaları ise bütün Anadolu kentlerinde olduğu gibi gelişen teknoloji ile birlikte 20. yüzyılın başından başlayarak yavaş yavaş etkisini göstermiştir. Bu değişim karşısında kentler fiziksel dokularını genellikle yüzyılın ortalarına kadar korumuşlardır. Bu durum Amasya'nın bir bölümü için de geçerlidir. Ancak kentin başından eksik olmayan doğal afetlerden birini 1915 yılında yaşamış ve çıkartılan yangınlar sonucu kentin yaklaşık üçte biri yok olmuştur (Şekil 4.13). Bu afet kentteki değişim sürecini hızlandırmış ve yangın yerindeki uygulama yeni sosyo-ekonomik yapının, yeni teknolojinin, yeni ulaşım koşullarının biçimlendirdiği bir kent dokusu oluşturulmuştur (Amasya Merkez İlçe 60 hektarlık Koruma Amaçlı İmar Planı, 2009). Ortaya çıkan farklı boyutlarda parseller, çağın yeni ulaşım araçlarının kullanımına olanak veren geniş ve düzgün, yeni teknolojinin ürünü olan değişik boyutta ve biçimde yapılan yollar yakın tarihlere kadar kentin diğer bölümlerinden çok farklı bir görünüm sunmuştur.

Şekil 4.12 1915 yangını öncesi (Stüdyo Özden Arşivi)

Şekil 4.13 1915 yangını sonrası (Stüdyo Özden Arşivi)

Son yıllardaki gelişmeler, özellikle yeni ulaşım yolları ile düzenlemeler ise geride kalan Osmanlı kent dokusunu da hızla yok etmiştir. 1949 yılına kadar, yanan mahallelerin bulunduğu bölgede, herhangi bir imar hareketlerine rastlanmamaktadır. Şimdiki Dere ve

Fethiye mahallelerinin tümü ile Şehirüstü mahallelerinin doğu kısmını içine alan yangın, bu mahallelerin tamamen harap olmasına neden olmuştur (Seçkin,2005).

Tanzimat etkisiyle Anadolu'yu da içine alan Osmanlı topraklarında, batılı devletlerin demiryolu yapımı sürecinde ortaya çıkan hatlardan biri de, Samsun-Amasya-Sivas demiryolu hattıdır. Yapımına 19. Yüzyıl sonunda başlanmış olmasına rağmen Cumhuriyet sonrasına faaliyete açılmıştır.

Şekil 4.14 Amasya, 1900'lı yılların başı (Menç, 2007)

19. yüzyıl sonunda Amasya ipek ve pamuklu dokuma sanayinde Osmanlı'nın en önemli merkezlerinden biri olma durumundayken, İngiliz mallarının Osmanlı pazarına hâkim olmaları ile Tokat, Kastamonu ve Bursa gibi kentlerle birlikte, Amasya'da da dokuma sanayi önemini yitirmeye başlamıştır. (Amasya Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma ve Analiz Çalışmaları, 1997)

Ondokuzuncu yüzyılda içine girilen yeni kapitalist iş ilişkilerini, 16. Yüzyılda olduğu bilinen Bedesten içinde geliştirme imkânı yoktur. Eski kent merkezine ek olarak ikinci bir odak noktasına ihtiyaç duyulmaktadır (Tekeli, 1996). Gerçi bu değişim, Amasya'da,

İstanbul'da olduğu kadar hızlı ve hissedilir bir biçimde olmamıştır ancak 19. Yüzyılda Amasya'da ticaret alanının bedesten dışına, kuzeydoğu yönündeki ikinci bir odak noktasına kaymaya başladığı da açıktır (Seçkin, 2005).

Ondukuzuncu yüzyılda kent içi ulaşım, 16. yüzyıldaki gibi yaya ulaşımı değildir. Bu dönemde büyük kentlerde tramvay, vapur gibi toplu taşıma araçları kullanılmaya başlamıştır (Çelik, 1998).. Amasya gibi küçük kentlerde ise atlı arabalar, kent dokusunu etkileyen başlıca ulaşım araçları olarak göze çarpmaktadır.

Amasya'da ilk belediye hizmetlerinin geldiği dönem Osmanlı öncesine, Amasya Beyliği Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Osmanlı idaresinde ilk defa belediye teşkilatı 1855 tarihinde kurulmuş ve 1865 tarihli idare-i vilayet nizamnamesi ile taşra belediye teşkilatları faaliyete geçirilmiştir. İstanbul dışında bu teşkilatı ilk defa kuranlardan Amasya mutasarrıfı Ziya Paşa olmuştur (Amasya Merkez İlçe 60 hektarlık Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu, 2007). 1800'lü yılların sonlarında ekonomik ve ticari açıdan kentin yaşadığı sıkıntılı dönemde, 1865-1867 yılları arasında Ziya Paşa'nın valiliği; Amasya'da mekânsal açıdan önemli gelişmelerin ortaya konduğu bir zaman dilimi olmuştur. Ziya Paşa döneminde birçok imar faaliyeti gerçekleştirilmiş, vali konağı, hükümet köprüsü, saat kulesi ve hapishane binası inşa edilmiş, çarşılar kurulmuş ve yeni yollar açılmıştır. 1865 yılında, Ziya Paşa Helkıs köprüsü başında bir hükümet konağı yaptırmıştır (Meşhur, 1999) (Şekil 4.15).

Tanzimat sonrası gerçekleştirilen resmi yapıların çoğunun Helkıs köprüsünün kuzeyindeki alana yerleştirilmesi kentte yeni bir merkez kazandırmıştır. Bu yoğunlaşma büyük ihtimalle bilinçli olarak gerçekleştirilmiştir. Tarihsel sürece bakıldığında kale-mahalle-külliye-çarşı şeklinde değişen hiyerarşik merkez sıralamasında yeni bir noktaya ulaşılmıştır. Kentin yeni prestij mekanı idari bir merkez çevresinde gelişmektedir (Seçkin, 2005).

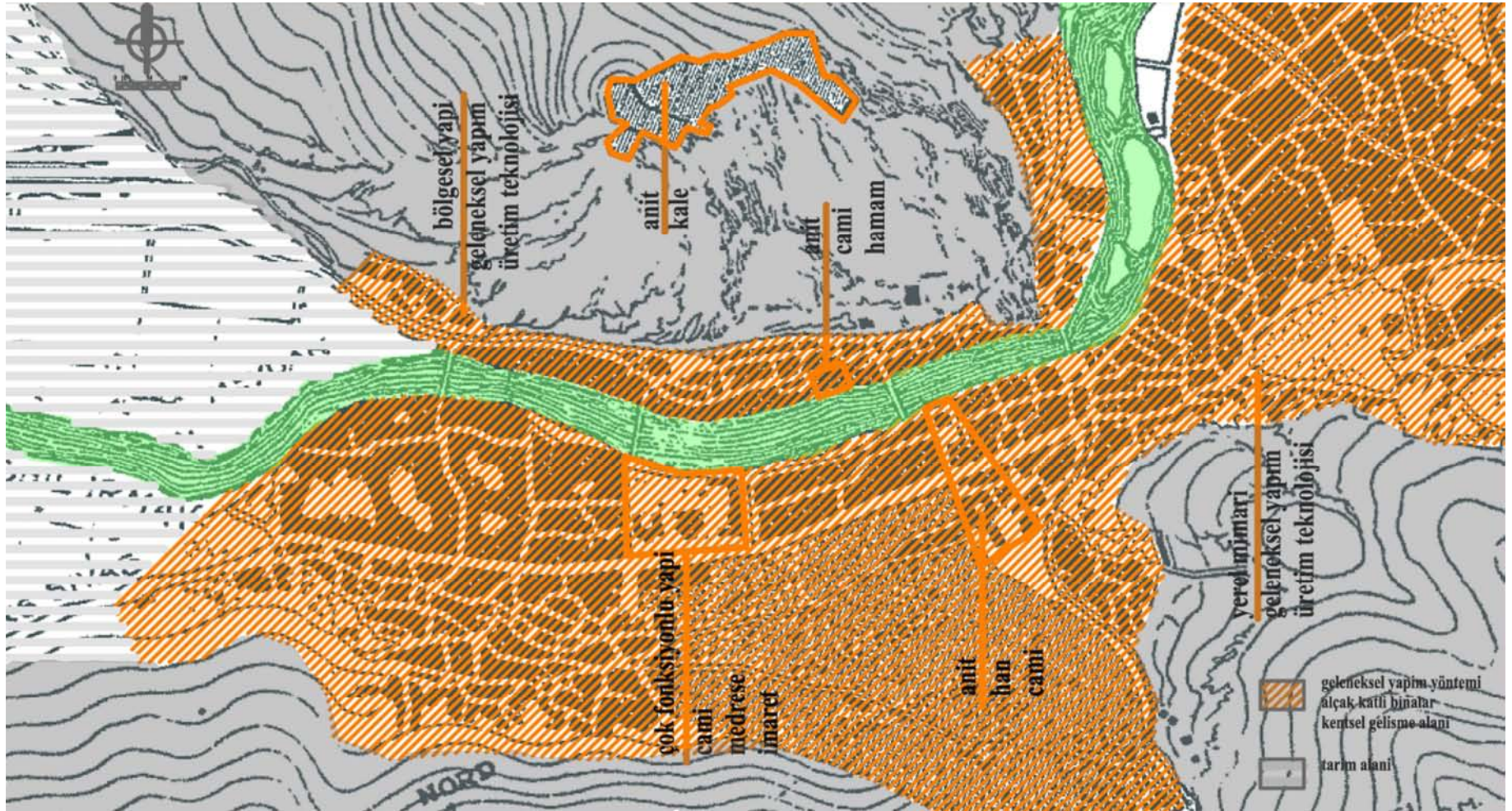
Şekil 4.15 Amasya, 1934 (Menç, 2002)

Yeni idari merkezin dışında, Hatuniye, Helkis, Hacı İlyas, Gümüşlü, Sofular, Mehmet Paşa, Pirinççi, Bayezid Paşa, Şamlar ve Yakup Paşa mahallelerinde bulunan Geç Osmanlı Dönemi yerleşim dokuları da, Osmanlı'nın son dönemine ait çok değerli birer kent ögesidir. Özellikle Hatuniye; klasik sokak dokusu, rastlantısal açık mekânları ve Yalıboyu silüetine katkılarıyla öne çıkmaktadır (Şekil 4.16).

Şekil 4.16 Hatuniye Mahallesi, 1925 (Menç, 2002)

Tarihi akışı içerisinde önemli roller üstlenen Amasya, Kurtuluş savaşı sırasında yine ön plana çıkmıştır. 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun’da başlayan Milli Mücadelenin ilk adımı, 12 Haziran 1919 tarihinde Mustafa Kemal’in Amasya’ya gelmesiyle devam etmiştir. Kurtuluş mücadelesinin planları hazırlanmış, Erzurum ve Sivas kongrelerinin toplanmasına burada karar verilmiş, 22 Haziran 1919 tarihinde yayınlanan “Amasya Tamimi” ile “Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır” denilerek Milli Mücadele Amasya’da fiiliyata geçirilmiştir. Milli Mücadelenin başlangıcında Amasya Tamimi’nin burada imzalanması, Amasya’nın Türk kentleri arasındaki özel konumunu yeniden kazanmasını sağlamıştır. Amasya, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda da ilk önemli adımın atıldığı yer olmuştur.

Şekil 4.17 Amasya fiziksel gelişim süreci- 1923 öncesi (Gabriel, 1934; Karakul, 2002)

4.2.1.2 Cumhuriyet'ten İkinci Dünya Savaşı Sonrasına (1923-1950)

Amasya'nın kent makroformunun şekillenışı ve gelişimi doğal afetlerden çok büyük ölçüde etkilenmiştir. 1948 yılından 1968 yılına kadar 12 kez ırmak taşkını olmuştur. Bunlardan en önemlisi 1948 Savadiye deresi taşkınıdır (Şekil 4.18). Bu taşkın sonucunda ırmak civarında oturanların evleri yıkılmış ve felaketzedeler için bugün Yüzevler olarak bilinen sahaya 100 tane ve kentin kuzey doğusunda ise elli beş tane müstakil ev inşa edilmiştir. Son 50 yıl içinde içerisinde meydana gelen ırak taşkınlarının nedeni, çevredeki bitki örtüsünün tahribi ve ırmağın çok kıvrımlı olması sonucunda yığılan birikintiler olmuştur. I. derece deprem kuşağındaki Amasya kenti ve kentteki anıtsal ve sivil mimarlık örneği yapılar, 1939 Erzincan depremi ve 1943 depreminde büyük hasar görmüştür (Amasya Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma ve Analiz Çalışmaları, 1997).

Şekil 4.18 1948 Savadiye deresi taşkını (Menç, 2007)

29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonra, sancak ve livalar kaldırılmış bu karar gereğince 20 Nisan 1924 yılında Sivas'a bağlı bir liva olan Amasya, Sivas Sancağı'ndan ayrılarak il haline getirilmiştir. Samsun'a yakın, Diyarbakır, Elazığ ve Sivas illerinin Karadeniz'e açılan koridoru üzerinde yer alan Amasya Cumhuriyet'in ilk yıllarında ticaret için elverişli bir bölgede yer almaktadır (Erdoğan, 1996). Bu elverişliliği, iskelesi olan Samsun'a yakınlığı; Diyarbakır, Elazığ, Sivas illerini birbirine bağlayan büyük yol üzerinde bulunmasından dolayı sağlamıştır. Cumhuriyet sonrasında 1929 dünya iktisadi bunalımın etkisi Türkiye'de de şiddetli şekilde hissedilmiş, üst ölçekli iktisadi politikalar

önemli değişikliklere uğramıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ülkenin içinde bulunduğu olumsuz koşullar altında ülkede hızlı bir gelişimi hedefleyen iktisadi yaklaşımlar 1930'lara kadar öne çıkmıştır. Amasya'nın Cumhuriyet sonrası iktisadi tarihinde de paralel gelişmeler gözlenmektedir. 1950 yılına kadar Amasya'nın erken döneminde sağlanan ekonomik hareketliliğine, devlet eliyle gerçekleştirilen iki önemli yatırım büyük etkilerde bulunmuştur. Bu yatırımlar:

1. 1928 yılında Samsun-Sivas demiryolunun ulaşımına açılması
2. 1934 yılında Turhal Şeker Fabrikası'nın açılması olarak nitelendirilebilir. Söz konusu yatırımlar ildeki tarımsal ürünlerin ülke pazarıyla buluşmasını ve bütünleşmesini hızlandırmıştır

1927 yılında tamamlanan istasyon binası ile birlikte hizmete giren demiryolu, Amasya'yı yeni bir ulaşım biçimiyle tanıştırmıştır (Şekil 4.19). Temeli 1911 yılında atılan Samsun-Bağdat demiryolu inşaatı, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte kesintiye uğramıştır (Müderrişoğlu, 1981). Başlangıcından 16 yıl sonra Amasya'ya ulaşabilen demiryolu hattı, kentin ticari ve sosyal hayatına yeni bir canlılık getirmiştir.

1930 yılında Samsun-Sivas demiryolu hattının yapılması ve bu iki il arasında başlayan yük taşımacılığı Tokat ve Amasya illerinin ekonomilerinin gelişimine de destek sağlamıştır. Suluova ve merkez ilçe arasından üzerinden geçen hat 1930'lu yıllarda Samsun ve Sivas illeri arasında mal akışının sağlanması amacıyla yapılmış ve geçtiği illerin (Amasya ve Tokat) ekonomilerine katkılar sağlamıştır. 1950'li yıllara gelindiğinde karayolu taşımacılığına ağırlık verilmesi bu hattın önemini azaltsa da halen geçtiği kentlerdeki taşımacılık sektörü için önemli bir potansiyeldir. Özellikle Amasya ve çevre illerin ekonomilerinin lokomotif sektörünün tarım ve tarıma dayalı sanayi olduğu düşünüldüğünde bu hattın önemi daha da artmaktadır (1/100.000 ölçekli çevre düzeni planı araştırma raporu, 2009).

Şekil 4.19 1926’da Amasya’da devam eden Devlet Demir Yolları inşaatı (Menç, 2007)

Şekil 4.20 Amasya, 1927 (Menç, 2007)

Amasya’daki kentsel açık mekânlar, bu dönem içerisinde Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarındaki konum ve kullanım biçimlerini korumuşlardır. 1915 yangını sırasında, çarşı dokusu ciddi bir biçimde hasar görmüş; külliye çevresindeki kent dokusu tamamen yok olmuştur. Çevre dokudaki kayıplar, kullanıcı psikolojisi açısından negatif etkiler yaratmış olsa da, mevcut kentsel açık mekânların kullanımına devam edilmiştir. Bununla birlikte, 1940 yılında yeni hükümet köprüsü inşaatın kolaylaştırılması amacıyla Saat Kulesi’nin rahatça gözden çıkarılması, dönemin kente ve açık mekânlara bakışını değerlendirmek açısından ipuçları taşımaktadır (Şekil 4.22) (Yeşil Amasya Gazetesi, 1939)

Şekil 4.21 Amasya, 1910 (Menç, 2007)

Şekil 4.22 Amasya, 1945 (Menç, 2007)

Bu dönemde kent dokusunu etkileyen doğal afetlerden bir diğeri de 27 Aralık 1930'da yaşanan Erzincan Depremi olmuştur. Deprem sonrası Amasya kent merkezinde II. Beyazid külliyesi de dâhil olmak üzere birçok tarihi yapı büyük zarar görmüştür.

1923-1945 yılları arasında geçen dönem, Türkiye'nin yeni idare biçimine adapte olmaya çalışmakla geçmiştir. Bu yüzden, Amasya'nın merkezinde yangın sonrası ciddi bir imar hareketi gözlenmemiştir. Bu yıllarda inşa edilen yapılar genellikle yeni idare şeklinin zorunlu kıldığı kurumlar için gerekli binalar olmuştur (Erdoğan, 1996). Cumhuriyetin ilk yıllarında inşa edilen bu tip yapılardan, Belediye (1923), Adliye (1926), Kılıçaslan ilkokulu (1927) ve İstasyon binası(1927) halen ayakta durmaktadır. Bunlardan, belediye binası inşaatına 1913 yılında başlanmış, 1923 yılında tamamlanmıştır.

Amasya'nın ilk imar planı, İkinci Dünya Savaşı sonunda, Cumhuriyetin ilanından 22 yıl sonra, 1945 yılında hazırlanmıştır. Bütün imar planları kent sınırlarının genişlemesi dışında, tarihi doku ve anıtlarda bozulmalara sebep olmuş; yol açma ve genişletmeleri beraberinde yüksek yapılaşmayı getirmiştir. Özellikle, yol kenarlarında 5-6 kata izin verilmesi, ırmağa paralel yüksek yapıların oluşmasına neden olmuştur. Bu da tarihi kent peyzajını büyük ölçüde zedelemiştir. Bu peyzajı günümüzde biraz olsun gösterebilen yerler, Anıtlar Yüksek Kurulu'nca tescil edilen tek yapılar ve sit alanlarıdır (Seçkin, 2005). 1945 imar planıyla birlikte Amasya'nın yangınının etkisinden kurtulmaya başladığı ve yeni bir kentsel düzenin biçimlendiği söylenebilmektedir. Öncelikle Magdinus Köprüsü'nün güney ucundan başlayarak Helkis köprüsüne kadar uzanan, yangın yerine bitişik aksın düzenlenmesi gerçekleştirilmiştir. Ziyapaşa bulvarı bu dönemde külliye ile diğer merkezlerin bağlantısını

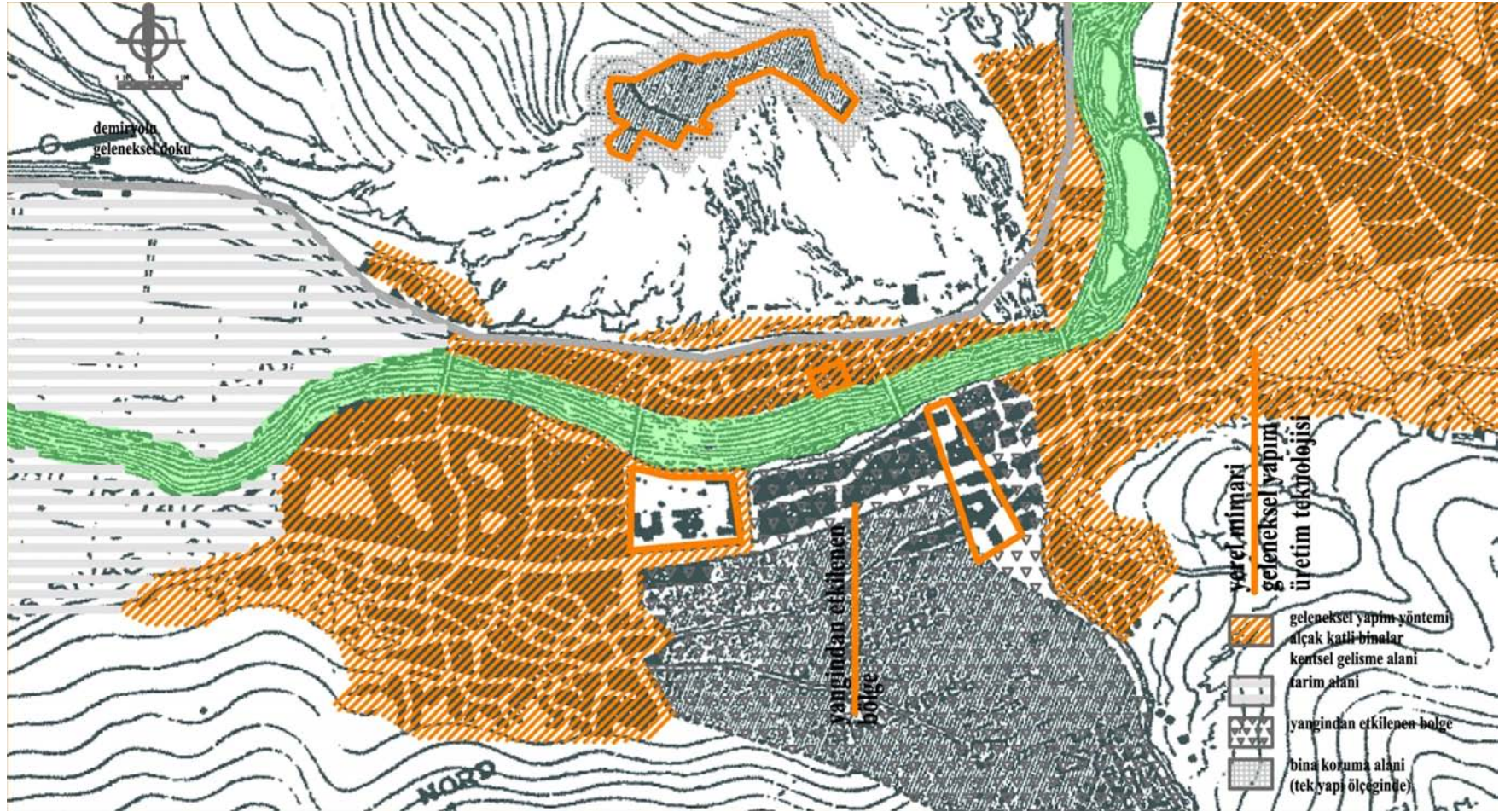
güçlendirerek kent hayatına canlılık getirmiş ve aksa takılı kentsel açık mekânların yaşanabilirliğine katkıda bulunmuştur (Seçkin, 2004).

Şekil 4.23 Ziyapaşa bulvarı, 1945 (Menç, 2007)

Birinci dünya savaşından sonra meydana gelen çeşitli göçler nedeniyle, tanındığı sanatların ve üretim kollarının, eski önemlerini yitirmeleri sonucunda, kentsel ekonomik hayatta bir durgunluk yaşanmaya başlamıştır. Bu durgunluk, 1930'lu yıllarda, Amasya'nın demiryolu bağlantısına kavuşması ve Tokat ilinde Turhal Şeker Fabrikası'nın açılması ile aşılmış ve giderek canlanan ve çeşitlenen bir tarımsal yapının ortaya çıkmasına neden olmuştu. Şeker fabrikasının; tarım ve sanayi sektörleri dışında gelişmesine öncülük ettiği başka bir alan da madencilik alt sektörü idi. Yeni çeltek kömür işletmesi, daha sonraları açılan Amasya Şeker Fabrikasının yanı sıra, çevredeki diğer şeker fabrikalarının da enerji gereksinimini karşılamıştır.

Cumhuriyetin ilanını takiben çıkarılan belediye yasası ve kurulan yeni sanayi tesislerinin etkisiyle Anadolu kentlerinde hafif bir canlılık gözlene de, 1950'li yıllara kadar, nüfusun yaklaşık yüzde 25'i kentlerde, yüzde 75'i köylerde yaşamıştır (Tekeli, 1982; Erkan, 2002). Bu oran İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Türkiye'de önemli bir kentleşme hareketinin görülmediğine işaret etmektedir.

Şekil 4.24 Amasya fiziksel gelişim süreci- 193 sonrası (Gabriel, 1934; Karakul, 2002)

4.2.1.3 İkinci Dünya Savaşı'ndan Planlı Döneme (1950-1980)

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanını takiben, tüm illerden birer torba toprak Ankara'ya gönderilmiş ve burada Cumhuriyet'in ruhunu simgelemesi amacıyla bir araya getirilmiştir. Bu toprağın alındığı Alçak köprü karşısındaki açık mekân o tarihten itibaren Cumhuriyet Meydanı adı ile anılmış ve bayram törenlerini, kutlamaların yapıldığı bir alan olarak Amasya'ya hizmet vermiştir (Menç,2002). 1945 imar planını takiben, 1951 yılında Cumhuriyet meydanı parsellere bölünerek satışa çıkarılmış ve imara açılmıştır.

1945 imar planıyla birlikte, Amasya'nın yangının etkisinden kurtulmaya başladığı ve yeni bir kentsel düzenin biçimlendiği söylenebilmektedir. Öncelikle, Mağdinus Köprüsü'nün güney ucundan başlayarak, Helkıs köprüsüne kadar uzanan, yangın yerine bitişik aksın düzenlenmesi gerçekleştirilmiştir. Ziya Paşa Bulvarı adı ile hizmete giren yol, külliye ile diğer merkezlerin bağlantısını güçlendirerek, kent hayatına canlılık getirmiş ve aksa takılı açık mekânların yaşanabilirliğine katkıda bulunmuştur (Seçkin, 2005). Kale içi ve külliye çevresinde önemli bir değişim gözlenmezken, dini ve ticari merkezi birbirine bağlayan nehir kenarındaki aksın ve bu aksın sonunda, idari merkezin karşısında yeni bir kent meydanının düzenlenmesi, dönemin kentsel açık mekânlar açısından hareketli geçmesine neden olmuştur (Şekil 4.25).

Şekil 4.25 Ziya Paşa bulvarı (Menç, 2007)

İkinci dünya Savaşı'nın ardından, Anadolu'nun birçok kentinde olduğu gibi, Amasya'da da bir kent meydanı oluşturmak amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda, Tanzimat sonrası kentin idari merkezi olarak işlevlendirilen bölgenin ve Hükümet Köprüsü'nün tam karşısındaki Selağzı, kent meydanı için uygun alan olarak belirlenmiştir. 1954 'ten itibaren alınan istimlâk kararları ve eklenen anıtlarla devamlı gelişen Yavuz Selim Meydanı, ilk kurulduğu günlerde olduğu gibi bugün de, resmi törenlerin ve festival açılışlarının gerçekleştirildiği kent meydanı kimliğini korumaktadır (Seçkin, 2005).

Hatuniye mahallesi, gerek az sayıdaki Geç Osmanlı Dönemi'ne ait konut dokusu örneklerinden biri olması, gerekse Yeşilırmak ile Harşena etekleri arasında yer alan, kentin en eski yerleşim bölgesinin üzerinde gelişmesi nedenleriyle çok önemli bir konuma sahip bulunmaktadır. Tüm kentte olduğu gibi, Hatuniye'de de, son 50 yıl içerisinde yaşanan bir gecekondulaşma bölgesiyken, özellikle koruma bilincinin gelişmesiyle, değişen Amasya'nın sembolü haline gelmiştir. Bugün, tarihi sit alanı içinde yer alan mahalle, bar, otel, restoran ya da müze olarak işlevlendirilmiş mekânları, restorasyonu yapılmış konakları ve tarihi sokak dokusu ile Amasya'daki kültür turizminin merkezi durumundadır.

Amasya ili yıllık nüfus artış hızı 1950 yılına kadar sürekli artan bir seyir izlerken, bu dönemden sonra sürekli bir düşüş göstermiştir. En yüksek nüfus artış hızı 1950 yılında % 65, 46 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bunun nedeni 1950 sonrası ülke genelinde yaşanan nüfusun artma eğiliminin yanı sıra Taşova'nın Tokat'tan ve Göynücek'e bağlı bazı köylerin de Çorum'dan alınarak ile bağlanmış olmasıdır. 1950-1985 döneminde nüfus artış hızının sürekli azaldığı, Amasya nüfusunun azalan bir hızla arttığı söylenebilir. Nüfus artış hızı en düşük değeri olan % -0, 61 değerine 1985 yılında gerilemiştir ve bu dönemde toplam nüfusta bir miktar azalma yaşanmıştır.

Tarımsal üretiminin gelişimi açısından 1950 yıllarında önemli bir kırılma yaşanmıştır. Kırılmanın ana nedenleri arasında tarımın makineleşmesi sayılabilirken en önemli etken, Suluova Şeker Fabrikasının açılması olmuştur. Hem tarımsal üretimin hem de sanayi üretiminin artması, kırdan kente doğru bir göç dalgası yaratmış ve Amasya ili demografik yapısı çok büyük oranda değişmiştir. Tarımda endüstriyel bir bitki olan şeker pancarı üretimi artmıştır. Şeker fabrikasının kurulması ile bu artışın sanayi üretimine de yansıdığı söylenebilir. Bir diğer önemli kırılma ise, Gümüşhacıköy Tütün Fabrikası olmuştur. Şeker

fabrikası ile benzer etkiler yapan tütün fabrikası, bir dönem il ekonomisinin omurgasını oluşturmuştur.

1954'te Suluova Şeker Fabrikası'nın açılması Amasya'nın toplumsal yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Geleneksel geçimlik köy ekonomisi yerini pancar ağırlıklı pazar için üretime bırakması ile gerilemeye başlamıştır. Amasya Şeker Fabrikası'nın açılışı geçimlik ekonominin dağılması sürecinde geçişin kısmen yumuşak yaşanmasını sağlamıştır. Aynı zamanda kırdan kopan topluluğun il içinde çalışma alanı bulmasını kolaylaştırdığı gibi ili dışarıdan göç alan bir hale getirmiştir. Şeker fabrikası, şeker üretiminin ihtiyaç duyduğu yüksek enerjiyi elde etmek için ilde bulunan linyit yataklarının kullanımını rasyonelleştirmiştir. 1955 yılında açılan Yeni Çeltek Linyit İşletmesi asıl olarak Amasya Şeker Fabrikasının enerji ihtiyacını karşılamak üzere daha önemli bir hale gelmiştir. Şeker fabrikası ve madencilik ile dışarıdan göçü tetiklediği gibi çevre yerleşimlerde de etki alanı yaratmıştır. Bu etki alanı kırsal alanda yaşayan çalışabilir erkek nüfusun ildeki yerleşim alanlarına yönelmesine, aynı anda da kırsal üretimin de sürdürülmesine dayanmaktadır.

1954 yılında Suluova Şeker Fabrikası'nın açılması da ilin yalnızca tarımsal yapısını değil, sanayisini de geliştirmiş ve değiştirmiştir. Bir yıl sonrasında kurulan yeni çeltek linyit işletmesi Suluova şeker pancarı fabrikasının enerji ihtiyacını karşılaması açısından sanayiye önemli katkılarda bulunmuştur. Bu çerçevede Amasya 1950'lerde, o zamana dek sadece el tezgâhları, tabakhaneler, şaraphaneler, un değirmenleri biçimleri örgütlenen küçük imalat yanında şeker fabrikalarının başını çektiği bir sanayileşme başlamıştır. Özellikle tarım ürünleri işleyen ve gıda alanında yoğunlaşan süt, yağ, yem, un ve meyve suyu fabrikaları kurulmuştur. Bu fabrikaların yanında küçük ölçekli işletmelerin de varlığını sürdürdüğü gözlenmiştir. Amasya'nın iktisadi tarihinde fabrikaların açılması sonucu oluşan sınaî hareketlilik içinde göze çarpan bir özellik, sanayinin devlet girişiminin öncülüğü ve katkısıyla gerçekleştirilmiş olmasıdır (1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu, 2009).

Şeker fabrikalarının, tarım ve sanayi dışında, gelişmesine öncülük ettiği başka bir alan da madencilik olmuştur. Yeni çeltek kömür işletmeleri, Amasya Şeker Fabrikası'nın yanı sıra, çevredeki diğer şeker fabrikalarının da, enerji gereksinmesini karşılamıştır. Bu işletme aynı zamanda, ilin tarım kesiminde, 1960'larla birlikte, makineleşme, pazara açılma gibi süreçlerin sonucu olarak ortaya çıkan topraksız kesime, istihdam sağlamıştır. Tarım ve sanayi

sektörlerinde ortaya çıkan gelişmeler, ilin ülke pazarı ile önemli ölçüde bütünleşmesi, sosyal hareketliliği artırmış, 1960'larla birlikte kentleşme hızlanmış, kırlardan, önce kent merkezine, sonra da yurt dışına yoğun bir göç olmuştur (1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu, 2009).

Amasya'nın bilinen ikinci imar planı 1966 yılında hazırlanmıştır. Bu dönemde, Türkiye Cumhuriyeti'nin her kentinde görüldüğü üzere Amasya ilinde de göç ve gecekondulaşma sorunu fiziksel mekânda tam anlamıyla şekillenmeye başlamıştır (Tekeli, 1982). Bu dönemde başta Hatuniye olmak üzere Amasya'nın birçok mahallesinde gecekondu yapımı başlamıştır. Hatuniye Mahallesi'nin aslında 1930'lu yıllarda başlayan gecekondulaşma konum olarak demiryolunun üst tarafında kaldığı için tarihi sokak dokusunda negatif bir etki yaratmamıştır. Ancak 1960 ve 70'li yıllarda aşırı yoğunlaşma sonucu Yalıboyu silüetine bir ölçüde zarar verir hale gelen gecekonducular yine de Amasya tarihi dokuya en fazla uyum sağlayan yerleşim tipi olarak dikkat çekmektedir. Zaten gecekonducuların tasfiye kararı bölgenin arkeolojik ve doğal sit alanı olması, dolayısıyla yerleşime uygun bölge kabul edilmemesi ile ilgilidir (Seçkin, 2005).

1965'ten sonra, kentte yaşanan bir diğer gelişme de hızlı betonlaşmadır. İmar planlarına bağlı olarak gerçekleştirilen beton yığınları, zaten topografik koşullar nedeniyle kentsel açık mekân sıkıntısı yaşayan kentte, gerekli açık mekân standardına erişilmesi engellenmiştir (Evyapan, 1980). Kentin batı ve doğu ucundaki yeşil alanlar betonlaşarak kaybedilmiştir (Seçkin, 2005). Kentsel açık mekânların yakınında inşa edilen çok katlı binalar ise, gerekli yaklaşım sınırları içinde kaldıkları için ölçek kaybına neden olmamış, fakat görsel ulaşılabilirliği bir ölçüde engellenmiştir. Bu durum, özellikle külliye ve avlusu çevresinde hissedilmiştir.

Gecekondulaşmaya ek olarak baş gösteren ekonomik sıkıntılar; Osmanlı'nın son dönemine ait konutlarda yaşayan Hatuniyelilerin, büyük şehirlere ya da kent içindeki çok katlı binalara taşınmasına, geride kalan az sayıdaki ailenin ve yeni kullanıcıların da konutlara gerekli özeni göstermemesine neden olmuştur (Haleplioğlu, 1988). Konutların bir kısmı bakımsızlıktan harap hale gelirken, bir kısmı da dönemin etkisinde kalınarak yıktırılıp, yerlerine betonarme binalar dikilmiştir. Tüm bunlar, eski dokunun kısmi kaybına ve plansız yeni bir dokunun oluşumuna yol açmıştır. 1979 yılında kale içi, Kültür Bakanlığı'na milli kültür alanı olarak ilan edilmiş, hatta Hatuniye Mahallesi'ndeki Hazeranlar Konağı'nın restorasyonu yapılması

karara bağlanmış olmasına rağmen, 1990'lara gelinceye dek gecekonduların alandan kaldırılması ile ilgili bir yaptırıma rastlanılmamaktadır.

Amasya ili, Karadeniz bölgesinin göç veren illeri arasında yer almaktadır. Özellikle 1960/1975 yılları arasında önem kazanan bu göç olgusunun nedenleri olarak;

- 1- Topraksızlaşma
- 2- Tarımda faal nüfus payının genişlemesi.
- 3- İlin yeterli ekonomik donatımdan yoksun oluşu.
- 4- Geçim zorluğu
- 5- İşsizlik gösterilmektedir.

Göçler, genellikle kırsal kesimden nüfus kopması şeklinde görülmekte olup, çeşitli bölgelerdeki illere olmakla birlikte, genellikle büyük kentlere yönelik olarak gerçekleşmektedir. Amasya ili, başta İstanbul olmakla üzere Ankara, İzmir ve kısmen de çevre illerden Samsun, Tokat ve Çorum illerine göç vermektedir. Dışarıdan aldığı göç, verdiği göç kadar olmamakla beraber, İzmir dışında olmak üzere, yukarıda sayılan göç verdiği illerden, aynı zamanda göç de almaktadır.

1960 sonrası ortaya çıkan ithal ikameci ekonomi politikasının kalkınma modeli çerçevesinde oluşturulan kamu yatırımları, 1980 sonrası ihracata yönelik ekonomi ile birlikte özelleştirilmeye başlanması ve yatırımın genel olarak hizmetler sektöründe yoğunlaşması, Amasya'nın ekonomisini de büyük oranda etkilemiştir. Suluova Şeker Fabrikası ve Gümüşhacıköy Tütün Fabrikası'nın özelleştirilmesi, Avrupa birliği (AB) ekonomi politikalarının Amasya ekonomisi üzerinde önemli etkileri olduğu söylenebilir. Özellikle tarımsal ürünler üzerindeki kota uygulamaları, tarımsal üretimin daralmasına neden olurken, kamu yatırımlarının özelleştirilmesinin de istihdam yapısı üzerinde olumsuz etkiler yarattığı söylenebilir. Amasya ilini sanayileşme düzeyi bakımından en düşük konuma iten nedenlerden biri olarak, ilde, imalat sanayinde, sonradan özelleştirilen Amasya Şeker Fabrikası dışında hiçbir kamu işletmesinin kurulmamış olması ileri sürülebilir.

Yeni çeltik kömür işletmesi, ilin tarım sektöründe, 1960'lı yıllarla birlikte, makineleşme ve pazara açılma gibi süreçlerin sonucu olarak ortaya çıkan topraksız kesime, istihdam olanağı

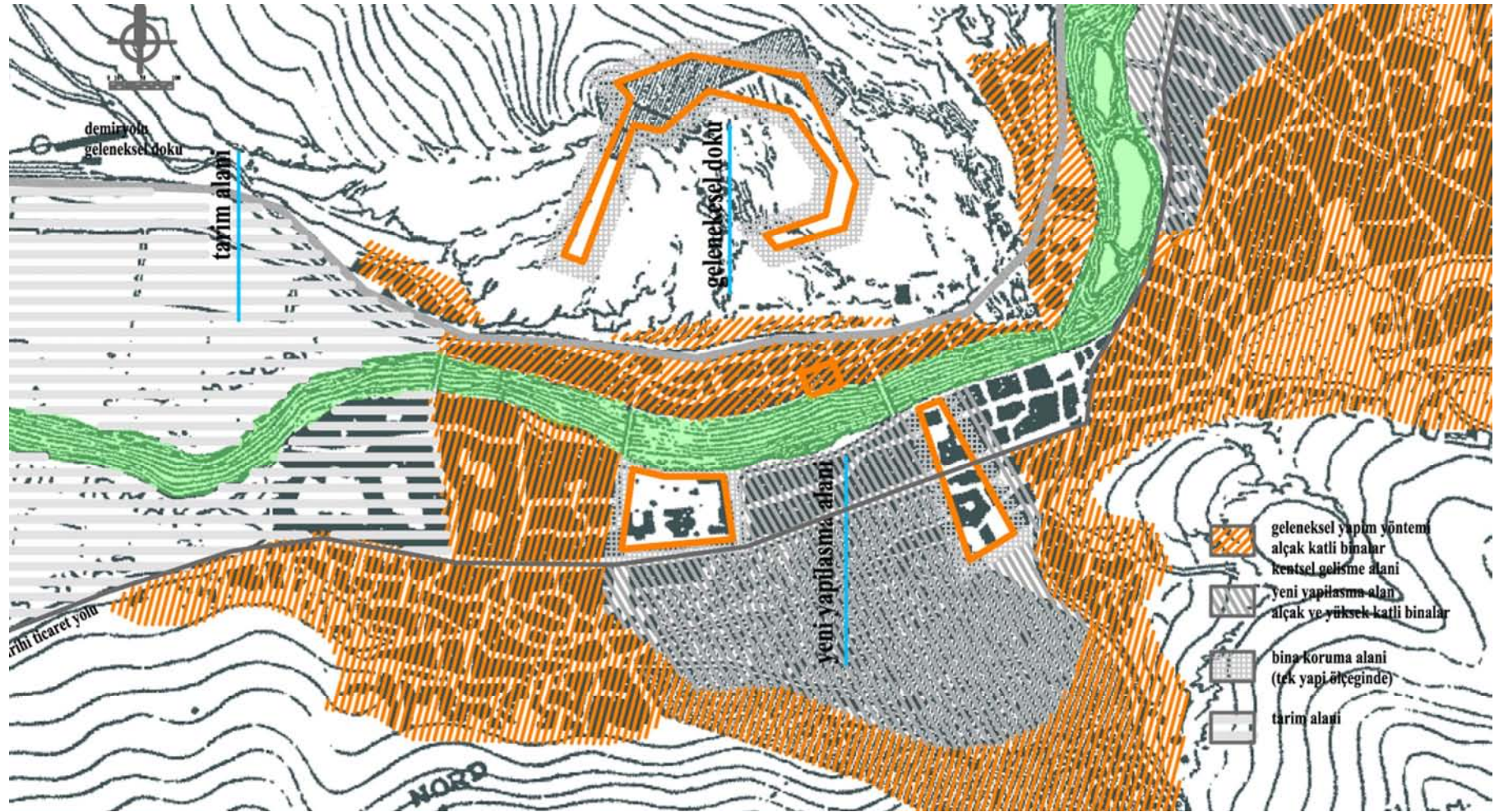
sağlamıştı. Amasya ilinin ekonomik yaşamında, Turhal şeker fabrikasının yapımı ve Samsun-Sivas demiryolunun ulaşım açılmasıyla başlayan hareketlilik ve ülke pazarıyla bütünleşme, 1950’lerde, Amasya-Suluova şeker fabrikasının kurulmasıyla, daha da artmıştır. Böylece şekerpancarı; Amasya ilinin, yalnızca tarımsal yapısını değil sanayi yapısını da geliştirmiş ve değiştirmiştir (1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu, 2009).

Amasya ilinin, sınaî gelişiminde göze çarpan bir özellik; sanayinin, devlet girişiminin öncülüğü ve katkısı ile gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu tür kuruluşlar bir yana bırakıldığında, sanayide “küçük ölçekli imalat”ın ağır bastığı görülmektedir. Amasya ilinde fabrika ölçeğinde ve emeğe dayalı sanayileşme hareketi, 1950 yılında başlamış ve pancar ekiminin artırılması ve başta şeker sanayi olmak üzere gıda sanayindeki yatırımların artması ile hız kazanmıştır.

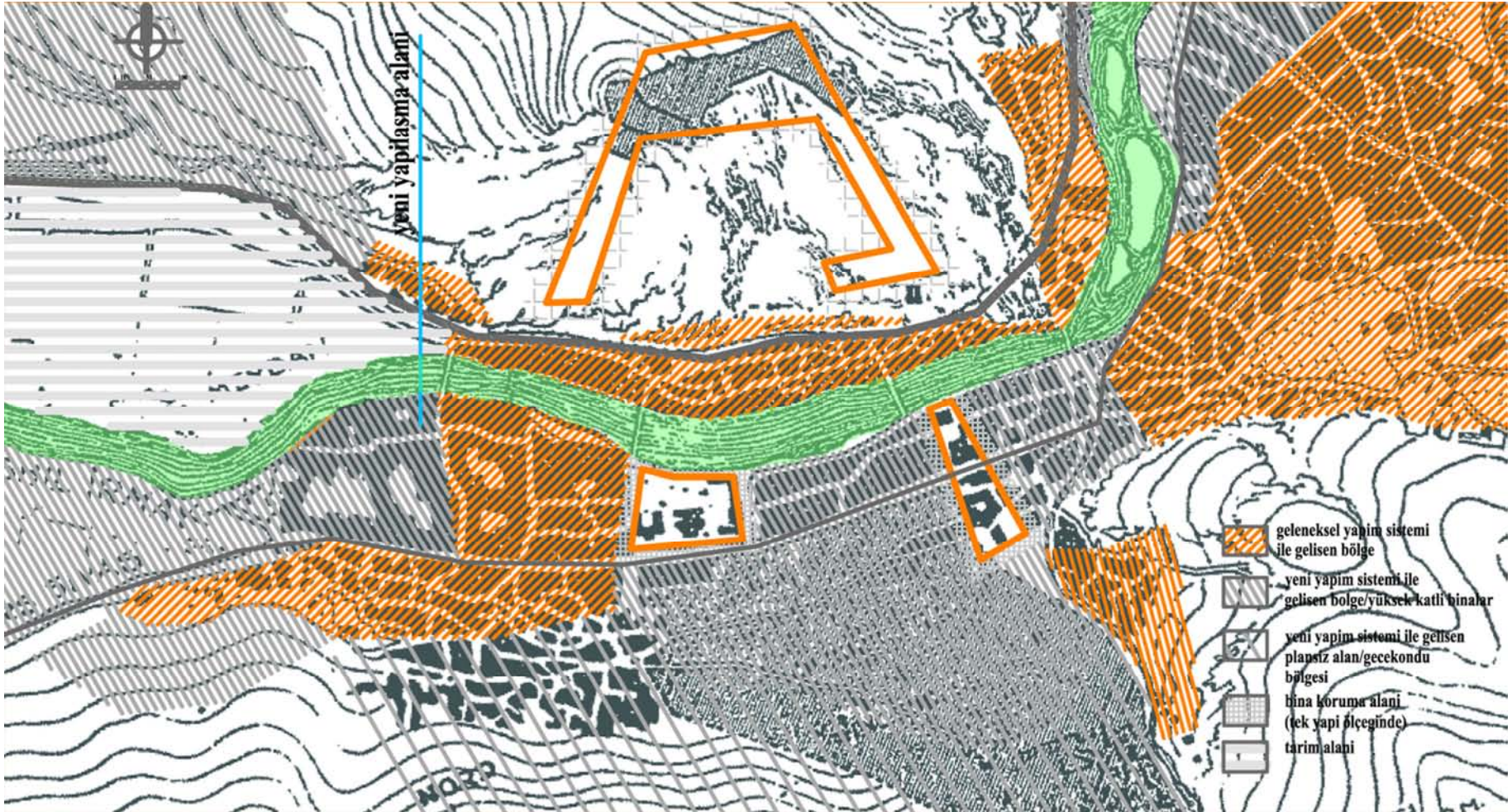
Tarım ve sanayi sektörlerinde ortaya çıkan gelişmeler, ilin ülke pazarı ile önemli ölçüde bütünleşmesi, sosyal hareketliliği artırmış, 1960’larla birlikte kentleşme hızlanmış, kırlardan, önce kent merkezine, sonra da yurt dışına yoğun bir göç olmuştur.

1980’li yıllara girerken Amasya ilinin içinde bulunduğu iktisadi koşullar gelir açısından ülkenin içine düştüğü sıkıntılı ortama paralellik gösterirken, tarım sektörünün giderek artan bir seyir içinde olması dikkat çekmektedir.

1950-1980 yılları arasında, Amasya İli’nde Tarım ve Sanayi Sektörlerindeki gelişmeler ve ilin ülke pazarı ile önemli ölçüde bütünleşmesi sonucunda artan sosyal hareketlilik ile kentleşme olgusu hızlanmıştır. Kent, Yeşilırmak’ın batısı ve doğusuna doğru gelişimini sürdürmüştür.

Şekil 4.26 Amasya fiziksel gelişim süreci- 1945 sonrası (Gabriel, 1934; Karakul, 2002)

Şekil 4.27 Amasya fiziksel gelişim süreci- 1966 sonrası (Gabriel, 1934; Karakul, 2002)

4.2.1.4 1980 Sonrası

Amasya ili 1940 yılından itibaren sürekli olarak nüfusu artan bir il olarak görünse de özellikle son yıllardaki nüfus artış hızının sıfıra yakın seyrediyor olması kısa vadede nüfusunun azalma ihtimali ile karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Ortalama yaşı artan bir nüfus yapısına sahip olduğu göz önüne alındığında, Amasya’da, çalışma çağına gelen genç nüfusun dışarı göç ettiği açıkça görülmektedir. Bu göçe, gerek Amasya’daki yeterli olmayan iş imkânları gerekse tarımsal üretimin giderek yerini hizmet iş kollarına bırakıyor olmasının etkisi büyüktür. Amasya’nın kent olarak yeterli ölçüde gelişemiyor olmasının Amasya’nın coğrafi kısıtlarından da kaynaklandığını söylemek mümkündür.

1970’lerin sonlarında başlatılan çabaların neticesinde, 1980’lere gelindiğinde, Amasya kentinde koruma çalışmalarının yapıldığı bir dönem yaşanmaya başlamıştır (Meşhur, 1999). İhtilalın ardından ilk olarak, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı’nca 08.05.1981 tarih ve a-2809 sayılı kentsel sit alanları geçiş dönemi koruma planı kararları alınmış, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu’nun 14.09.1984 tarih ve 380 sayılı kararıyla da tadil edilerek desteklenmiştir. Her iki karar ve ardından alınan kararlar, Amasya kenti sit alanlarının belirlenmesi ve bu alanlar içindeki kültür varlıklarının tescili konusunda, bir takım eksiklikleri bulunsa da, önemli katkılar sağlamıştır (Amasya merkez ilçe 60 hektarlık koruma amaçlı imar planı araştırma raporu, 2007).

Alınan koruma kararları sonucunda, Hatuniye Mahallesi’nin kuzey yamacındaki bölgenin arkeolojik ve doğal sit alanı olması nedeniyle, burada bulunan gecekondular yıktırılmıştır. Mahalle içerisindeki tarihi yapılar hızlı bir biçimde tescil edilmiş ve son yıllarda artan bir hızla restorasyonlarına başlanmıştır. Bu çabaların ardından Hatuniye ve Yalıboyu evleri, Amasya’nın değişen yüzü için bir sembol haline gelmiştir. Sokakları, çıkmaz sokakları, avlulu evleri ve rastlantısal açıklıklarıyla, Osmanlı’nın son yüzyılına ait önemli bir konut dokusunun yaşatılma umutları belirmiştir (Seçkin, 2004).

Şekil 4.28 Amasya Yalıboyu, 2010

Amasya’da 1970 sonrası başlatılan koruma çalışmalarının bir sonucu da, kentin tarihi dokusuna kimlik katan öğelerin rekonstrüksiyonlarının yapılması olmuştur. Bunlardan bir tanesi de 1940 yılında Yavuz Sultan Selim Meydanı karşısına ahşap Helkıs Köprüsü yerine yapılan Hükümet Köprüsü’nün inşasına kolaylık sağlamak amacıyla yıktırılan Saat Kulesi’dir. 1996 yılında AKTAV’ın çabaları ile başlatılan çalışmaların ardında, yeni saat kulesi 2002 yılında tekrar eski yerinde konumlanmıştır. Replika Saat Kulesi, kendinden önceki Saat Kulesi’nin narinliğinde olmasa da, gerek Yalıboyu’nun karakteristik görüntüsüne, gerekse Yavuz Selim Meydanı’nın çevresine hem kimlik hem de boyut açısından olumlu katkı yapmıştır (Seçkin, 2004).

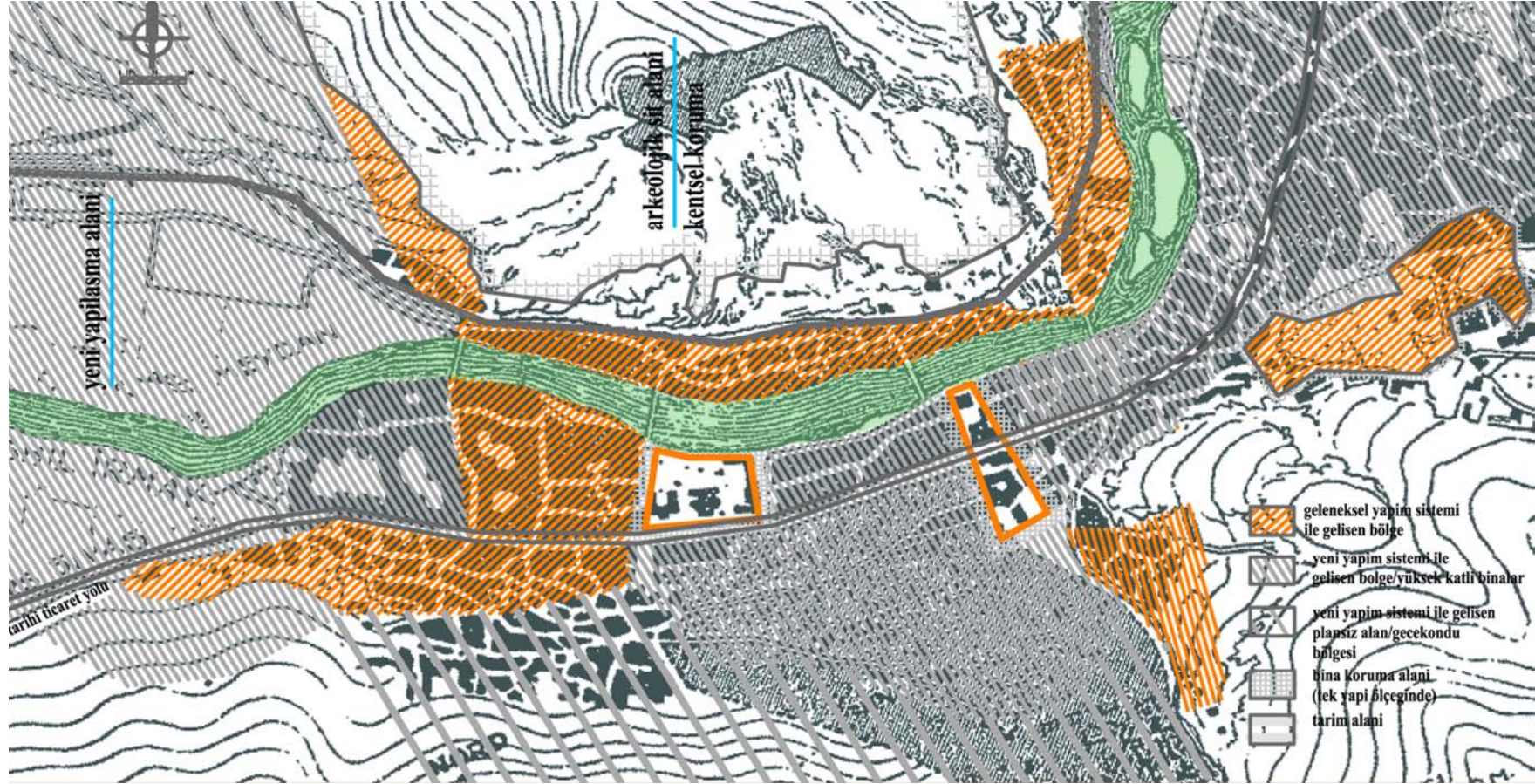
Şekil 4.29 Amasya Saat Kulesi, 2010

Yavuz Selim Meydanı'nda 1954'ten beri yapılan çalışmalar da, 1983'te başka bir boyut kazanmıştır. O tarihte yapımı tamamlanan Atatürk anıtı, bir sembol değer olarak meydana yerleştirilmiştir (Menç, 1987). Bu yerleştirmenin ardından, anıtın mekâna kazandırdığı yeni ölçek nedeniyle, meydana çevreleyen bazı binalar istimlak edilerek yıktırılmış ve kent meydana genişletilmiştir.

1980 yılından günümüze kadar kentsel gelişme; genel olarak, güneybatı, kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneydoğu yönlerine doğru olmuştur. Kentleşmenin hızlanması ile birlikte kooperatifleşme olgusu gelişmiş ve bu nedenle kent daha az eğimli geniş alanlara sahip bölgelere doğru gelişmiştir. Ayrıca, 1980 yılından sonra kurulan üniversite ve sanayi alanı çevresinde yerleşim alanları hızla gelişmiş ve bu bölgelerde alt merkezler oluşmuştur.

Kentleşmenin bir bölümü ise; kent'in çeşitli tarihlerde uğradığı doğal afetlerden zarar görenlerin, başka alanlarda iskân edilmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu nedenle güney bölgelerde, yerleşmenin yoğunluğunun azaldığı ve seyreltiği görülmektedir. Özellikle, kuzeyden İç Anadolu'ya; İç Anadolu'dan Doğu Anadolu'ya geçişin sağlandığı kısımlarda, yerleşmelerin yoğunlaştığı gözlenmektedir. Ayrıca, 1988 yılında onaylanmış olan plan, mevcut yerleşim alanlarının etrafında gelişimi hızlandırmasının yanı sıra, özellikle Suluova yolu etrafında bulunan tarıma elverişli toprak ve su kaynaklarının bulunduğu bölgelerde de, yerleşimin kümelenmesinin ve az yoğunluklu tarımsal yerleşim alanlarının kurulmasını da sağlamıştır (1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu, 2009).

1980 yılından itibaren Amasya'nın, bölgenin ve Türkiye'nin nüfus artışı incelendiğinde, Amasya'nın hem bölgenin hem de Türkiye'nin ortalama nüfus artışı değerlerinden daha düşük bir değere sahip olduğu görülmektedir. Özellikle Türkiye'nin yıllık ortalamaları % 20 seviyesindeyken Amasya'nın verileri bu değerlerden oldukça düşük bir seviyededir. 1980-2000 arası yıllık ortalama nüfus artışı Amasya için % 3, 40, bölge için % 8, 23 ve Türkiye için % 21, 01 olarak gerçekleşmiştir. Bu verilere bağlı olarak, Amasya'nın ve bölgenin ülke içindeki nüfus payı da giderek azalmaktadır. Amasya ili, 2000 yılı itibarıyla Karadeniz Bölgesi'nin toplam nüfusunun % 4, 33'ünü oluşturmaktadır.

Şekil 4.30 Amasya fiziksel gelişim süreci- 1981 sonrası (Gabriel, 1934; Karakul, 2002)

4.3. Amasya'nın Bugünkü Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısının Analizi

Bu bölümde, bir önceki bölümde ortaya konmaya çalışılan kentin sosyo-ekonomik ve mekânsal açıdan yaşadığı gelişim ve değişim süreci sonunda, Amasya ili değerlendirilecektir. Öncelikle Amasya'nın sosyo-ekonomik ve demografik açıdan ülkesel ve bölgesel ölçekte tanımlaması yapılacak, daha sonra ülkesel ve bölgesel ölçekte ortaya konan bilgiler ışığında kent merkezinin fiziki ve mekânsal yapısına ilişkin değerlendirmeler sunulacaktır.

Eski bir yerleşme merkezi olan Amasya, geçirdiği tarihi dönemleri yansıtan zengin bir dokuya sahiptir. Eski Kral Mezarları, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi yapılarının yanı sıra sivil mimarlık örneği konutlar da büyük ölçüde günümüze kadar korunmuştur.

Doğal yapı olarak kent merkezinden geçen Yeşilırmak ve kuzeyde Tersakan Çayı ile akarsu kenarlarındaki meyve bahçeleri ve kenti çevreleyen yüksek kayalık dağlar, Amasya'ya kendine özgü bir görünüm kazandırmış ve yerleşme kararlarını etkilemiştir (Şekil 4.31).

Şekil 4.31 Amasya Genel Görünüm, 2010

Şekil 4.32 Günümüzde Amasya (Stüdyo Özden Arşivi)

Amasya kentinin 2009 yılına kadarki gelişimi (üzerinde yapılan revizyonlar ve plan tadilatları ile) 1981 yılında yaptırılan imar planı üzerine kurgulanmaktadır. 2009 yılında hazırlanan imar planında, Amasya'nın mekânsal gelişim kararlarının oluşturulmasında kentin, tarihi ve mekânsal gelişimi, fiziksel yapısı, mevcut yerleşme dokusu, eski plan kararları, çevresindeki eşikler oldukça etkili olmuştur. Ayrıca 2009 yılında 1/100000 ölçekli çevre düzeni planı hazırlanmıştır.

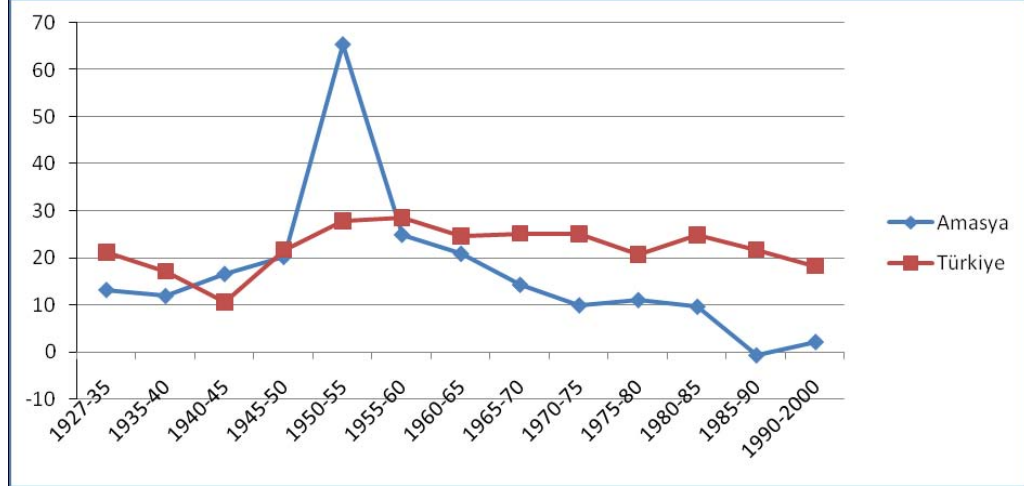
Bu bölümde, Amasya iline ait 2009 imar planı çalışması kapsamında nüfus, sosyo-ekonomik ve arazi yapısına ilişkin veriler kullanarak Amasya'nın bugünkü sosyo-ekonomik ve demografik yapısının değerlendirilmesi yapılmaktadır.

4.3.1. Nüfus

1927 yılında Türkiye'nin nüfusu 13.648.270 kişi iken, Amasya ilinin nüfusu 115.191 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu tarihte Amasya, nüfus büyüklüğü açısından 63 il arasında 51. sırada yer almıştır. 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre ise 81 il arasında 53. sırada bulunmaktadır. Son 73 yılda Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 5 kat artış göstermiştir. Aynı dönemde Amasya ilinin nüfusu yaklaşık 3,2 kat artış göstermiş ve 2000 yılında 365.231 kişiye yükselmiştir. 1927–1935 döneminde Amasya ilinin nüfus artış hızı % 13,3 tür. 1927–2000 döneminde Amasya ilinin nüfus artışı incelendiğinde ise, üç farklı dönem gözlenmektedir:

1985 yılına kadar nüfus sürekli olarak artmış, en yüksek yıllık nüfus artış hızı % 65,46 ile 1950–1955 döneminde gerçekleşmiştir. 1985–1990 döneminde ilin nüfusu % -0,61'lik artış hızı ile düşme göstermiş ve 1990 yılından sonra tekrar artma eğilimine girmiştir. Genel olarak bakıldığında Amasya nüfusunun Türkiye nüfusuna oranla yıllar itibariyle daha az oranlarda artış gösterdiği görülmektedir (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2 Amasya ili ve Türkiye'nin yıllar itibarıyla karşılaştırmalı nüfus artış hızları
(İlke planlama, 2009)

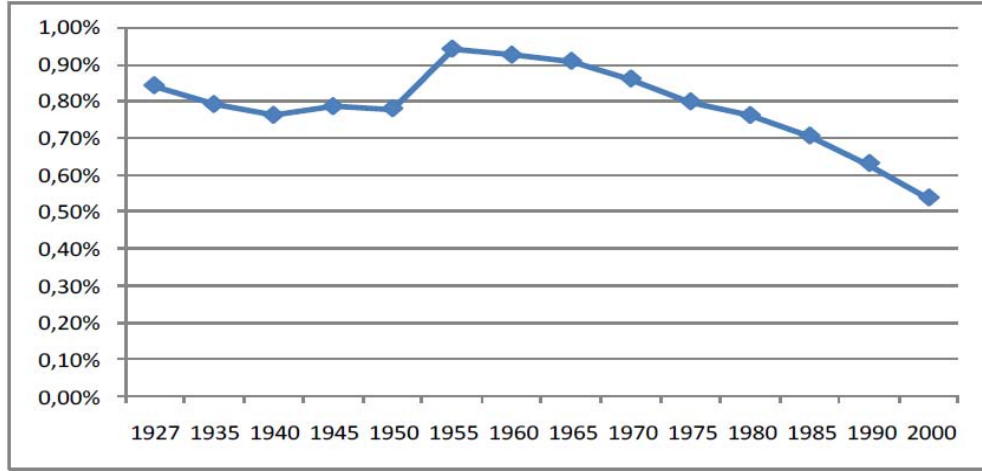

Çizelge 4.3 Amasya ilinin 1990 ve 2000 yıllarında kentsel ve kırsal nüfusu ve nüfus yoğunluğu (İlke planlama, 2009)

İLÇE ADI	MERKEZ		KÖYLER		TOPLAM		YOĞUNLUK (Kişi/Km ²)	
	1990	2000	1990	2000	1990	2000	1990	2000
Merkez	57.087	74.393	65.915	58.814	123.002	133.207	70	77
Göynücek	2.678	2.776	17.432	14.838	20.110	17.614	37	30
Gümüşhacıköy	14.170	14.057	21.812	15.738	35.982	29.795	60	46
Hamamözü	1.557	1.511	6.613	4.650	8.170	6.161	36	31
Merzifon	40.431	45.613	27.017	21.668	67.448	67.281	72	69
Suluova	36.223	42.715	13.151	11.408	49.374	54.123	106	105
Taşova	10.197	15.556	44.982	41.494	55.179	57.050	54	55
İL TOPLAMI	162.343	196.621	196.922	168.610	359.265	365.231	63	64

Amasya’da kilometrekareye düşen kişi sayısı 1927 yılında yaklaşık 21 kişi iken, 2000 yılında 64 kişiye yükselmiştir. Amasya ilinin 1990–2000 dönemindeki yıllık nüfus artış hızı yaklaşık % 2’dir.

Çizelge 4.4 Amasya ili nüfusunun Türkiye nüfusu içindeki payı (www.dpt.gov.tr)

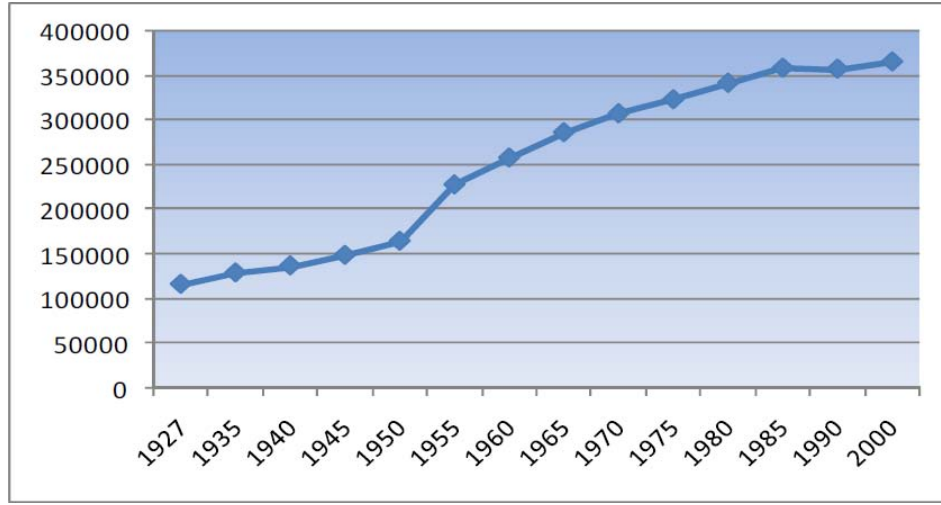

Amasya’da Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren görülen kırsal nüfusun ağırlıklı olma durumu 2000 yılına kadar neredeyse hiç değişmemiştir. Buna bağlı olarak istihdamda da tarımsal faaliyetlerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Amasya’nın, kırsal yerleşimlerin ağırlıkta olduğu bir tarım şehri olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Sanayi ve hizmetler sektöründe önemli bir gelişme kaydedemeyen ilde, işsizlik, önemli bir sorun olarak kendini hissettirmektedir. İşsizlik sebebiyle hem kentsel, hem de kırsal kesimden merkez ilçe’ye ve iş bulma şansı daha yüksek, özellikle de büyük şehirlere göç verilmektedir. Az sayıdaki sanayi tesislerinin, hemen hemen tümü tarıma dayalıdır. Amasya ilinin 1955 yılına kadar Türkiye nüfusu içindeki payı büyük ölçüde bir artış göstermişse de 1955 yılından bu yana Amasya’nın Türkiye nüfusu içindeki payı sürekli olarak azalmıştır.

TR83 Bölgesi* kentleşme oranı açısından Türkiye ortalamasından düşük bir değere sahiptir. Bölge içinde kentleşme oranı en yüksek olan il Amasya’dır. Amasya, 2000 yılı nüfus sayımında 365. 231 olan nüfusu ile Türkiye içinde nüfus büyüklüğü açısından 53. sırada bulunmaktadır. Amasya ilinin 1927’de 115. 191 olan toplam nüfusu 2000 yılına kadar sürekli bir artış göstermiştir.

*Devlet PlanlamaTeşkilatı’nın, bölgesel gelişme kapsamında desteklediği Çorum, Amasya, Samsun, Tokat illerini kapsayan bölgedir.

Çizelge 4.5 Amasya İli Yıllara Göre Nüfus Gelişimi (İlke planlama, 2009)

1927 yılında % 26,02 olan kent nüfusunun oranı, bu yıldan itibaren sürekli bir artış içine girmiştir. 2000 yılı kent nüfusu toplam nüfus içinde % 53,83'lık bir orana sahiptir. Kentsel nüfusun son on yılda ciddi bir artış göstermesi ve kırsal nüfusun benzer bir oranda azalması, tarımsal üretim konusunda ülke genelinde yaşanan sorunların Amasya için de geçerli olduğu sonucuna varılmasını sağlamaktadır.

Çizelge 4.6 Amasya ili kır/kent nüfusunun yıllara göre gelişimi (İlke planlama, 2009)

Yıllar	Kentsel Nüfus	Kentsel Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı	Kırsal nüfus	Kırsal Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı
1927	29972	26.02	85219	73.98
1935	32023	25.00	96090	75.00
1940	33935	24.95	102094	75.05
1945	36764	24.86	111106	75.14
1950	37868	23.14	125801	76.86
1955	49321	21.72	177723	78.28
1960	70646	27.46	186635	72.54
1965	83016	29.05	202713	70.95
1970	97088	31.62	209937	68.38
1975	115480	35.77	207326	64.23
1980	128077	37.53	213210	62.47
1985	148614	41.48	209675	58.52
1990	162544	45.51	194647	54.49
2000	196621	53.83	168610	46.17

1950-1985 döneminde nüfus artış hızının sürekli azaldığı, Amasya nüfusunun azalan bir hızla arttığı söylenebilir. Nüfus artış hızı en düşük değeri olan % -0, 61 değerine 1985 yılında gerilemiştir ve bu dönemde toplam nüfusta bir miktar azalma yaşanmıştır. 1985-1990 döneminde nüfus artış hızında çok az da bir yükselme olmasına karşın, 2000 yılına gelindiğinde Amasya'nın nüfus artış hızı sıfır seviyesindedir.

1980 yılından itibaren Amasya'nın, bölgenin ve Türkiye'nin nüfus artışı incelendiğinde, Amasya'nın hem bölgenin hem de Türkiye'nin ortalama nüfus artışı değerlerinden daha düşük bir değere sahip olduğu görülmektedir. Özellikle Türkiye'nin yıllık ortalamaları % 20 seviyesindeyken Amasya'nın verileri bu değerlerden oldukça düşük bir seviyededir. 1980-2000 arası yıllık ortalama nüfus artışı Amasya için % 3, 40, bölge için % 8,23 ve Türkiye için % 21,01 olarak gerçekleşmiştir.

Buna verilere bağlı olarak bağlı olarak, Amasya'nın ve bölgenin ülke içindeki nüfus payı da giderek azalmaktadır denilebilir. Amasya ili, 2000 yılı itibariyle Karadeniz Bölgesi'nin toplam nüfusunun % 4, 33'ünü oluşturmaktadır.

Çizelge 4.7 Yıllık Ortalama Nüfus artışı % (İlke planlama, 2009)

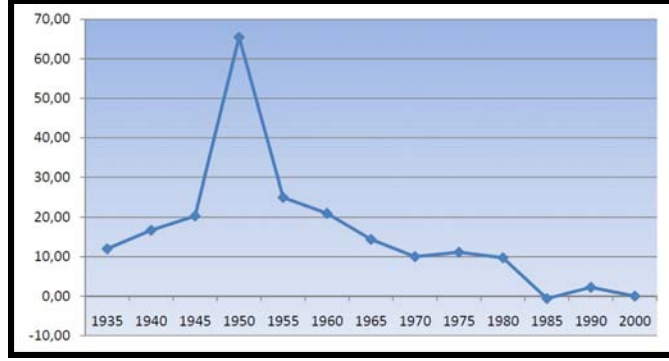
	1980-1985	1985-1990	1980-2000	1990-2000
Amasya	9. 77	0. 54	3. 40	1. 65
TR83	15. 21	7. 37	8. 23	5. 20
Türkiye	25. 20	21. 95	21. 01	18. 45

Amasya ili yıllık nüfus artış hızı 1950 yılına kadar sürekli artan bir seyir izlerken, bu dönemden sonra sürekli bir düşüş göstermiştir.

En yüksek nüfus artış hızı 1950 yılında % 65, 46 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bunun nedeni 1950 sonrası ülke genelinde yaşanan nüfusun artma eğiliminin yanı sıra Taşova'nın Tokat'tan ve Göynücek'e bağlı bazı köylerin de Çorum'dan alınarak ile bağlanmış olmasıdır. 1950-1985 döneminde nüfus artış hızının sürekli azaldığı, Amasya nüfusunun azalan bir hızla arttığı söylenebilir. Nüfus artış hızı en düşük değeri olan % -0, 61 değerine 1985 yılında gerilemiştir

ve bu dönemde toplam nüfusta bir miktar azalma yaşanmıştır. 1985-1990 döneminde nüfus artış hızında çok az da bir yükselme olmasına karşın, 2000 yılına gelindiğinde Amasya'nın nüfus artış hızı sıfır seviyesindedir (Amasya (Merkez) İlave Ve Revizyon İmar Planı Araştırması).

Çizelge 4.8 Amasya ili nüfus artış hızı (İlke planlama, 2009)

Amasya ili 1940 yılından itibaren sürekli olarak nüfusu artan bir il olarak görünse de özellikle son yıllardaki nüfus artış hızının sıfıra yakın seyrediyor olması kısa vadede nüfusunun azalma ihtimali ile karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Ortalama yaşı artan bir nüfus yapısına sahip olduğu göz önüne alındığında, Amasya'da, çalışma çağına gelen genç nüfusun dışarı göç ettiği açıkça görülmektedir. Bu göçe, gerek Amasya'daki yeterli olmayan iş imkânları gerekse tarımsal üretimin giderek yerini hizmet iş kollarına bırakıyor olmasının etkisi büyüktür. Amasya'nın kent olarak yeterli ölçüde gelişemiyor olmasının Amasya'nın coğrafi kısıtlarından da kaynaklandığını söylemek mümkündür.

4.3.2 Sosyo- Ekonomik Durum

Amasya'da başlıca uğraş tarım olduğu halde kentsel nüfus oranı % 58'dir. Kentsel nüfus oranının yüksekliği, büyük ovaların ticaret merkezi olan Merzifon, Gümüşhacıköy ve Suluova gibi, Türkiye ölçüsünde kalabalık nüfuslu büyük kasabaların gelişmişliğine bağlanabilir.

Amasya ilindeki ürün çeşitliliği oldukça fazladır. Ekili alanların 2/3'ü tahıla ayrılmıştır. Şekerpancarı, tütün gibi endüstri bitkileri yanında sebze ve meyve (elma) de önemli ürünler arasında sayılmaktadır. Ayrıca, koyun ve sığır yetiştirilmekte, ipekböcekçiliği yapılmaktadır. İlde şeker, yem ve meyve suyu fabrikaları gibi sanayi kuruluşları bulunmaktadır. Ayrıca

geleneksel bez, halı, kilim dokumacılığı da yapılmaktadır. Tarımsal faaliyetlere ek olarak Suluova’da linyit yatakları mevcuttur ve bu yataklar ildeki yeraltı kaynaklarının en önemlisidir. İl toprakları yoğun bir karayolu ağıyla örülüdür. Amasya il merkezi, öteki bölgelere ve Samsun limanına demiryolu ile bağlıdır.

Çizelge 4.9 GSYİH’nın sektörlere göre dağılımı (İlke planlama, 2009)

	TARIM		SANAYİ		HİZMETLER		TOPLAM	
	1987	2000	1987	2000	1987	2000	1987	2000
AMASYA	111	143	32	29	158	247	301	419
KARADENİZ	2.141	2.343	1.561	2.437	3.747	6.011	7.450	10.791
TÜRKİYE	13.314	15.962	19.276	33.738	42.132	69.089	74.722	118.789
BÖLGE PAY(%)	5,2	6,1	2	1,2	4,2	4,1	4	3,9
ÜLKE PAY(%)	0,8	0,9	0,2	0,1	0,4	0,4	0,4	0,4

Kişi başına düşen gayri safi yurt içi hâsıla miktarına bakıldığında 1.287 TL olan değerle Amasya’nın Karadeniz Bölgesi’nden de Türkiye’den de düşük bir değere sahip olduğu görülmektedir. Bu durum Amasya’nın tarımsal faaliyete dayalı, az gelişmiş bir kent olmasından kaynaklanmaktadır.

Coğrafi durumu değerlendirildiğinde Amasya ilinin gelişme pek de müsait olmayan bir yerde kurulmuş olduğu açıkça görülmektedir. Çevresindeki dağlık yapı kent gelişimine engel teşkil etmektedir. İç Anadolu ve Orta Karadeniz arasında kalmış ve bir geçiş bölgesi olarak nitelendirilebilecek bir il olan Amasya, Samsun’a 131 km, başkent Ankara’ya ise 336 km. olan uzaklığıyla hem deniz hem de kara ulaşımı olarak erişilebilirlik açısından uygun bir konumda bulunmaktadır.

Tarımsal üretime dayalı bir iktisadi yapıya sahip Amasya’da ürün çeşitliliğinin fazla olması ve ilin topraklarının büyük bölümünün sulanabilir nitelikte olması, Amasya’nın süregelen tarımsal bir kent olması durumunu pekiştirmektedir.

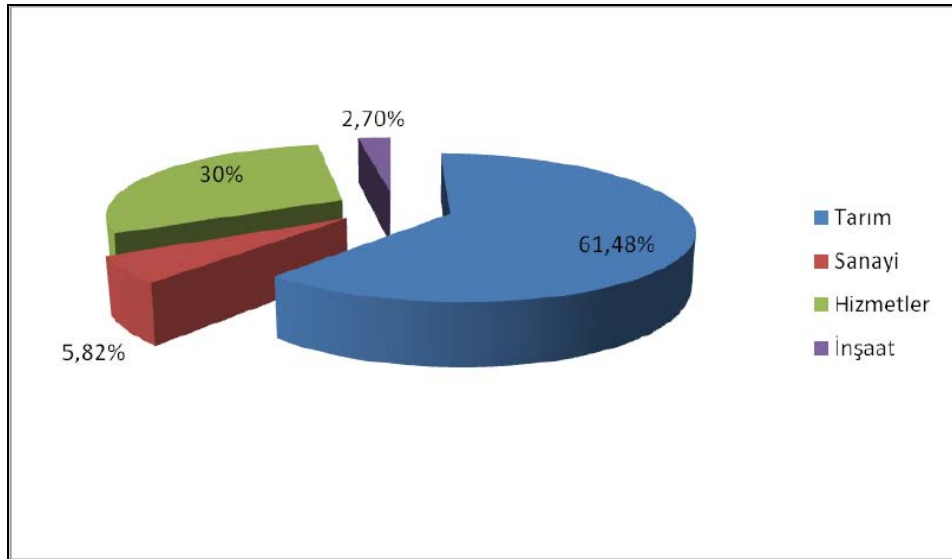
Çalışanların sektörel dağılımlarına baktığımızda, tarım sektörünün büyük bir istihdam yoğunluğu yarattığı görülmektedir. Tarıma dayalı bir iktisadi yapısı olan ilde hizmetler sektörü de önemli bir istihdam alanıdır. Sektörel dönüşüm süreci içerisinde tarım sektörünün

giderek daralmasına paralel olarak, bu sektördeki işgücü kapasitesini karşılayabilecek faaliyetlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu gerçekleşmediği takdirde ilde önemli işsizlik sorunları ortaya çıkacaktır. Sanayi üretimi de büyük ölçüde tarıma dayalı olan ilin istihdam kapasitesi diğer temel sektörlerle göre oldukça düşüktür. Bunu % 2,7 oranıyla inşaat sektörü takip etmektedir.

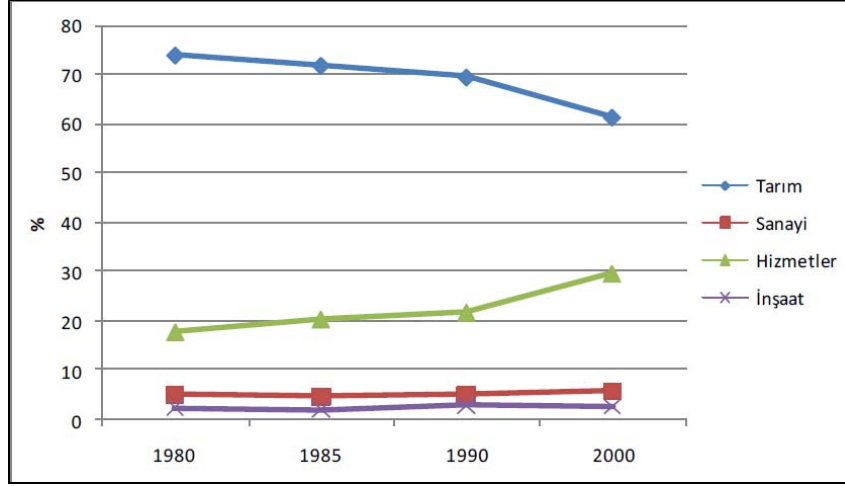
Çizelge 4.10 Amasya iktisadi sektörlerle göre istihdam edilen nüfusun yıllara göre değişimi (%) (İlke planlama, 2007)

Sektör	1980	1985	1990	2000
Tarım	74,2	72,1	69,7	61,5
Sanayi	5,2	4,9	5,2	5,8
Hizmetler	17,8	20,4	21,8	29,8
İnşaat	2,4	2,1	2,9	2,7
İyi Tanımlanmamış	0,4	0,5	0,4	0,2

Çizelge 4.11 Çalışanların sektörel dağılımı (İlke planlama, 2007)

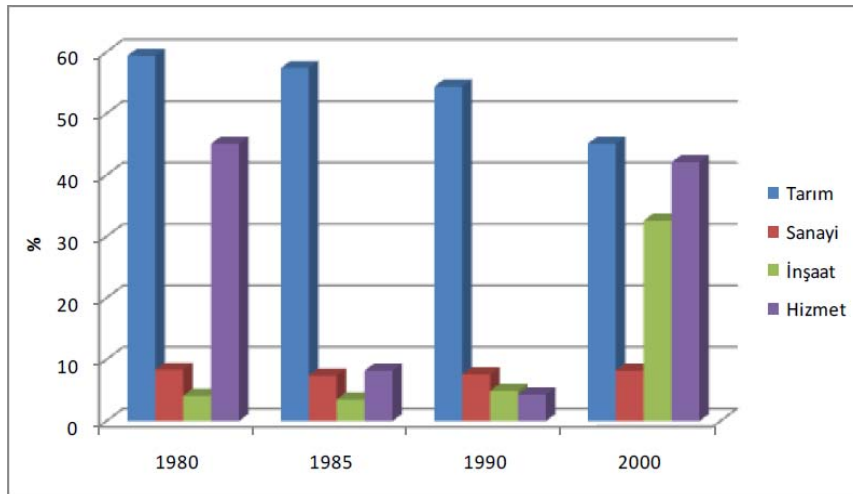

Çizelge 4.12 Amasya iktisadi sektörlere göre istihdam edilen nüfusun yıllara göre değişimi
(İlke planlama, 2009)

1980–2000 yılları arasında sanayi ve inşaat sektörlerindeki istihdam oranları fazla değişme göstermezken, tarım sektöründe azalma, hizmet sektöründe de artış görülmektedir. Bu bağlamda tarım sektöründen hizmet sektörüne geçen işgücünden söz edilebilir. Hizmet sektörünün gelişmesine paralel olarak tarım sektöründeki makine sayısındaki artış buna neden olarak gösterilebilir. Buna rağmen tarım sektörü istihdam açısından Amasya ili için çok önemlidir.

Çizelge 4.13 Amasya iktisadi sektörlere göre istihdam edilen nüfusun yıllara göre değişimi
(İlke planlama, 2009)

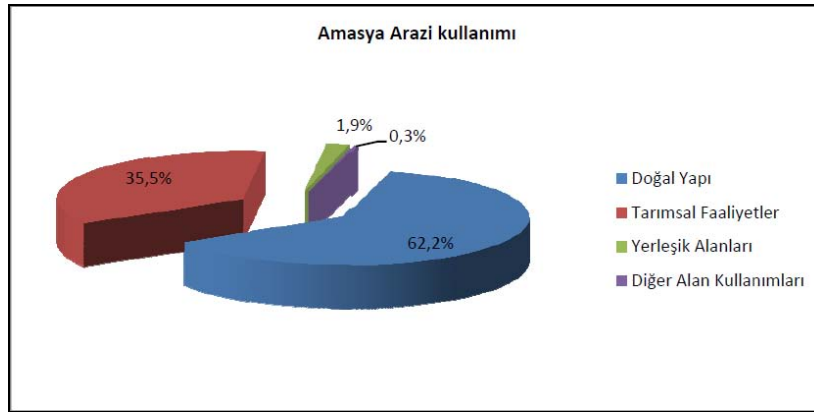

Kadın ve erkek istihdam değerleri tarım sektöründe azalırken, hizmet sektöründe artış göstermektedir. Bu artış, erkek istihdam sayısında kadınlardan daha fazladır. Gelişen hizmet sektöründe ortaya çıkan istihdamın tarım sektöründe çalışan erkekler tarafından doldurulurken, tarım sektöründe çalışan kadın sayısında çok fazla bir düşüş gözlenmemektedir. Ayrıca, 2000 yılından sonra inşaat sektöründeki istihdam sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Bu durum 2000 yılında inşaat faaliyetlerinde yaşanan hareketlenmeye işaret etmektedir.

4.3.3 Arazi kullanımı

Karadeniz Bölgesi illerinden biri olan Amasya kısmen Karadeniz Bölgesi karakteristik özelliklerini göstermekle beraber kısmen karasal iklim ve İç Anadolu Bölgesi karakteristiğine bağlı özellikler barındırmaktadır. İl geneli, Karadeniz Bölgesi'nin genel karakteristik özelliği olarak bilinen engebeli ve dar arazi yapısından farklı olarak görece az eğimli alanlardan oluşmaktadır.

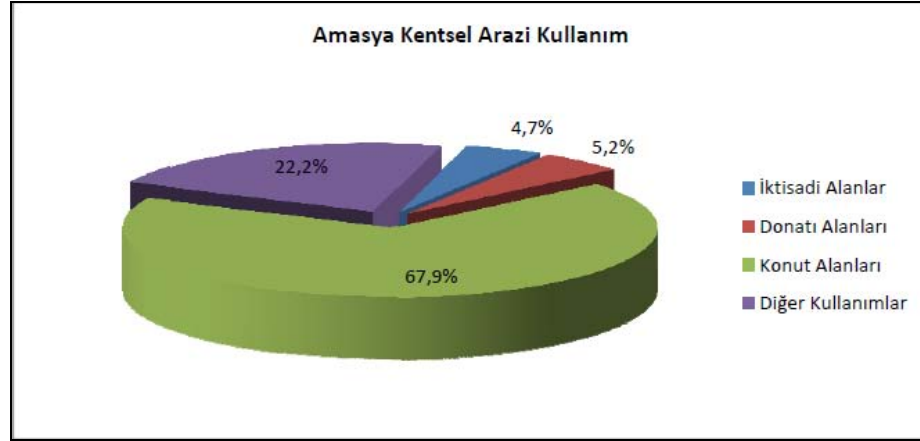
Çizelge 4.14 Amasya ili arazi kullanım değerleri (İlke planlama, 2009)

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi Amasya ili arazi kullanımının %62,2'sini doğal yapı alanları oluştururken, %35,5 'sini tarımsal faaliyet alanları oluşturmaktadır. İlın genel arazi yapısının, Karadeniz Bölgesi illerine oranla daha az engebeli olması yerleşim alanları oranının da görece yüksek olmasına neden olmuştur. Amasya ili arazi kullanımında toplam alanın

%1.9'unu kaplayan ve 11.310 ha. olan yerleşik alanlardan kentsel alan kullanımları, iktisadi kullanım alanları, donatı alanları ve ulaştırma tesisleri ve konut alanları olarak irdelenmiştir.

Çizelge 4.15 Amasya ili kentsel arazi kullanımı (İlke planlama, 2009)

Kentsel arazi kullanımında sırasıyla konut alanları, diğer kullanım alanları, donatı alanları gelirken en son sırayı iktisadi alanlar almaktadır. Diğer kullanım alanları içinde, jeolojik sakıncalı alanlar, yapı yasağı bulunan alanlar, tarımsal niteliği korunacak alanlar, taşkın alanları, ormanlar, dereler, kanallar ve ağaçlandırılacak alanlar bulunmaktadır.

Amasya il genelinde konut alanları 327.250,57 ha. ile toplam yerleşik alanın % 55,96'sını oluşturmaktadır. Coğrafi nedenlerden dolayı yerleşim alanı kısıtlı olan Merkez İlçe ve Taşova dışındaki yerleşim birimlerinin görece daha geniş alanlara sahip olması konut alanlarının da arazi kullanımında daha büyük alana sahip olmasının bir nedeni olarak gösterilebilir.

Konut alanları açısından merkez ilçe incelendiğinde gelişme konut alanlarının yerleşik konut alanlarından daha fazla olduğu görülmektedir. Mevcut imar planına göre hesaplanan kentsel arazi kullanım değerlerinde, gelişme konut alanları 228 ha. ile konut alanlarının % 61,29'unu oluşturmaktadır. Yerleşik konut alanları ise 144 ha. ve toplam konut alanlarının % 38,71'ini kaplamaktadır.

2000 yılı değerleri kıstas alınarak düzenlenen 2003 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik araştırması verilerine göre; Amasya ili nüfus, şehirleşme oranı, nüfus artış hızı, doğurganlık hızı ve ortalama hane halkı büyüklüğü oranlarında ülke içinde bulunduğu sıradan daha düşük

değerler vermektedir. Yalnızca nüfus yoğunluğu oranıyla ülke içindeki sırasıyla uyumludur. Şehirleşme oranı il genelinde %53. 8 iken bu oran bölgede %49, 03 ülkede ise %64, 9'dur. Bu oranlarıyla Amasya şehirleşme oranında ülke ortalamasının altında bölge ortalamasının üstünde yer almaktadır. İlin Nüfus artış hızı, ülke ortalamasının yaklaşık onda biri bölge ortalamasının yarısı kadardır. 2000 yılı rakamlarına göre ilin göç veren illerden olduğunu söyleyebiliriz. Nüfus yoğunluğu, doğurganlık hızı ülke ortalamasının altında ve ortalama hane halkı büyüklüğü de ülke ortalamasının üzerindedir.

5. AMASYA'DA KENT PLANLAMASI İLE DEĞİŞEN KONUT ÜRETİM SÜRECİ

M. Ö. 5500 yıllarına uzanan tarihi, kültürel mirası ve sahip olduğu topografyası ile Amasya, bölge genelinde özel bir yere sahiptir. Bir heykeli andıran iki tepe arasında konumlanan, Yeşilirmak ile ikiye bölünen, yer yer tarihi köprülerle birbirine bağlanan kent, her konuğunu etkileme gücüne sahiptir. Özellikle Kral Kaya Mezarları, Kalesi ve Yalıboyu Evleri gibi pek çok farklı tarihi yapının biraradalığı bu gücün önemli bir kaynağıdır.

Amasya, ülke ulaşım ağı üzerinde, Samsun limanını ve tüm Karadeniz Bölgesi'ni ülkenin ç kesimlerine bağlayan yolun üstünde olması ve demiryolunun il içinden geçmesi nedeniyle hem İç Karadeniz Bölgesi kentlerinden hem de Samsun dışındaki diğer sahil illerinden de daha fazla gelişme potansiyeline ve olanağına sahiptir. Ancak dağlık bir alanda kurulmuş olması, ildeki tarım alanlarını ve kentlerin hinterlandlarını sınırlamaktadır.

Amasya kentinin ilk kuruluşunda yer seçimini etkileyen etkenlerden en başta gelenin ulaşım kolaylıkları olduğu kuşkusuzdur. Kent, güvenlik ve savunma nedenleriyle, başlangıçta Yeşilirmak'ın kuzeyinde yükselen yamaçlarda kurulu ve çevresi geniş sularla çevrili kale içinde yerleşmiştir. Daha sonraları, güvenlik koşullarının düzelmesi ve ekonomik nedenlerle Yeşilirmak'ın suladığı zengin alüvyonlu toprakları olan vadiye inmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1981).

Konum ve korunmuşluk düzeyi olarak Amasya'daki tarihi mirasın kent merkezinde ve birbiriyle iç içe geçmiş olarak bulunması, korunma ve yaşatma çalışmalarının sistemli olarak yürütülmüş olması Amasya'yı diğer illerden daha farklı bir konuma getirmiştir.

Eski bir yerleşme merkezi olan Amasya, geçirdiği tarihi dönemleri yansıtan zengin bir dokuya sahiptir. Eski Kral Kaya Mezarları, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi yapılarının yanı sıra sivil mimarlık örneği konutlar da, büyük ölçüde günümüze kadar korunmuştur.

Kent, önce Persler tarafından yerleşim alanı olarak seçildikten sonra Roma-Bizans Döneminde önemli bir askeri garnizon olarak kullanılmıştır. Savunması görece kolay, doğal tahkimat işlevi gören alanların ortasında gelişmiştir. Bu durum günümüzde kent nüfusunun artışı ile gelişim alanının sınırlılığını beraberinde getirmiştir. Amasya, Osmanlıların Kuruluş-Gelişme Döneminde öne çıkan idari bir merkez olmuştur. Geçmişte idari merkez olarak daha

büyük bir hinterlanda (geri besleme alanına) sahip olan Amasya'nın Osmanlı devlet düzeninin değişimi ile bu özelliği zayıflamıştır. Ülkeyi doğudan batıya ve kuzeyden güneye bağlayan önemli ulaşım aksları il merkezinden geçmektedir. Bu, il merkezini önemli bir ulaşım kavşağı haline getirmektedir.

Anadolu'daki ilk yerleşmelerden günümüze kadar olan süreç incelendiğinde kendine ait bir konut geleneğine sahip olduğu görülmektedir. Amasya evlerinin gelişim sürecinde Türklerin Anadolu'ya geldikten sonra geliştirdikleri ev kültürünün izlerine rastlanmaktadır. Bu kültürün etkilerini yalnız Amasya'da değil, Batı Anadolu'da, Marmara Bölgesi'nde, Orta Anadolu'nun kuzey kuşağında da (Safranbolu, Kütahya, Kula, Muğla, Mudanya, Bursa, Bolu, Kastamonu, Çankırı vb.) görmek olasıdır (Yetman, 1981). Anadolu'da Eski Türk Evlerinin mimarisi daha çok yörenin iklim ve malzeme şartları ile birlikte yerleşmelerinin topografik yapısına bağlı olarak şekillenmektedir. Ancak yapıldıkları dönemin üslubunu yansıtan bu evlerin büyük bir kısmı kerpiç veya ahşap malzemeden yapıldığı için zaman içerisinde bozulmuş ve tamirlerle özgünlüklerini yitirmiştir. Yine ataerkil aile yaşantısının değişmesi ile birlikte, yapıların kadastral veya fiilen müstakil parçalara bölünmesi, binalara giriş, merdiven eklenmesi ve mevcut birimlerin parçalanarak yeni bölümler kazanılması sonucunda evlerin plan tipolojileri büyük ölçüde bozulmuştur (Yurt Ansiklopedisi, 1981).

Şekil 5.1 Amasya evleri (www.kafetürkiye.com)

Ahşap kültürünün doğal yapısı gereği yapıların kısa ömürlü olması bağlamında Amasya’da da Eski Türk Evi mimari üslubunu yansıtarak ayakta kalabilen yapılar, Geç Osmanlı döneminde yapılmış örnekler ile sınırlı kalmaktadır. Ancak böyle bir sürecin ortaya çıkmasında yapılarda kullanılan malzeme kadar Amasya’nın birinci derece deprem kuşağında yer almasının ve yaşanan birçok doğal afet ve yangınların da etkisi büyük olmuştur. 1939 ve 1943 depremleri, Yeşilırmak’ın taşması sonucu oluşan birçok sel felaketi ve 1915 yangınında Amasya kentinin geleneksel dokusunun büyük bir kısmı yok olmuştur (Yetman, 1981). Gerek malzemelerin doğal yapısından gerekse doğal afet ve yangınlardan dolayı fazla uzun ömürlü olmayan, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ağırlık kazanan modern mimarinin de etkisiyle sayıları gittikçe azalan özgün Amasya evlerinin bazı örnekleri Hatuniye, Sofular, Şamlar, Mehmet Paşa ve Helkiz Mahallelerinde günümüze kadar ayakta kalabilmiştir (Amasya koruma amaçlı imar planı araştırma ve analiz çalışmaları, 1997).

Amasya’da geleneksel konut dokusunun Yeşilırmak vadisinin kuzey ve güney yamaçlarında yoğunlaşmaları konut-topografya uyumunda bazı zorluklara yol açmıştır. Osmanlı kentlerinin hemen hepsi için karakteristik olan yamaca yerleşme olgusunun yol açtığı bu zorluklara diğer kentlerde olduğu gibi Amasya’da da ustaca çözümler bulunmuş, yol, avlu duvarları ve konutların eğim çizgilerini takip etmeleriyle araziye en az müdahale ile yapılaşma olanağı elde edilmiştir (Meşhur, 1999). Amasya evleri genellikle yan yana, sırt sırta ve bitişik nizamda yapılmıştır. Bu tiplerin dışında şehir içerisinde ayrıık nizamda yapılan tiplerde uygulanmıştır.

Amasya ili tamamen I. Derece Deprem bölgesindedir. Amasya il sınırlarında aktif fayların yarattığı Türkiye’nin çok verimli ovalarından Suluova, Taşova, Merzifon Ovaları ve Yeşilırmak vadisi boyunca gelişen ovalar bulunmaktadır. Bu ovalarda yeraltı suyu seviyesi ve sivilaşma potansiyeli yüksek olup, zemin taşıma gücü çok düşüktür. Bu ovaların önemli bir bölümünde yapılaşmanın olduğu görülmektedir. Amasya nüfusunun yaklaşık yüzde 8,5’i bu alanlarda yaşamaktadır.

Toplam 33 mahalleye ayrılmış olan Amasya merkezi, Yeşilırmak kenarında oldukça yoğun bir yerleşme düzeni içerisinde. Bunun nedeni topografya nedeni ile doğrusal bir gelişme gösteren yerleşmenin çevresinde yer alan dağlardan bir gelişme alanı bulamayıp, ırmak

boyunca yapılaşmasıdır. Kent kuzey – güney istikametinde ırmak kenarında ve yer yer açılan düzlüklerde gelişme göstermektedir.

Coğrafi durumu değerlendirildiğinde Amasya ilinin gelişme pek de müsait olmayan bir yerde kurulmuş olduğu açıkça görülmektedir. Çevresindeki dağlık yapı kent gelişimine engel teşkil etmektedir.

Amasya Merkez sarp bir topografyanın hâkim olduğu Amasya kent yerleşimi Yeşilırmak vadisinde nehir akış aşağısı ve yukarısındaki daha geniş alüvyon yayılımların bulunduğu alanlara, zemin-depremsellik özellikleri zayıf yerlere doğru gelişmektedir. Birinci sınıf tarım alanları olan bu toprakların korunamadığı ve 4-5 katlı yapılaşmaya açıldığı görülmektedir. Kaçak yapılaşmanın çok az olduğu Amasya’da, yeterli sayılabilecek mühendisin bulunduğu, konut inşaatlarının her kademesine vize şartı getirildiği, beton kalitesi kontrollerinin yapıldığı, dolayısıyla yapı denetimlerinde bir sistem geliştirildiği görülmektedir. Ancak, bağ ve bahçelerin bulunduğu, yeraltı suyu yüksek geniş alüvyon alanlarda imar faaliyetlerine devam edilmesi bir çelişki oluşturmaktadır.

Şekil 5.2 Amasya genel görünüm

Hatuniye mahallesi, Mehmet Paşa Mahallesi, Sofular Mahallesi, Gümüşlü Mahallesi, Nergiz mahallesi ve Hacı İlyas mahallelerini içine alan 60,18 ha alana sahip bölgenin, koruma amaçlı imar planı çalışmalarının büyük kısmı tamamlanmıştır. Bu bölgelerdeki evlerin çoğunluğu

ahşap olduğundan, çam kereste kullanılmıştır. Özel karışimli kerpiç sıva, dolgu malzemesi olarak kullanılarak, tarihi dokunun bozulmaması sağlanmış ve şehrin tarihten gelen yapısına sahip çıkılmıştır.

Şehrin görünümüne ayrı bir güzellik katan, Yeşilırmak kenarındaki Yalıboyu Evleri, Selçuklu ve Osmanlı dönemi eserleri olan çeşme, hamam ve konaklarıyla şehir, tarihsel kimliğini korumuş ve tüm güzelliğiyle insanlara sunmaktadır.

Amasya’da inşaat sektöründe betonarme binalar ağırlıklı olup, yer yer yığma tuğla binalar, ahşap ve prefabrik binalar mevcuttur. Betonarme binalarda, deprem yönetmeliğine uygun şekilde beton karışımları ve çelik donatı malzemeleri kullanılmaktadır. Belediyece yapılan denetimlerde, bina yapımında kullanılan tüm malzemelerin Türk Standartları Enstitüsü uygunluğu tespit edilmiştir.

Amasya’da sit alanları yoğun olduğundan dolayı, sit alanları koruma altına alınmış olup, (Hatuniye, Sofular, Gümüşlü, Mehmet Paşa, Nergiz ve Hacı İlyas mahalleleri) bu alanlardaki tarihi dokuya zarar vermeyecek şekilde aslına uygun malzemeler kullanılarak tadilat ve tamirat çalışmaları yapılmaktadır. Bu bölgelerdeki evlerde genellikle ahşap mimari olduğundan, ahşap malzemede çam kereste kullanılmaktadır. Dolgu malzemesi olarak da, özel karışimli kerpiç sıva tercih edilmektedir.

Amasya’da, günümüz inşaat sektöründe kullanılan tuğlaların ham maddesinin bol olmasından dolayı, tuğlacılık sektörü gelişmiş olup, maliyeti ucuzlatmıştır. Tuğla iç piyasada tüketildiği gibi, çevre illerde satılmaktadır. Son yıllarda Amasya’da, mermer rezervlerinin yeryüzüne çıkartılmasıyla gelişen mermer sanayi, inşaat sektöründeki yerini almış, kaplama ve süsleme malzemesi olarak çokça kullanılmaktadır.

Amasya ili toplam 33 mahalleden oluşmaktadır. Bu mahallelerden özellikle Şeyhcu, Kirazlıdere, Hızırpaşa, Şamlar (Bahçeleriçi, hanlar mevki) mahalleleri, son yirmi yıl içinde hızlı bir kentleşme hamlesi içine girmiş bulunmaktadır. Kooperatifleşme hızlı bir şekilde devam ederek, nüfus yoğunluğunu bu alanlarda toplamıştır. Son yıllarda Şeyhcu mahallesinde hızla yaşanan kooperatifleşme hareketiyle birlikte büyük bir konut artışı sağlanmış ve Şeyhcu Mahallesi konut alanlarının yoğunlaştığı bölge haline gelmiştir. Amasya’da büyük şehirlerde olduğu gibi kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma çok yaygın

değildir. Özellikle son yedi yıl içinde, gecekondulaşma yok denecek kadar azdır. Bunda imara açılan alanların rolü büyüktür. Bu süre içerisinde mahallelerin eksik teknik alt yapıları tamamlanmıştır. Mücavir alanlar içerisinde şehrin gelişme yönünde, imar plan uygulamaları, parselasyon hizmetleri yapılmış, ada içi imar düzenlemeleri, inşaat ruhsat ve iskân ruhsatlarında kolaylıklar sağlanarak, yasal yapı yapma imkânı artırılmış ve kaçak yapılaşma önlenmiştir.

Ayrıca, kurulan Tekstil Fabrikaları, Maya Fabrikası, Küçük Sanayi Sitesi, Organize Sanayi Bölgesi, kentleşme oranını artırmakla beraber, mevcut olan Eğitim Fakültesi ve Yüksek Okula ilaveten Fen- Edebiyat Fakültesinin de Amasya’da kurulması ile konuta olan talep artmış olup, bu nispette inşaat sektörü ve kentleşme canlanmıştır. Amasya’da İhsaniye, Kirazlıdere, Helvacı, Hızırpaşa, ve Şeyhcuî mahallelerinde gecekondulaşarak tapu tahsis belgelerini alan vatandaşlara, yapılan ıslah imar planı sonucunda gerçek tapuları verilmiştir. Şamlar mahallesinde imar planlarında gösterilen, gecekondulaşma ıslah ve önleme bölgesi, arkeolojik sit alanında kaldığı için bu bölgede yapılaşmaya izin verilmemektedir. Hızırpaşa mahallesindeki gecekondulaşma ıslah ve önleme bölgesinde imar uygulaması işlemi yapılmıştır.

Amasya’da Mustafa Kemal Paşa Caddesi, İstasyon Caddesi, Yüzevler mahallesi, Gümüşlü Caddesi ve Kocacık çarşısının bulunduğu bölgeler, ticaret alanlarının yoğunlaştığı bölgeler olarak öne çıkmaktadır.

Amasya ili, Orta Karadeniz bölgesinde yer alan, önemli tarımsal zenginliği ve kültürel mirası ile önemli gelişme potansiyellerine sahip bir ildir. Cumhuriyet öncesine ait çok önemli tarihsel birikimin yanında, Cumhuriyet döneminde de ülkemiz açısından önemli rollerin biçildiği Amasya’nın tüm bunların yanında hem kültür olarak hem de tarımsal topraklar ve çeşitlilik açısından çok önemli potansiyelleri olduğu bilinmektedir. Son yıllarda ulaşım ve iletişim olanaklarının artması da Amasya ili için önemli potansiyelleri gün yüzüne çıkarmıştır.

Ülkemizi doğu-batı ve kuzey-güney yönünde kesen 1. Derece yolların Amasya ilinden geçmesi, Samsun’dan güneydoğuya devam eden demiryolu hattının Amasya ilini boylu boyunca kesmesi gibi avantajları, ulusal ve uluslararası ölçekte ilişkilerin arttığı günümüzde ilin kalkınmasının en önemli araçlarından olmaktadır. Amasya’nın ilk imar planı 1945 yılında İmar Bakanlığınca yapılmış olup, uygulanan ilk hali hazır imar planı 1966 yılında mimar Rauf

Bey tarafından hazırlanmış, bu imar planı 1985 yılında revizyon görmüştür. Amasya belediyesinden alınan veriler doğrultusunda 15.11.1985 tarihinden 06.07.2007 tarihine kadar olan sürede imar planları üzerinde, yol daraltılması veya kaydırılması, kat yükseklikleri ve kullanım kararı değişikliklerini içeren yaklaşık olarak 992 adet değişik çapta imar planı değişiklikleri yapıldığı tespit edilmiştir.

Amasya’da 1985 yılında başlayan kentleşme olayı, özellikle 2000 yılıyla birlikte büyük bir hız kazanmış, şehrin modern ve planlı bir görünüm almasını sağlamıştır. Şehir, batı ve güney batı yönlerinde gelişme gösterirken, konut olarak gelişen alanların büyük kısmının planı mevcuttur. Amasya; coğrafik yapısının vermiş olduğu zorluktan dolayı, kendisine gelişme yönü olarak batı ve güneybatı bölgelerini seçmiştir.

Verimli tarım alanları ve topografik engeller mekânsal anlamdaki gelişmeyi kısıtlamaktadır. Tarihi doku içinde ve çevresindeki yollar üzerinde gelişme gösteren ticari fonksiyonlar son yıllarda Yeşilirmak boyunca doğrusal bir şekilde gelişme göstermeye başlamıştır.

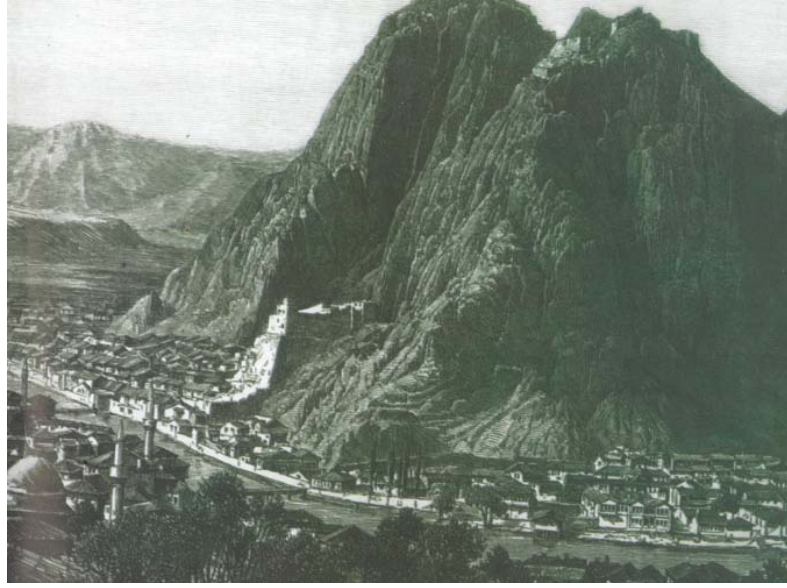
Bu bölümde, kentin fiziksel ve fonksiyonel yapısının evrimsel süreci dönemler içinde incelenerek, Amasya kent merkezi içinde yapılı çevrenin onun dönüştürücü dinamikleri üzerinden yasal düzenlemeler ve sosyo-ekonomik değişikliklerin kentin yapılaşması üzerindeki etkileri dönemsel olarak değerlendirilecektir (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1 Amasya’da konut üretiminin evrimsel süreci (Karakul, 2002)

geleneksel yapı üretim dönemi	cumhuriyet 1923’e kadar	geçiş dönemi	1945 imar planı 1950’e kadar	geçiş dönemi	1966 imar planı 1980’e kadar	yeni bina yapım dönemi	1979 sit alanı	1981 imar planı	yeni bina yapım dönemi
kademeli dönüşüm doğal büyüme dokusu doğal afetlerden etkilenen sosyo-ekonomik değişimler geleneksel yapı üretim teknolojisi ile alçak katlı bina dokusunun organik gelişimi		kademeli dönüşüm doğal büyüme dokusu doğal afetlerden etkilenen sosyo-ekonomik değişimler geleneksel yapı üretim teknolojisi ile alçak katlı bina dokusunun organik gelişimi		kademeli dönüşüm doğal büyüme dokusu doğal afetlerden etkilenen sosyo-ekonomik değişimler modernleşmenin ani etkisi ile hızlı dönüşüm yasal düzenlemelerin etkisi geleneksel bina yapım teknolojisi. yeni bina yapım teknolojisi. kentin planlı gelişim alçak katlı binalar tek yapı ölçeğinde koruma		kademeli dönüşüm doğal büyüme dokusu doğal afetlerden etkilenen sosyo-ekonomik değişimler modernleşmenin ani etkisi ile hızlı dönüşüm yasal düzenlemelerin etkisi yeni bina yapım teknolojisi. kentin planlı gelişimi yüksek katlı binalar tek yapı ölçeğinde koruma			kademeli dönüşüm doğal büyüme dokusu doğal afetlerden etkilenen sosyo-ekonomik değişimler modernleşmenin ani etkisi ile hızlı dönüşüm yasal düzenlemelerin etkisini bina yapım teknolojisi. geleneksel yapı üretim teknolojisi (restorasyon) kentin planlı gelişimiyüksek katlı binalar kentsel koruma

5.1. 19. Yüzyılın İkinci Yarısından Cumhuriyet'e Kadar Geçen Süre (1850-1923)

Sarp kayalıklar şeklinde yükselen dağlarla çevrili ve üzerinden Yeşilırmak'ın aktığı bir düzlük üzerinde kurulu olan Amasya kentinin ender rastlanır bir fiziki yerleşme alanı vardır. Öte yandan M.Ö.2-3 bin yıl geriye kadar uzanan geçmişi nedeniyle baştan başa tarihi anıtlarla doludur. Bu iki etken kentin gelişmesini ve yenilenmesini önemli ölçüde engellemektedir.

Şekil 5.3 Amasya 1858 * (Menç, 2007)

Selçuklu ve (son dönemi hariç) Osmanlı devrinden günümüze mimari örnekleri kalmamıştır. Doğal afetler ve yangınlar da bu örneklerin kaybolmasında büyük rol oynamıştır. Örneğin 1915 yılında meydana gelen yangında, Amasya'nın en bayındır mahalleleri ve çarşıları kül olmuştur. Şehrin üçte biri tamamen yok olmuş, geriye ikiye bölünmüş bir şehir kalmıştır. 'Yangın yeri' diye isimlendirilen yerler 25 yıl süreyle hiç kullanılmamış, bu durum şehrin görüntüsünü ve yaşantısını olumsuz şekilde etkilemiştir. Günümüze kadar gelebilen Amasya evleri, 19. yy'ın ikinci yarısına aittir (Menç, 2000).

* Et Jules DELBET tarafından 1858'de çekilen fotoğraf, daha sonra Gravür Sanatçısı Taylor tarafından kalıba aktarılmış ve yine Parise 1890'da bastırılan Theodore Remach: Mithridate Eupator, isimli eserin 291. sayfasında yer almıştır.

1800' lü yılların sonlarına doğru Amasya'da büyük çaplı imar değişiklikleri olduğu söylenebilir. Vali konağı, hükümet köprüsü, saat kulesi ve hapishane binası inşa edilmiş, çarşılar kurulmuş ve yeni yollar açılmıştır. 1865 yılında, Ziya Paşa Helkıs köprüsü başında bir hükümet konağı yaptırmıştır. Tanzimat sonrası gerçekleştirilen resmi yapılar Hükümet Köprüsünün kuzeyindeki alana yerleşmiş, kent ırmak kenarı boyunca gelişimini sürdürmeye devam etmiştir.

Amasya'nın kentsel dokusunun sosyo-ekonomik dönüşümün etkileri altındaki hızlı değişimi, Cumhuriyetten sonra düzenlenen yasal yapılanmanın kontrolü ile başlamıştır. Kent morfolojisi ve yapı tipolojisi birbiri ile ilişki kurmakta ve sürekli dönüşmekte, yapı süreci sürekli olarak tarihi eşiklerden etkilenmekte ve yönlendirilmektedir.

Şekil 5.4 Amasya 1910 yılı Harşena Dağı (Menç, 2007) *

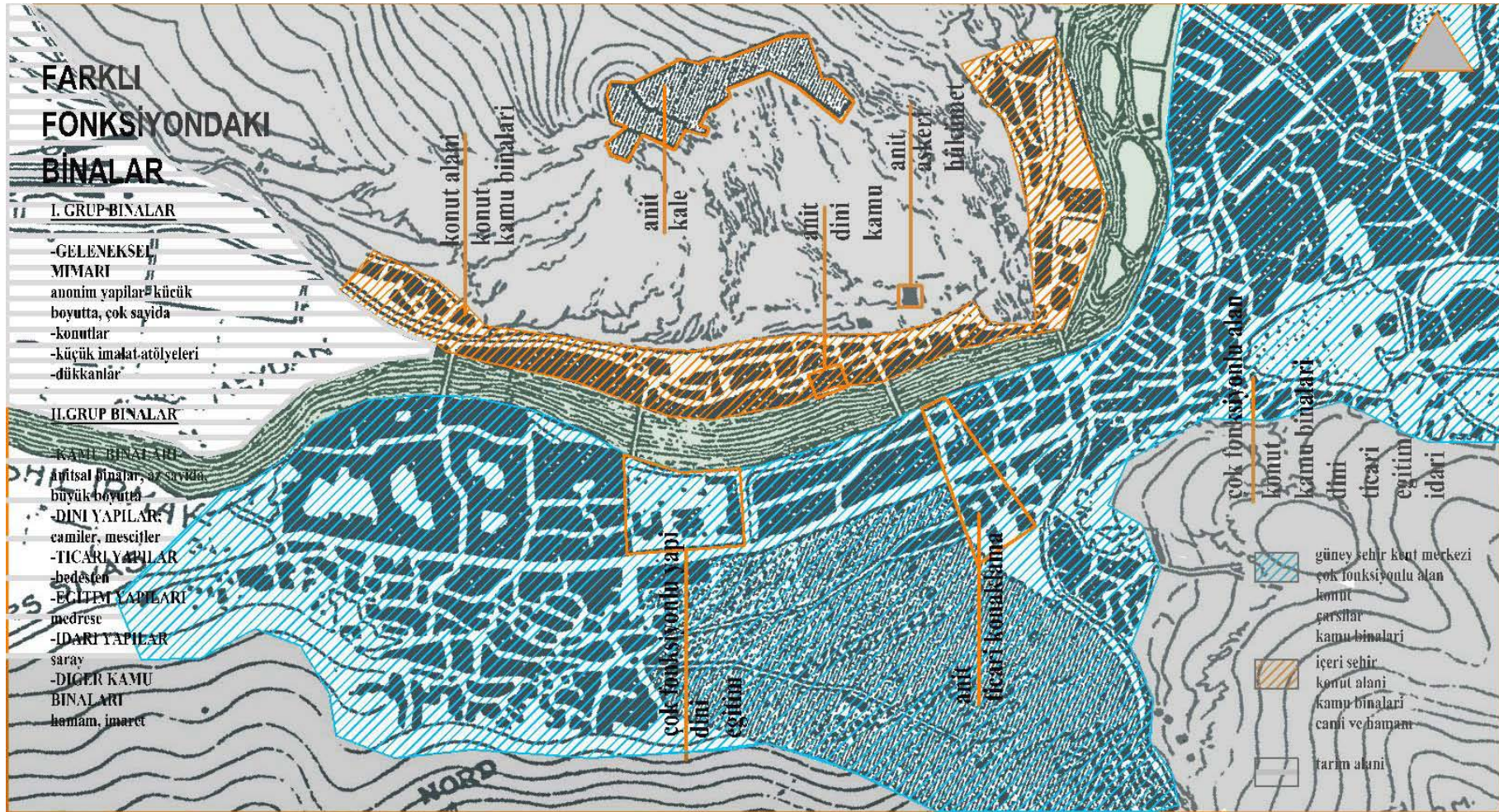
*1910 yıllarında (W.J.Childs Across Asia Minor on Foot, Edinbutgh and London, 1917) Harşena/Harşene Dağı ve Kral Kaya Mezarları binlerce yıllık değişmeyen görüntüsünü korumaktadır. Ancak yerleşim alanındaki hızlı değişim dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu fotoğrafta görülen ahşap konutlar birkaç yıl içerisinde yanarak tamamen ortadan kalkacaktır. “Yanginyeri” adıyla anılan yüzlerce dönümlük yanmış, yıkılmış, harap alan haline gelecektir.

Şekil 5.5 20.yy.'ın başında tarihi kale surları üzerine oturan ahşap konaklar; Kralkaya Mezarları ve Kızlarsarayı (Menç, 2007)

Şekil 5.6 Hazeranlar Konağı, 1900'ler (Menç, 2007)

Şekil 5.7 Amasya yapı üretim süreci- 1923 öncesi (Gabriel, 1934; Karakul, 2002)

5.2 Cumhuriyet'ten İkinci Dünya Savaşı Sonrasına (1923-1950)

II. Dünya Savaşının başladığı yıllar ve Cumhuriyet'in kuruluşu kentsel dokuda ve özellikle sosyo-ekonomik yapıda, fiziksel ve fonksiyonel dönüşümde uzun bir süre etkili olmuştur. Bu dönem Cumhuriyet'in kuruluşu ile başlayıp Amasya'nın ilk imar planının hazırlanması ile devam edip, ikinci dünya savaşı sonrasına kadar sürmüştür. Cumhuriyet'in sosyo-kültürel hayat ile ilgili yeni fikirlerinin radikal etkilerine rağmen bina yapım süreci ile ilgili bu dönem bir önceki dönemin devamı niteliğinde olmuştur. Sosyo-kültürel yapıdaki dönüşüm ekonomik ve teknolojik kısıtlamalar nedeni ile bina morfolojisi üzerine fazla yansımamıştır. Tek bina ölçeğinde koruma anlayışı bu dönemde başlamıştır. 1930 yılında Amasya üzerinden geçen demiryolunun inşası hem ekonomik hem de fiziksel olarak kent dokusunu etkilemiştir. Doğal afetlerin ve sosyo-ekonomik dönüşümlerin neden olduğu kademeli bir dönüşüm ve kentin doğal büyümesi bu süreçte de devam etmiştir (Karakul,2001)

Karadeniz kıyıları ile Mezopotamya arasında ulaşımı sağlayan tarihi bir yol üstünde olması nedeniyle her zaman önemli bir kent olan Amasya, 1930'da tamamlanan ve yük taşımacılığında kullanılan Sivas-Samsun demiryolunun yapımıyla daha da büyük önem kazanmıştır (Yurt Ansiklopedisi,1981).

Şekil 5.8 1930'lu yıllarda Gümüşlü Mahallesi (Menç, 2007)

Şekil 5.9 Amasya, 1925 (Menç, 2007)

Şekil 5.10 1930'larda Yalıboynunda sıralanan ahşap evler (Menç, 2007)

Bir kültür merkezi olma özelliğini Osmanlı döneminde azalarak da olsa koruyan Amasya'nın bu niteliği Cumhuriyet döneminde giderek ortadan kalkmıştır. Cumhuriyet döneminde, 1950'lere değin Amasya'da önemli bir toplumsal gelişme ve ekonomik hareketlilik görülmemiştir. Bu durum toplumsal yaşam biçimindeki geleneksellik özelliklerin sürmesine yol açmıştır.

Cumhuriyet in kuruluşu sosyo-kültürel bağlamda radikal değişimlere neden olmasından dolayı diğer dönemlerden farklı bir döneme geçiş olarak kabul edilir. Kentin konut dokusunun az kullanılan ve ayrılmış mekânlar şeklinde olduğu tespit edilmektedir. Türk-Osmanlı kentinin yapılaşmasının mahremiyet unsuru göz önüne alındığında bu durum daha net olarak ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet sonrası dönemde, Amasya kent merkezindeki dört kullanım alanının ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar; II.Beyazıt Külliyesi, Yavuz Selim Meydanı, Hatuniye Mahallesi ve Promenat'tır (Hatuniye Mahallesi karşısı, Yeşilırmak güney kesimi).

Şamlar ve İhsaniye mahallelerinin kuruluşu 1890'dan sonradır. Bunlar Balkan ülkelerinden ve Batum'dan göç eden ailelerin toplu olarak yerleştiği, kentin kuzeydoğusundaki dağların yamaçlarında ve Yeşilırmak kenarındaki düzlükte yer alan mahallelerdir. Şamlar Mahallesi, bazı önemli anıtların yanı sıra çok sayıda anıt niteliğinde sivil mimari örneklerle sahip olduğundan koruma bölgesi içine alınmıştır.

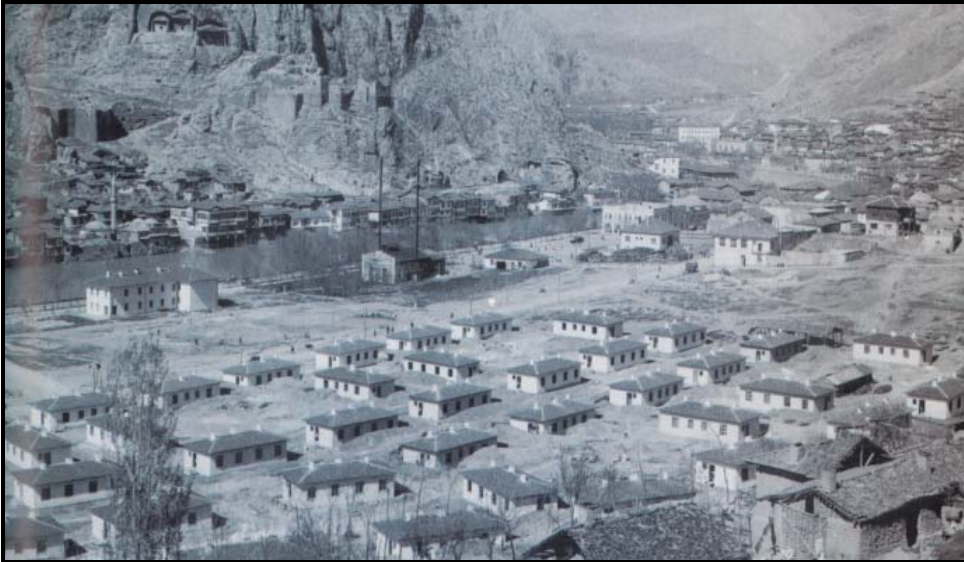
Tescilli yapılar ve sit alanı sınırları incelendiğinde nitelikli, tarihi binaların yanı sıra son derece niteliksiz yapılar da sit alanı içerisinde kalmaktadır. Kat adetleri incelendiğinde geleneksel yapıların genellikle 1-2 katlı olduğu, yeni yapılaşmada ise 4 ve üzeri katlı binalarda yoğunlaşma olduğu gözlenmektedir. Bina yapım tarzlarında ise geleneksel-yeni yapılaşma ayrımı net bir şekilde okunabilmektedir. Tarihi binalarda konutlar kâgir ya da ahşap, kamu binaları ise yığma yapım tarzındadır. Yeni yapıların ise hemen tamamı betonarme olarak inşa edilmiştir.

20. yüzyıla gelindiğinde kent merkezindeki mekânsal örgütlenmeyi etkileyen unsurların başında yangın sonrası kentte başlayan yeni imar hareketleri gözlenmektedir. 1915 yılında yaşanan büyük yangının etkileri kent dokusunun değişimi üzerinde önemli bir etki oluşturmuştur. 1915 yılında kentin büyük bir bölümünü tahrip eden yangından yaklaşık 35 yıl

sonra taşkında evleri yıkılan kentlilerin barındırılması amacıyla afet evleri inşa edilmiştir, afet evleri yüz tane inşa edildiği için, bu mahalleye “Yüzevler” adıyla anılmaya başlamıştır.

Şekil 5.11 Haziran 1948’de meydana gelen sel felaketine maruz kalanlara verilmek üzere 1949’da 100 adet olarak yaptırılan ve daha sonra ‘Yüzevler’ adıyla anılan evler

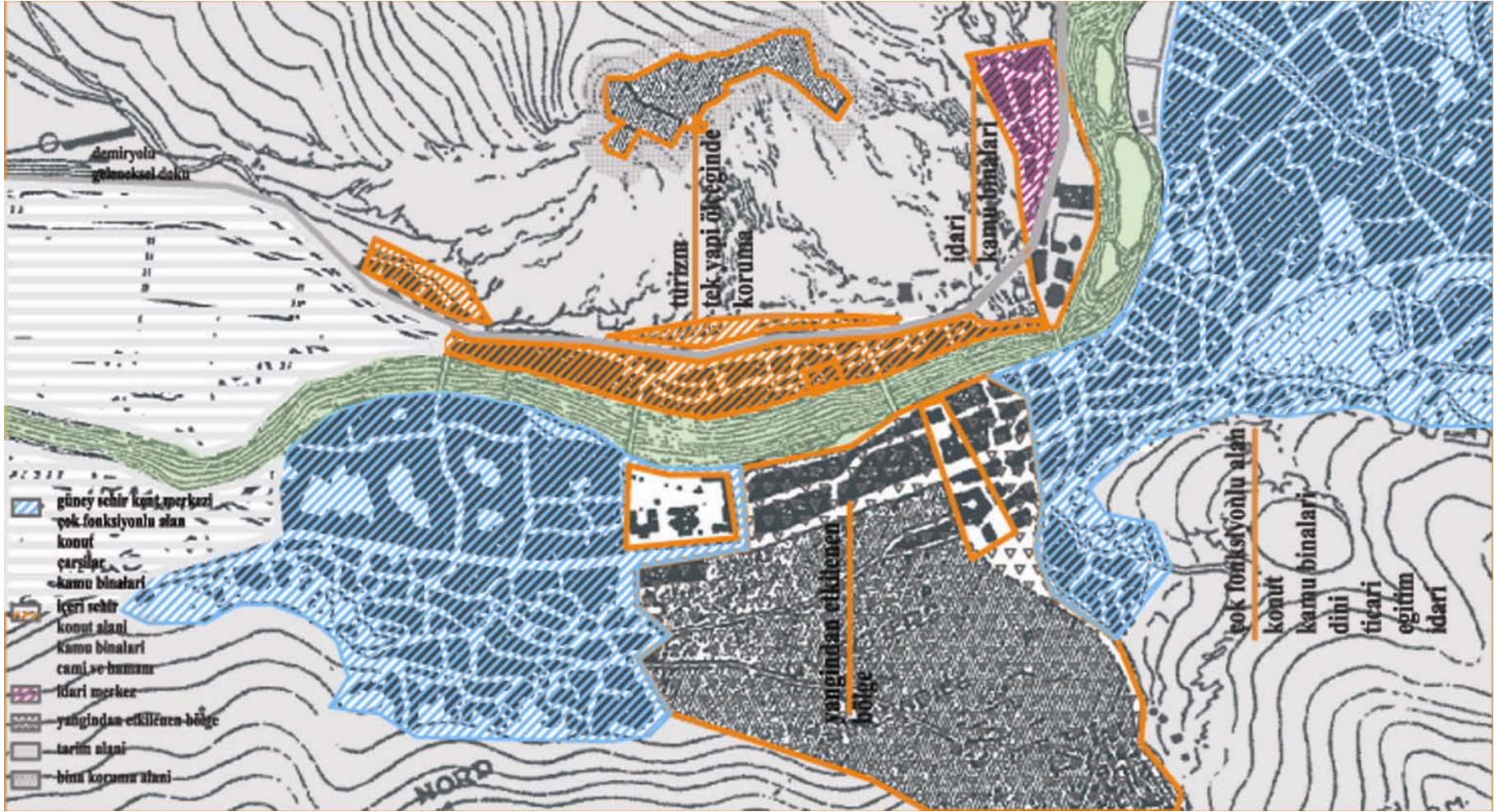
Şekil 5.12 Yüzevler, 1950 (Menç, 2007)

1945 yılında hazırlan imar planı Amasya için bir geçiş dönemidir. Kent için ilk defa bir plan üzerinden yapılaşma ve ayrışma süreci başlamıştır. Kentte 1915 yılında gerçekleşen yangında evlerini kaybedenler için yeni konut alanlarının belirlenmesi ve ticaret alanlarının kentte belirli noktalarda yoğunlaşması 1945 imar planının hazırlanmasındaki amaçlardandır.

İmar planlarından önce, kentteki yapım süreci ihtiyaca göre süreç içerisinde gelişerek devam ederken, imar planları ile birlikte hızlı kademeli dönüşüm yerine kent belirli kuralar doğrultusunda gelişimini sürdürmeye başlamıştır. 1945 yılında hazırlanan imar planı da şehrin dönüşümünü belirli kısıtlamalarla kontrol altında tutarak arazi kullanımını ve yapılaşmayı denetleme amacı ile hazırlanmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, sosyo-ekonomik yapıdaki değişiklikler; konut dokusundaki organik büyüme deseninde, bina yapımında kullanılan teknoloji ve kentin fiziksel yapısında önemli bir değişikliğe neden olmamıştır. Ama 1915 yılında çıkan yangın kent morfolojisinde önemli bir değişimi gerektirmiştir. Ayrıca, kentin kuzey bölümünde inşa edilen demiryolu şehrin o bölgedeki konut yerleşiminin yıkılmasına neden olmuştur.

1950’li yıllara kadar kent dokusu genel olarak alçak katlı konutlardan, anıtsal yapılardan ve kamu binalarından oluşmuştur (Aktüre, 70). 1950’den sonra yeni materyal, yeni strüktür sistemi ve yeni teknoloji ile yapılan konut dokusu oluşmaya başlamıştır. Yeni binalar, plan notlarında belirtilen arsa düzenindeki yapılaşma koşullarına bağlı olarak, yükseklik sınırlamalarına uyularak inşa edilmeye başlamıştır. Tarihi çekirdek çevresindeki yeni yerleşim alanları Balkan ülkelerinden ve Türkiye’nin başka şehirlerinden 1950 yılından sonra göç edenlerin yerleşim yeri olmaya başlamıştır. Bir bölümü de kentin çeşitli tarihlerde uğradığı doğal afetlerden zarar görenlerin başka alanlarda iskân edilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Yeni yerleşim alanlarının bir kısmı doğal afetler nedeniyle inşa edilmiştir. Yeni teknolojinin yüksek katlı bina yapımına olanak tanınması bu dönemde hem alçak hem de yüksek katlı binaların bir arada yapılmasına neden olmuştur (Yurt Ansiklopedisi, 1981).

Şekil 5.13 Amasya yapı üretim süreci- 1923 sonrası (Gabriel, 1934; Karakul, 2002)

5.3 İkinci Dünya Savaşı Sonrasından 1980'lerin Başına (1950-1980)

Tarihi çekirdek çevresinde gelişen yeni yerleşme alanlarının kuruluşu ve gelişmesi; genellikle, XX. yüzyılın ikinci yarısında Balkan ülkelerinden; 1950'den sonra da, Türkiye'nin diğer illerinden ve özellikle de kentin kırsal kesiminden gelen göçler nedeniyle hızlanmıştır.

1950-1980 yılları arasında, Amasya İli'nde tarım ve sanayi sektörlerindeki gelişmeler ve ilin ülke pazarı ile önemli ölçüde bütünleşmesi sonucunda artan sosyal hareketlilik kentleşme olgusunu hızlandırmıştır. Kent, Yeşilirmak'ın batısı ve doğusuna doğru gelişimi sürmüştür. Ayrıca cezaevinin kentin güneyinde kurulması ile beraber bu alanlarda yerleşim alanları kurulmaya başlanmıştır.

1950'lerin başında kırdan gelen hızlı bir göç ile birlikte Amasya kent dokusu önemli bir değişim yaşamıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte sosyo-ekonomik hayatta da bir dönüşüm süreci başlamıştır. Koruma kültürü turizmin gelişimi açısından önemli bir faktör olarak kabul edilmiştir.

Şekil 5.14 1962 Yavuz Selim Meydanı (Menç, 2007)

20. yy'ın ikinci yarısında kurulan Dere ve Hızırpaşa mahalleleri ülke içinde diğer illerden Amasya kentine göç eden nüfusun yoğun olarak yerleştiği gecekondu tipi konutlardan oluşmuştur. Bu mahallelerdeki halkın kentin kuzeydoğusundaki gecekondu önleme bölgesinde inşa edilecek toplu konutlara yerleştirilmesi düşünülmüştür. Ancak sonradan bölgenin kaya düşme tehlikesi altında iskâna elverişli olmaması nedeniyle yeşil alan olarak düzenlenmesine karar verilmiştir. Kentin güneybatısında Yeşilirmak kenarında yer alan Hacı İlyas Mahallesi, sakinlerinin büyük kentlere göçmesiyle Amasya'ya göçle gelen nüfusun yerleştiği bir alandır.

Şekil 5.15 Kirazlıdere Mahallesi (2010)

Şekil 5.16 Kirazlıdere Mahallesi (2010)

Amasya'nın bilinen ikinci imar planı 1966 yılında hazırlanmıştır. 1966 yılında, Y.Mimar Rauf Beyru tarafından hazırlanan imar planı, 1973 yılında il yolu geçişi için İller Bankası tarafından revize edilmiştir. Bu planda; Yeşilirmak ile Taşova yolu arasında düzenlenen alan ikinci önemli konut gelişme alanıdır. Yaklaşık olarak tamamının ticaret olarak düzenlendiği Ziya Paşa caddesinin yanı sıra, halden başlayarak doğuya doğru yol kenarı ticaret amaçlı kullanılmıştır. Yol kenarının ticaret amaçlı kullanılması kararı, Yeşilirmak nehri kenarından kuzeye doğru giden cadde boyunca Künç Köprüsü'ne kadar korunmuştur.

Bu plan bir önceki dönemde kentte değişen sosyo-ekonomik yapıyı gözden geçirmek için hazırlanmıştır. Hızlı kentleşme nedeniyle artan konut talebi şehirde yapı çalışmalarının

hızlanmasına ve kaçak yapılanmanın artmasına neden olmuştur. Kentte yeni yerleşim alanları belirlenmeye başlamıştır.

Amasya’da 1960’dan sonra gerçekleştirilen önemli imar faaliyetleri şunlardır: Yeşilirmak’ın kabarması sonucu yıkılan ahşap Madenüs Köprüsü yeniden demir olarak yapılmıştır. Kirazlıdere Mahallesi’nde oto garajı ve otobüs işletmeleri alanı yapılmış; şehir içi karayolu geçişi nedeniyle Hal-Ekinpazarı arasındaki cadde ve altyapı tesisleri yeniden yapılmış, dükkânlar inşa edilerek Pazar yeri daha kalıcı bir yapıya kavuşturulmuştur; ahşap olan Alçak Köprü betonarme olarak yeniden yapılmış; ticaret Sitesi ve Sanayi Çarşısı kurulmuştur.

Amasya’da 1980 yılın başında yapılan olan yapıların %97’si konut sektörüne aittir. Sınai ve ticari kullanım amacıyla yapılan inşaatların sayısı çok azdır. 1970-80 arası dönemde yapı kooperatifleri aracılığı ile toplu konut yapımı önem kazanmıştır. 20-100 ünitelik toplu konutların yapımı gerçekleştirilmiştir. İl merkezinde Bahçeleriçi, Bahçelievler, Ellibeşevler ve Sümbülevler adı verilen mahallelerde yapılan toplu konut uygulamaları belli başlı örneklerdir.

Amasya’nın fazla göç almayan bir il oluşu, kentsel alanlardaki nüfusun önemli bir kısmının tarımla uğraşması dolayısıyla nüfusun yerleşik ve kalıcı bir yapıya sahip olması nedeniyle, bu yörede kendi mülkü olan konutlarda barınan aileler toplam ailelerin (1980 başında) %88’ini oluşturmaktadır. Buna karşın, çekirdek aile tipinin kentte ve kırdaki giderek yaygınlık kazanması, yörede iki askeri tugayın bulunması, artık oturulamayacak nitelikte olan konutların terk edilmesi gibi nedenlerle, kiracılık da 1980 sonrası artmaya başlamıştır.

Amasya’da başlıca 3 tüp yapı türü vardır. Yeni yapılan binalar kâgirdir. Kâgir inşaat şekli 1940’lara değin yalnızca devlet yapılarında görülmüştür. Yörenin ormanlık olması nedeniyle, ahşap yapılar yaygındır. Gerek kentsel, gerekse kırsal yerleşmelerde bu yapı türü giderek azalmaktadır. 1979’da tamamlanan ya da yapım ruhsatı alan toplam 1.050 yapının yalnızca 7 tanesi ahşaptır. Bunların çoğu da İl merkezinde Yüksek Anıtlar Kurulu tarafından koruma altına alınmış olan tarihi sivil mimari örneklerinin restorasyonu niteliğindeki inşaatlardır.

Üçüncü tip evler, kırsal kesimde ve gecekondü tipi yerleşmelerde rastlanan ağaç, kerpiç, tuğla ve çamurdan inşa edilen yapılardır. Amasya’nın geleneksel konut örneklerinin önemli bir bölümü 2-3 katı ahşap yapılardır. Bu evlerin girişinde taşlarla döşenmiş ve avlu deneni küçük bir bahçe vardır. İkinci kata çıkıldığında sofa deneni bir bölüme girilir. Yatak odaları bu

sofaya açılır. Mutfak ve tuvalet genellikle bahçe içindedir. Odalar çok geniş, çok pencereli ve aydınlıktır. Odalarda yüklük, dolap ve ocak vardır. Bu tip konutların bir bölümü konut açığı, kullanma giderlerinin fazlalığı ve gelir sağlama gibi nedenlerle, 1950'lerden sonra katlara bölünüp, gerekli eklenti ve değişiklikler yapılarak, birkaç daireli konutlar biçimine çevrilmiştir.

İl merkezinde 1980 başında yapılan konutlar genellikle 3-5 katlı, daire sayısı 6 ile 10 arasında değişen, betonarme yapılardır. Amasya'da evlerin büyük bölümü bitişik düzendedir. İmar planı yeni yapıların eski yerleşme alanlarında bitişik düzende, yeni yerleşme alanlarında ise, ayırık düzende olması esasını getirmiştir.

Amasya kentinde mevcut konut yerleşim alanları ile gelişme alanı seçilen bölgelerin önemli bir bölümünde arazi az veya çok eğimli olduğundan yeni yapılmakta olan konutlarda genellikle eğimli araziye uygun plan tipleri seçilmiştir. İmar planında, çok eğimli arazilerde ve arsa değerinin düşük olduğu yeni yerleşme alanlarında tek ailelik konutlara arsa değerinin yüksek olduğu kent merkezinde ise, apartman tipi yerleşmelere yönelinmesini öngörmüştür. İmar planında çok eğimli alanlarda küçük, fakat geniş balkonlu ayırık sıra evler, kent merkezinde de çok katlı sıra evler şeklinde yerleşim öngörülmüştür.

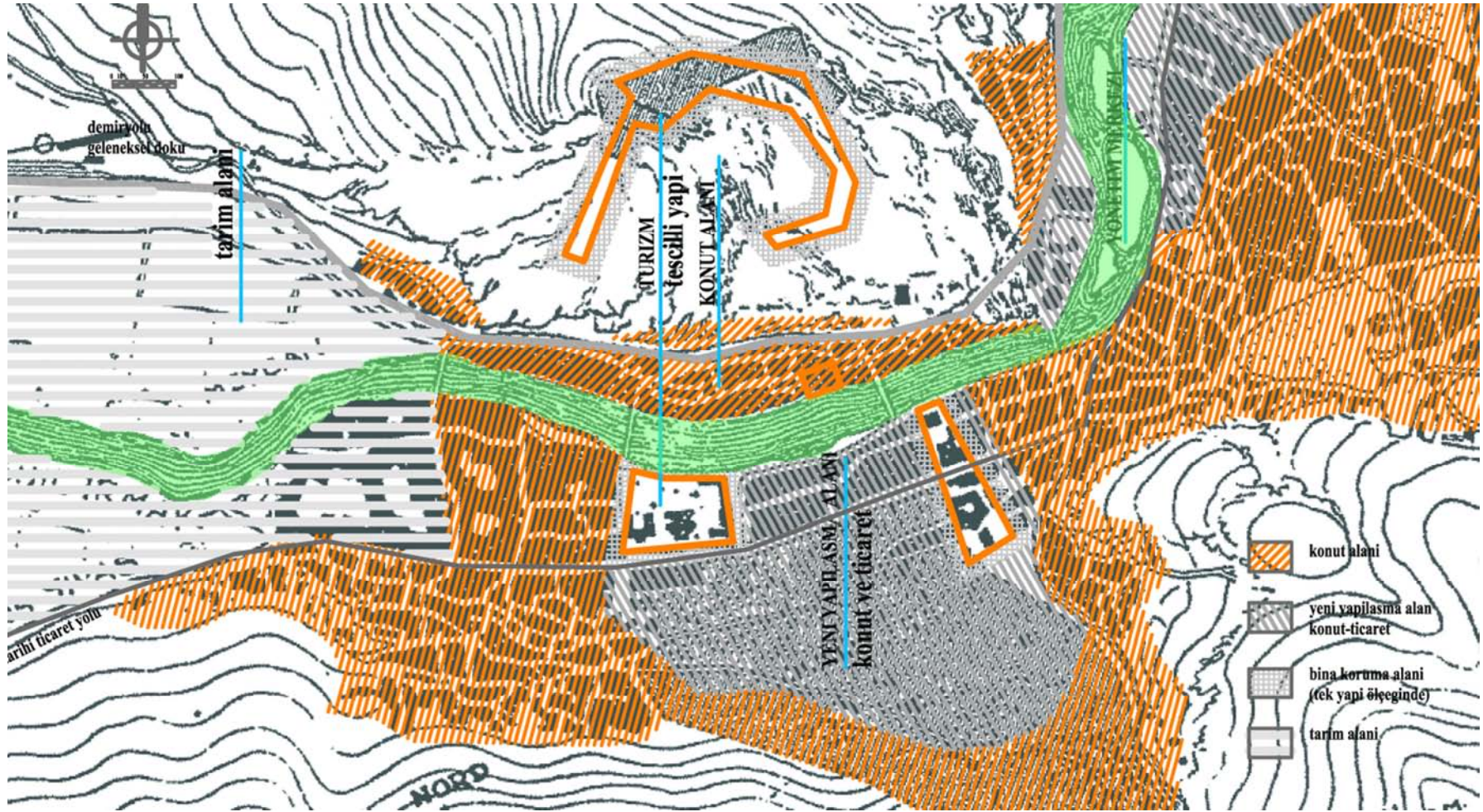

Şekil 5.17 Mustafa Kemal Paşa Caddesi (2010)

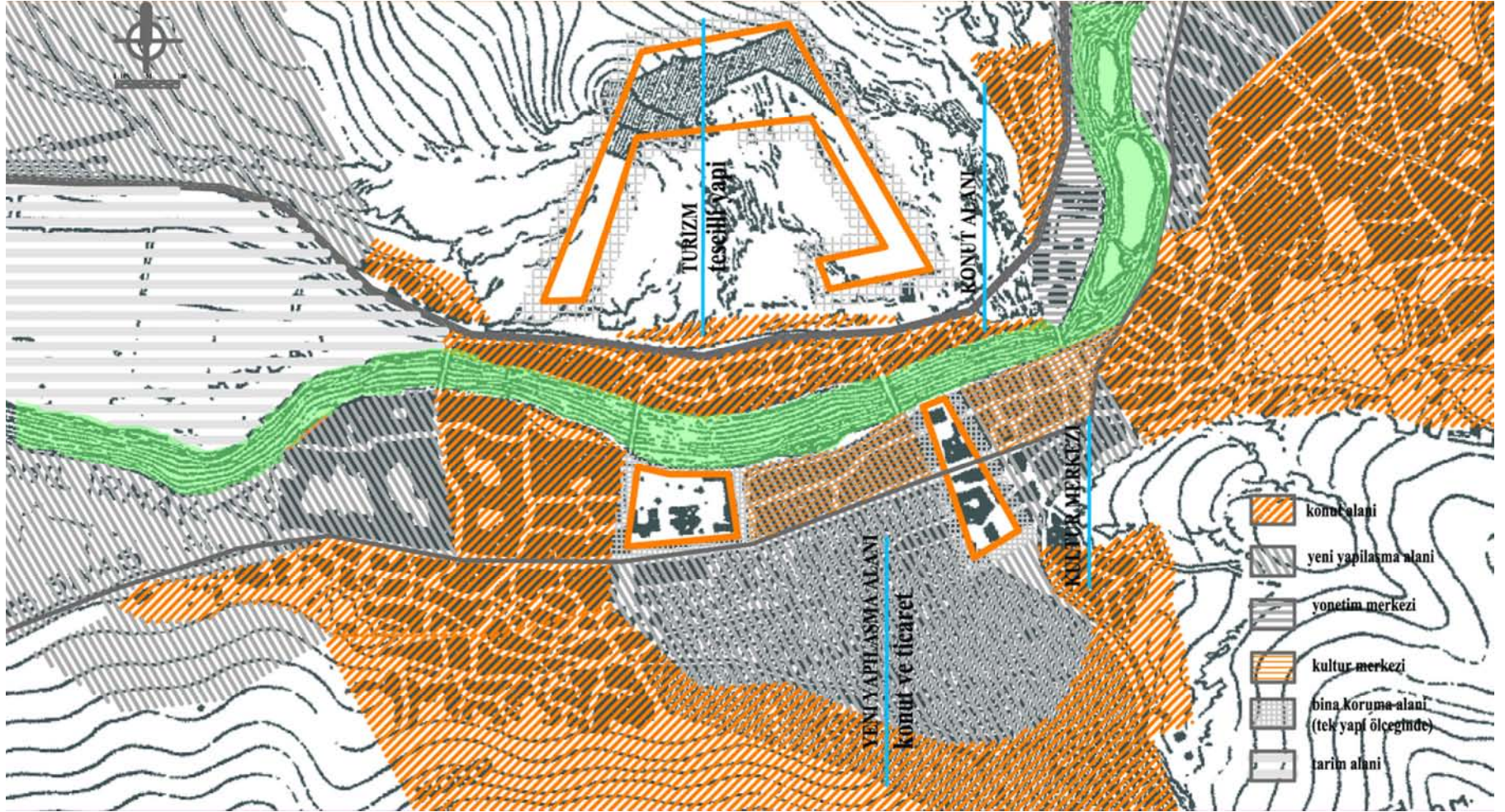
Amasya kentinde önemli bir gecekondular sorunu yoktur. 1960-80 arasında kentin dağ eteklerinde gecekondular niteliğinde konutlar yapılmıştır. Bu tür yapıların sayıları fazla olmamakla birlikte, kentin gelecekteki gelişmesine bunların yapacağı olumsuz etkiler dikkate alınarak, kentte 4 ıslah ve tasfiye bölgesi saptanmıştır. Kentin Şamlar Mahallesi yöresinde, İmar İskân Bakanlığı'nca Gecekondular Önleme Bölgesi olarak saptanan alanda, 100 birimlik bir toplu konut inşaatı yapılmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1981).

Şekil 5.18 Şamlar Mahallesi (2010)

Şekil 5.19 Amasya yapı üretim süreci- 1945 sonrası (Gabriel, 1934; Karakul, 2002)

Şekil 5.20 Amasya yapı üretim süreci- 1966 sonrası (Gabriel, 1934; Karakul, 2002)

5.4 1980 Sonrası

1980 yılından günümüze kadar kentsel gelişme, genel olarak, güneybatı, kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneydoğu yönlerine doğru olmuştur. Kentleşmenin hızlanması ile birlikte kooperatifleşme olgusu gelişmiş ve bu nedenle kent daha az eğimli geniş alanlara sahip bölgelere doğru gelişmiştir. Ayrıca, 1980 yılından sonra kurulan üniversite ve sanayi alanı çevresinde yerleşim alanları hızla gelişmiş ve bu bölgelerde alt merkezler oluşmuştur.

Kentleşmenin bir bölümü ise; kent'in çeşitli tarihlerde uğradığı doğal afetlerden zarar görenlerin, başka alanlarda iskân edilmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu nedenle güney bölgelerde, yerleşmenin yoğunluğunun azaldığı ve seyreltiği görülmektedir. Özellikle, kuzeyden İç Anadolu'ya; İç Anadolu'dan Doğu Anadolu'ya geçişin sağlandığı kısımlarda, yerleşmelerin yoğunlaştığı gözlenmektedir. Ayrıca, 1981 yılında onaylanmış olan plan, mevcut yerleşim alanlarının etrafında gelişimi hızlandırmasının yanı sıra, özellikle Suluova yolu etrafında bulunan tarıma elverişli toprak ve su kaynaklarının bulunduğu bölgelerde de, yerleşimin kümelenmesinin ve az yoğunluklu tarımsal yerleşim alanlarının kurulmasını da sağlamıştır

1979 sit alanı ilanından ve 1981 imar planından sonra kentin yeni imar planı ve koruma kararları doğrultusunda yapılaşma dönemi başlamıştır. 1979 sit alanlarının tescil edilmesiyle ve 1981 imar planı ile başka bir sürece geçilmiştir. İmar planında fiziksel dönüşüm koruma kararları da etkin olmaya başlamıştır. Sit alanlarında yapılan binalar mevcut doku ile uyumlu, koruma kararlarına göre yapılmaktaydı. Modern malzeme ile yapılan geleneksel yapı biçimi bu dönemde artış göstermiştir. Geleneksel yapıya benzer yeni malzemeden binalar yapılmaya başlamıştır. 1970'lerin sonunda, Mustafa kemal paşa caddesinde 24 m yüksekliğinde 6 katlı binaların yapılması 1966 imar planı notlarına göre geleneksel dokuyu yok etmiştir.

1979 yılında Amasya da kentsel sit alanı belirlendikten sonra tek yapı ölçeğinde kentsel dokunun korunması çalışmalarının başlaması ile birlikte Amasya da yeni bir çağ açılmıştır. Amasya da bulunan tarihi ve geleneksel kent dokusu örneklerinin, bilinçli ve etkin biçimde korunmasına yönelik çalışmalar 1979 yılında başlamıştır. 22.09.1979 tarihine Amasya Kentsel Sit Alanlarının tescil edilmesiyle başlayan süreç, 08.05.1981 tarihinde "Amasya Tarihi-Kentsel Sit Alanları Geçiş Dönemi Koruma Plan Kararları'nın alınmasıyla sürmüştür.

14.09.1984 ve 05.05.1992 tarihlerinde alınan, “Koruma Planı’nın oluşumuna ve uygulanmasına yön verecek aşamaların belirlendiği kararlar, geleneksel dokunun korunması süreci hala devam etmektedir.

Amasya kent merkezinin ve kent bütününün kültürel gereksinimleri karşılamaadaki rolü, tarihi ve doğal değerleri, sivil mimarlık örnekleri ile geçmişteki sosyal ve ekonomik yaşantıyı yansıtan konut alanlarına sahip oluşu göz önüne alınarak, bu değerlerin korunmaları ve gelecek kuşaklara iletilmeleri için, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun 22.09.1979 gün ve A-1822 sayılı kararıyla, Amasya Kentsel Sit Alanları tescil edilmiştir. 1981 yılında hazırlanan imar planı sit alanlarındaki bu koruma kararlarını göz önüne alarak onaylanmıştır. Bu süreçte, Amasya ekonomik yapısı tarımla birlikte sanayinin de gelişmesiyle güçlenmiştir. Kentsel dokunun gelişimi sosyo-ekonomik değişimlerle ve hızlı dönüşümle birlikte koruma kararlarıyla gelişmeye devam etmiştir.

Kentin perakende ve toptan ticaret merkezi, tarihi yerleşme alanı içindedir. Yavuz Selim Meydanı çevresinden, Mustafa Kemal Paşa Caddesi üzerinden başlayarak Mustafa Kemal Paşa Caddesi üzerinden istasyon köprüsüne kadar uzanır. Bu ana caddenin iki yanında ve kısmen de Yeşilirmak kıyısında bulunan ticari işyerleri yüksek konutların alt katlarında ve pasajlı iş hanlarında ya da caddeye açılan küçük meydanlar çevresinde toplanmıştır.

Yavuz Selim Meydanı kentin idari yapılarının yoğun olarak bulunduğu idari ve kültürel merkezdir. Geçmişte kent merkezinde dağınık halde bulunan küçük imalathaneler bugün kentin Taşova çıkışında “Sanayi” diye anılan yerde toplanmıştır. Ancak kentin bu yönde yayılmasıyla konutlarla iç içe geçmesiyle Suluova çıkışına taşınmıştır. Kentin dışına doğru ticaret merkezi kaymaya başlamıştır.

Kentte yüksek gelir düzeyine sahip kesimlerle, düşük gelir düzeyindeki kesimlerin yerleşim yerlerini kesin sınırlarla ayırmak mümkün değildir. Çağdaş gereksinimleri karşılayacak türde yeni yapılarla yüksek gelir düzeyindeki ailelerin oturduğu eski yapılar bir arada bulunmaktadır. Yine de 1960’lardan sonra gelişen İstasyon Caddesi, Ellibeş Evler ve nehir kıyısındaki mahallelerin gelir düzeyi yüksek kesimlerin yerleşme alanı; Dere Mahallesi’nin üst kesimleri, Hızırpaşa ve GökMedrese mahalleleri, Kurşunlu Mahallesi’nin dağ yamacında

olan kesimleri Hatuniye'nin Kale altındaki kesimleri, İhsaniye ve Şamlar mahallelerinin üst kesimleri düşük gelir gruplarının yerleşme alanı olarak ayrılabilir.

İstasyon mahallesi kentin en yeni ve en modern bölümünü oluşturur. Yeşilirmak ile Ferhat Dağı arasındaki en geniş düzlüklerden birinde yer alır. Bu mahalledeki konutların önemli bir bölümü kooperatiflerce yapılan toplu konutlardır.

Şekil 5.21 İstasyon Mahallesi (2010)

1981 imar planında öngörülen ve 1980'lerde geniş ölçüde uygulanmakta olan dükkanlı evler kentin karakteristik yapı tipini oluşturmaktadır. Bu tip yapılar, kent merkezi ve küçük ticari merkezler için öngörülmektedir.

Amasya kentinin Suluova ve Tokat çıkışı yönünde kalan alan, Selçuklu ve Osmanlı dönemi yerleşmelerinin bulunduğu ve 1980 sonrası da Amasya'nın büyük bir bölümünün yer aldığı kent parçasıdır. Bu kent parçası içinde kentsel işlevlerin mekânsal dağılımı, 18.yy.dan günümüze dek aynı kalıbı korumuştur. Bu durum, 18. ve 19. yy'da Anadolu kentlerin nüfusça en büyüklerinden biri ve önemli bir kültür ve yönetim merkezi olması nedeniyle kentin işlevsel alanlarının tam belirlenmiş olması ve Cumhuriyet döneminde de temel ekonomik uğraş olan tarımın mekânsal örgütlenmeye geniş boyutlar getirmesi ile açıklanabilir (Yurt Ansiklopedisi, 1981) Yeşilirmak'ın ikiye böldüğü kentte yerleşme, kale ile Yeşilirmak arasında kalan kuzey kesiminin darlığı nedeniyle, alanı daha geniş olan Yeşilirmak'ın güney

kıyısına yayılmıştır. Kuzey kesimindeki mahalleler kale ile Yeşilirmak arasına dizilmişlerdir. Ferhat ve Lokman dağları arasındaki topografik boğaz şehrin iki ucuna gittikçe genişlemektedir. Burada yer alan sebze ve meyve bahçeleri yerine artık 20.yy'ın ikinci yarısında gelişen yeni yerleşme alanları almıştır.

Amasya kenti boğazın iki ucuna doğru genişlemektedir. 4 km kadar uzayan boğazın en dar yerinde Amasya kent merkezi bulunur. Gelişme güneybatı, güneydoğu yönlerine doğrudur bir diğer gelişme yönü de, kentin kuzeyindeki Ferhat Dağı yamaçlarına doğrudur. Kentin güney kesimi dikdörtgen şeklindeki yapı adalarıyla düzenli bir dokuya sahiptir.

Amasya sanayi öncesi kent yapısını ve ahşap-kerpiç karma yapı tekniğine dayanan geleneksel sivil mimariyi geniş ölçüde koruyan bir kenttir. Ancak modern yapı tekniğiyle yapılan binalar, motorlu taşıtlar ve özellikle 1970'lerin sonuna doğru yapımı tamamlanan ana ulaşım arteri işlevinde olan Mustafa Kemal Paşa Caddesi, kentin bu karakterini bir ölçüde değiştirmiştir.

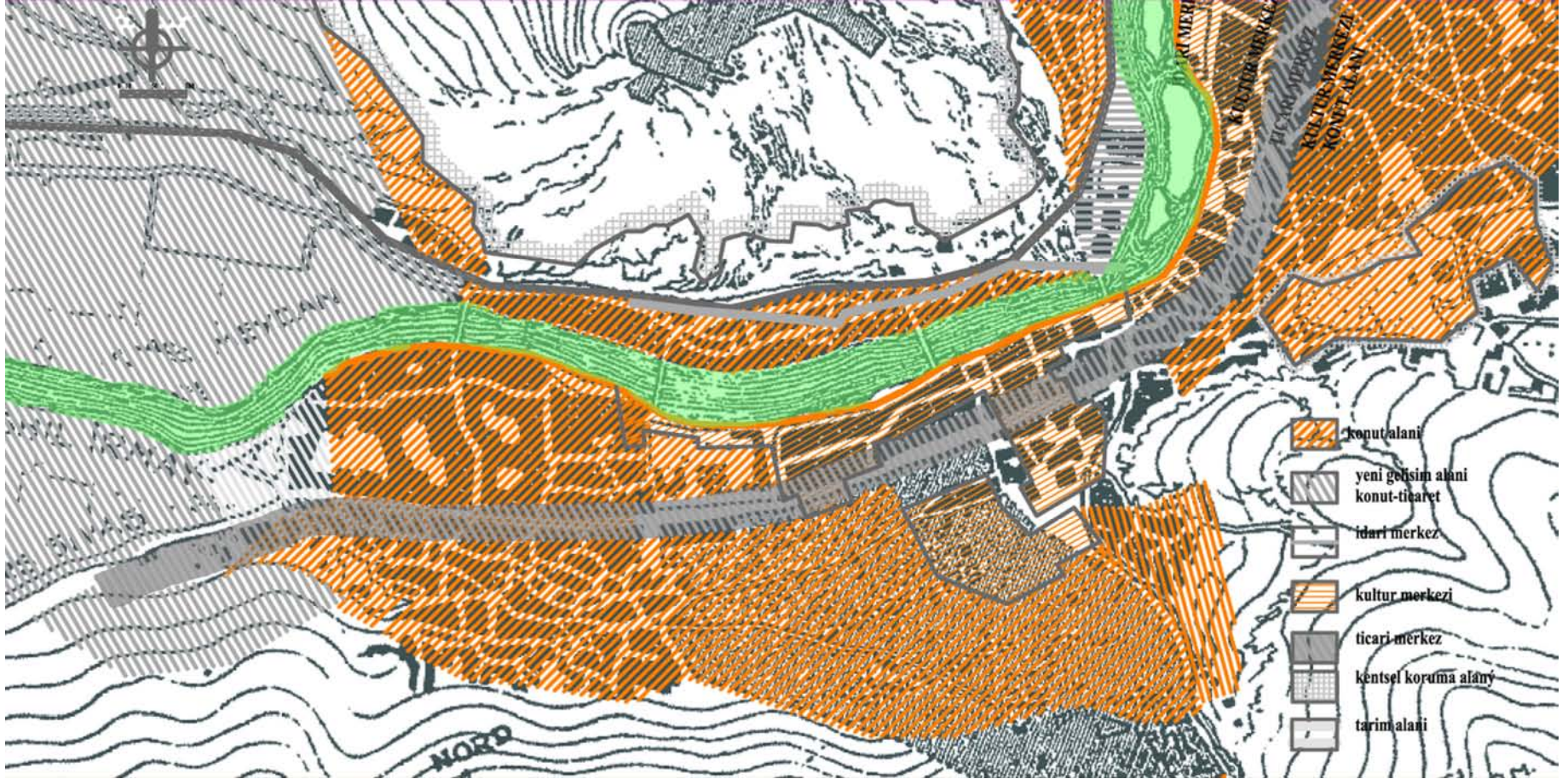
Henüz ayakta olan tarih anıtları; kalesi, Hellenistik Çağ'a ait kaya mezarları, kale dibindeki küçük mahallesi ve önemli bir bölümü Yeşilirmak kıyısındaki Hatuniye ve Mehmet Paşa mahallelerinde yoğunlaşan ve bir bölümü de Şamlar, Sofular ve Helkis mahallelerinde bulunan anıt niteliğindeki sivil mimari örnekleri olan ağaçlıklı, taş döşeli yolları, çıkmaz dar sokakları ve cumbalı evleri ile Amasya güçlü bir tarih ortamını yansıtır.

Kentin perakende ve toptan ticaret merkezi, tarihi yerleşme alanı içindedir. Yavuz Selim Meydanı çevresinden başlayarak Mustafa Kemal Paşa Caddesi üzerinden istasyon köprüsüne kadar uzanır. Bu ana caddenin iki yanında ve kısmen de Yeşilirmak kıyısındaki Pirinççi Caddesi üzerinde bulunan ticari işyerleri yüksek konutların alt katlarında ve pasajlı iş hanlarında ya da caddeye açılan güzel küçük meydanlar çevresinde toplanmıştır.

Yavuz Selim Meydanı kentin idari yapılarının yoğun olarak bulunduğu idari ve kültürel merkezdir. Belediye parkı ve nehir kıyısındaki kır kahveleri ise dinlenme alanlarını oluşturmaktadır.

Geçmişte kent merkezinde dağınık halde bulunan küçük imalathaneler bugün kentin Taşova çıkışında “Sanayi” diye anıla yerde toplanmıştır. Ancak kentin bu yönde yayılmasıyla konutlarla iç içe geçen işyerleri Suluova çıkışındaki sanayi çarşısına taşınmıştır. Kentte büyük

sayılabilecek sanayi işyerleri olan un fabrikalarının üçü kent içinde, ikisi kent çıkışında eski bağların bulunduğu bölgededir.

Şekil 5.22 Amasya yapı üretim süreci- 1981 sonrası (Gabriel, 1934; Karakul, 2002)

Kentin halen yürürlükte olan imar Planı, 1981 yılında Fahri Yetman tarafından yapılmıştır. Amasya kentinin bugünkü gelişimi (üzerinde yapılan revizyonlar ve plan tadilatları ile) 1985 imar planı üzerine kurgulanmaktadır. Bu imar planında, kentin nüfus ve mekânsal yapısına ilişkin veriler değerlendirilmiş ve bu veriler bütün kent sistemi içinde ele alınarak ilişkilerin planlamaya dönüşünde esas olacak planlama kararları ortaya konmuştur.

Planlama çalışması kapsamında Amasya'da mevcut konut alanları üç grupta değerlendirilmiştir. Bunlar;

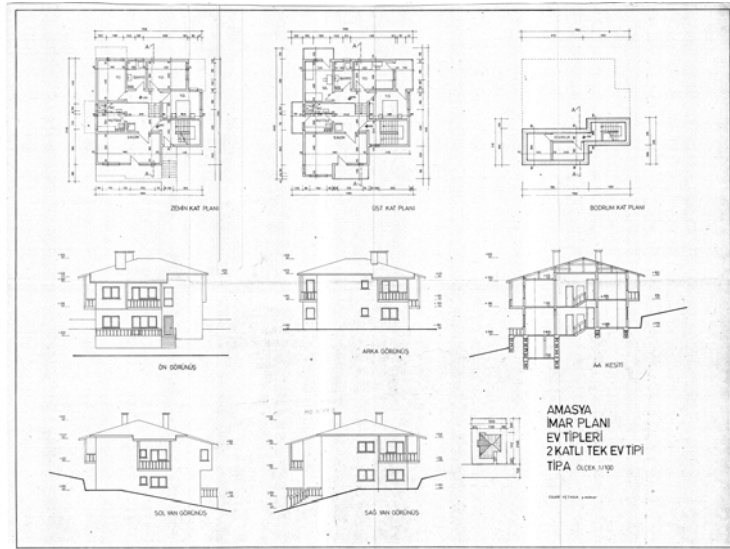
- 1) Eski yerleşim alanları (Büyük kısmı sit alanı olarak korunacak bölgeler),
- 2) Plansız gelişmiş konut alanları,
- 3) Planla öngörülen yeni yapılaşma alanlarıdır.

1981 imar planında yeni gelişen alanlar için yapılacak konut tipolojisi konut mahallelerinde 2 katlı, ticari fonksiyonun yoğun olduğu ırmak kenarında 4-5 katlı olmak üzere iki farklı şekilde öngörülmüştür (Şekil 5.20, 5.21)

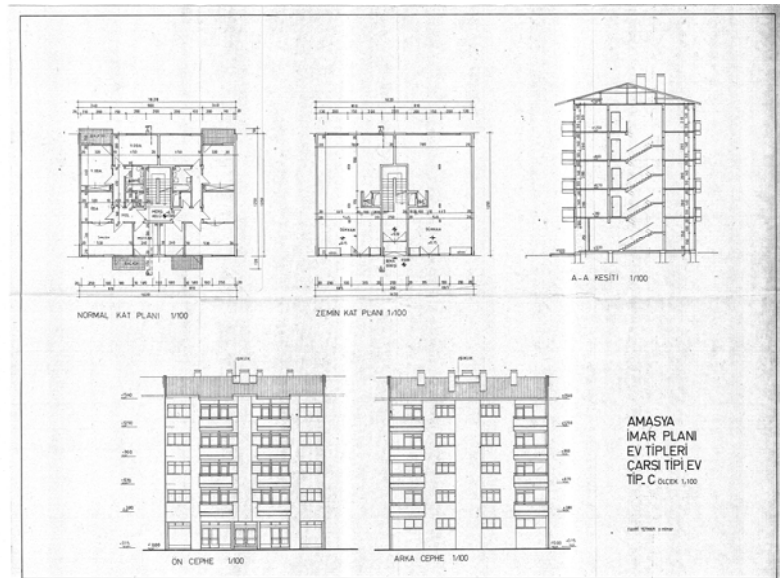
1980'li yıllara kadar Amasya'da inşaat mühendisleri ve mimarlar arasında kesin bir ayırım yapılmamıştır. İnşaat mühendisleri hem statik proje hem de mimari proje çizmiş hem de inşaat takibini yapmıştır. 1990'lı yıllarda mimarlar proje çizmeye başlamıştır. Ancak mimarlar mühendisler vasıtasıyla projeye dahil olmuş, inşaat mühendisi mimara arsa sahibi adına proje çizdirmiştir. Konut yapımının hızlanması ve şehirde çalışan mimarların sayısı artmaya başlayınca 1990 yılından sonra mimarların çizdiği projeler artmaya bina plan tiplerinde ve cephelerinde farklılaşmalar oluşmaya başlamıştır.

1985 yılında, 6785/1605 sayılı İmar Yasası'nın değiştirilerek 3194 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle, imar planlarını hazırlama yetkisi belediyelere devredilmiş ve kentlerde kritik imar kararları belediye başkanlarının inisiyatifiyle verilmeye başlanmıştır (Aksoylu, 2003). Belediye başkanları da oy almak için bu tür yanlış kararlar vererek kentin yeşil dokusunu bozmuşlardır (Hatipoğlu, 2010). Amasya 1981 imar planında çok fazla sayıda tadilat yapılmış ve kent çarpık bir şekilde gelişimini sürdürmüştür. 1985 yılında onaylanan imar planında yoğunluk (KAKS) %30 olarak belirlenmiştir. Daha sonra yapılan tadilatlarla birlikte yoğunluk önce %32 ye daha sonra %33 olarak uygulanmaya başlanmıştır. Öncelikle m2 ye göre

yoğunluk belirlenmiş; 110 m² ye kadar yoğunluk %30, 85 m²'lik arsalarda yoğunluk %32-%35 e kadar çıkarılmış, %5'lik yasal olmayan bir yeşil alan katliamı olmuştur. Ancak uygulama adaletsiz bulunduğu için yoğunluk %35 olarak tüm metrekarelerde uygulanmaya başlanmıştır (Yelken, 2010).

Şekil 5.23 1985 İmar Planı 2 katlı tek ev tipi (İller Bankası Arşivi)

Şekil 5.24 1985 İmar Planı çarşı tipi ev (İller Bankası Arşivi)

1981 yılında yapılan imar planında öncelikle kentteki bazı bölgeler imara açılmış, bağ bahçe alanlarına imar verilerek buralarda konut alanları oluşturulmuştur. Bahçeleriçi Mahallesi kentin yeni gelişim alanı olarak belirlenmiş ve toplu konut uygulamaları yapılmıştır. Şehrin merkezinde yer alan Mehmetpaşa, Beyazıtpaşa, Gümüşlü Mahallelerinde bulunan eski binalar yıkılarak yeni bir yapılaşma süreci başlamıştır. 1981 imar planında koruma kavramı genişletilerek sit alanları belirlenmiş olup, restorasyon çalışmaları hızlanmıştır. Ancak yeni yapılaşma kararları belirlenirken Amasya'nın tarihi konut dokusu göz önüne alınmamış, bina yükseklikleri ve yapı biçim kararları için bölgesel özellikler etkili olmamıştır. Bina kat yükseklikleri ön cephede yer alan yolun genişliğine göre belirlenmiş olup (7 m=3 kat, 10 m=4 kat) şehrin merkezinde yüksek katlı bir yapılaşma süreci başlamıştır (Bulut, 2010).

1980 yılına kadar Amasya'da konut sadece müteahhit vasıtasıyla yap-satçılık yolu ile elde edilmiştir. Arsa az olduğu için çok pahalı ve kıymetli olduğu için, bireysel olarak vatandaş kendi konutunu yapamamış, yapsat yoluyla konut sahibi olunmuş ve daha çok kent merkezinde ticaret+konut fonksiyonlu binalar yapılmıştır (Bulut, 2010).

1981 sonrasında yeni alanların imara açılmasıyla arsa üretimi başlamıştır. Devletin desteği ile teşvik fonları ile beraber kooperatifleşme süreci başlamıştır. 1980 yılına kadar Gökmedresenin caddeye yakın olan yerleri, İstasyon, Hızırpaşa, Beyazıtpaşa, Şamlar mahallelerinde yapılaşma vardı. 1980 den sonra konut talebi arttığı için küne köprüden çevre yoluna kadar olan bölümde arsaların imara açılması ile yeni yerleşim bölgeleri açılmış, kent kuzey-batı yönünde gelişmeye başlamıştır (Bulut, 2010).

Kentte yeni bölgelerinde yapılaşmanın başlaması ile kent merkezi konut açısından eski popüleritesi kaybetmeye başlamış, konut dokusunun ağırlıkta olduğu kent merkezindeki Yüzevler mahallesi, 1980 sonrası yoğun yapılaşma ve ticari işletmelerden dolayı konut açısından tercih edilen bir bölge olmaktan çıkmıştır. Yeşil alanların az olması, trafiğin günün her saatinde yoğun olması bölgenin konut amaçlı kullanılmasını olumsuz etkilemiştir. Mehmetpaşa, Gümüşlü ve Beyazıtpaşa Mahalleleri de 1980 sonrası ticaret fonksiyonun ağırlıkta olduğu aks üzerinde kalmıştır (Bulut, 2010).

1980 sonrası kentte artan nüfus hareketinden dolayı konut talebi artmış, yeni imar planında belirlenen konut alanları ve kat yükseklikleri artan konut ihtiyacını karşılayamadığı için, çok

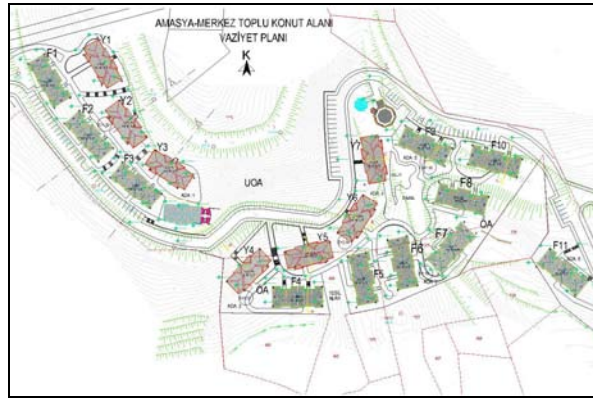
fazla sayıda imar planı tadilatı yapılmıştır. İmar planı tadilatları yapılırken kentin tarihi dokusu göz önüne alınmamış, yüksek katlı yapılaşma süreci başlamıştır. Özellikle 1980 sonrası kooperatifleşmenin yoğun olarak yapıldığı Bahçeleriçi mahallesinin yükseklik değeri 1985 imar planında 3 kat olarak belirlenmişti, daha sonraki seçim döneminde 4 kata izin verilmiş ancak bu artış da yeterli olmadığı için diğer dönem izin 5 kata kadar çıkarılmıştır. İmar planı tadilatları yapılırken artan nüfusa cevap verecek altyapı, sosyal tesis, okul, spor alanı- yeşil alan düşünülmemiş, bu kat artışı sonucunda artan nüfusun ihtiyacını mevcut durum karşılayamadığı için ve Bahçeleriçi artan nüfusun ihtiyaçlarına cevap vermez bir hale gelmiştir (Hatipoğlu, 2010).

Şekil 5.25 Bahçeleriçi Mahallesi, 2010

1990 lı yıllardan sonra konut ihtiyacı hızla arttığı için mevcut dokuda yer kalmadığından yeni bölgeler imara açılmıştır. Özellikle toplu konut yapımı hızlandığı için daha önce bağ evlerinin bulunduğu Akbilek ve Şeyhcui Mahallelerinde konut kooperatifleri yapılmaya başlamıştır. Şehrin yeşil alan olarak kullanılan bu bölümlerinin imara açılması ile birlikte kentin tarım alanlarının yerini kooperatifler almaya başlamış ve kent gelişimi hızlı bir şekilde batıya doğru devam etmiştir. 1980’li yıllarda kentte kooperatifleşmenin artmasında devlet teşviki en önemli etkenlerden biri olmuştur. Yapsat yolu ile pahalıya mal olan konut, kooperatifçilik sektörünün

genişlemesiyle daha ucuz elde edilir hale gelmiş ve Amasyalı çok daha ucuz konut sahibi olmuştur. 1990'lı yıllarda kooperatifçiliğin yerini 'adi ortaklık' denilen gayri resmi bir kooperatifçilik usulü almış, kooperatif yapımı Şeyhçui, İstasyon ve Akbilek mahallelerinde hızlı bir şekilde devam etmiştir. 2000 yılında, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından yapımına başlanan alt ve orta gelir grubu için toplu konut uygulamalarının bir kısmının yapımı tamamlanmış olup, bir kısmın ise yapımı devam etmektedir.

Şekil 5.26 Şeyhcuî Mahallesi toplu konut alanı vaziyet planı (www.toki.gov.tr)

Şekil 5.27 Şeyhcuî Mahallesi TOKİ uygulama alanı, 2010

Amasya il merkezinin yine güneyinde Şeyhcui mahallesinin doğu bitişiğinde yer alan Akbilek Mahallesi de yeni yerleşim alanlarının hızla geliştiği bir bölgedir. Üniversite, meslek yüksek

okulu ve öğrenci yurtlarının bu bölgede olması, bölge nüfusunun hızla artmasına ve yeni yapılaşmaların oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca bu bölgede kooperatif inşaatları da oldukça yaygındır.

Amasya 1980 sonrası, kuzey batı yönünde de gelişimini sürdürmüştür. Şehrin en gözde yeşil alan olarak belirlenen binde 5 yapılaşma koşulu olan Çakallar Mahallesi şehrin üst gelir grubuna sahip insanların yazlık konutlarının olduğu bir bölge haline gelmiş ve yoğun bir yapılaşma süreci içine girmiştir. Siyasi rant olarak kullanılan çakallar meydanı yerleşim olarak uygun olmamasına rağmen Amasya'nın üst gelir grubunun rağbet ettiği bir yerleşim yeri olmuştur.

Şekil 5.28 Çakallar Mahallesi Villa Sitesi, 2010

1980 yılından günümüze kadar kentsel gelişme; genel olarak, güneybatı, kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneydoğu yönlerine doğru olmuştur. Kentleşmenin hızlanması ile birlikte kooperatifleşme olgusu gelişmiş ve bu nedenle kent daha az eğimli geniş alanlara sahip bölgelere doğru gelişmiştir. Ayrıca, 1980 yılından sonra kurulan üniversite ve sanayi alanı çevresinde yerleşim alanları hızla gelişmiş ve bu bölgelerde alt merkezler oluşmuştur.

Hacılar meydanı, Akbilek, Şeyhcu, Hızırpaşa, Ellibeşevler, Bahçeleriçi, Pirinçi mahalleleri ile Beyazıtpaşa mahallesinin karayolu ile yeşilirmak arasında kalan kısımlarının daha çok gelişme alanlarında kalan yerleşmeler olduğu için bu alanlar kentin üst sosyal grubu

tarafından seçildiği gözlemlenmektedir. Bu mahalleler kentteki kooperatifleşme ile birlikte oluşan ve daha çok yüksek katlı yapılardan oluşmaktadır.

Üçler, Yüzevler, Hacııyas, Dere, Gümüşlü, Hatuniye ve Kirazlıdere mahalleleri kentin ticari ve idari faaliyetlerinin yoğun olarak bulunduğu yerlerdir. Bu nedenlerle sosyal olarak üst ve üst orta grupların yoğun olarak yaşadıkları alanlar olmakla birlikte yer yer değişik konut türlerine dolayısıyla değişik sosyal gruplara rastlanabilmektedir.

Gökmedrese, Şehirüstü, Fethiye, Sofular, Mehmetpaşa, Savadiye, İhsaniye, Şamlar, Nergiz, Kurşunlu mahalleleri ve Çakallar mahallesinin merkeze yakın yamaçları daha çok alt orta ve alt sosyal gruplara ait ailelerin oturduğu mahallelerdir. Bu mahallelerde gelir düşmekte, binaların büyüklüğü ve kalitesi azalmaktadır. Fakat kentin gelişme alanlarının sınırlı olmasından ve bu mahallelerin merkeze yakın oluşundan dolayı bu mahallelerde yer yer dönüşüm ve yenilenme sürecine girilmektedir. Bu yapılanmaya örnek olarak Kurşunlu mahallesinin büyük bir bölümünün gecekondü önleme bölgesi ilan edilmesi gösterilebilir.

Göllübağları, Karasenir, Yazıbağları, Ormanbağları, Koza, Demetevler ve Helvacı mahalleleri ise daha çok kentin tarım alanlarının içinde kaldığı için kırsal yerleşme özellikleri göstermektedir. Bu mahallerden Göllübağları, Koza, Helvacı ve Karasenir mahalleleri sınırları içinde bulunan ticari, idari ve sanayi faaliyetleri nedeniyle sosyal standartlar açısından diğer 3 mahalleye göre biraz daha üst seviyede oldukları söylenebilir.

SONUÇ

Kentler ve kentlerin fiziksel ortamını oluşturan binalar, ülkelerin toplumsal yapı ve yaşam kültürlerini yansıtan somut öğelerdir. Binlerce yıllık tarih ve kültür birikimi; derin toplumsal ve siyasal dönüşümler, kentlere, binalara, konutlara yansır; yerleşme ve barınmayı biçimlendirir. Ekonomi ve politikadaki yön değiştirmeler, başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de, kent planlaması ve mimari tasarım anlayışında köklü değişimlerle sonuçlanmıştır. Hızlanan nüfus artışı, ekonominin yeniden yapılanması, sınıf esaslı farklılaşma ve toplumsal değişim kent mekânında önemli dönüşümleri ortaya çıkarmış, özellikle kent merkezlerinde değişen ekonomik yapıya koşut olarak bir yenilenme ve farklılaşma gözlenmiştir. Yaşanan ekonomik ve politik gelişmelerle birlikte değişen ve gelişen kentler konut ve konut alanlarının değişimini de etkilemiştir.

19.yy. Avrupa toplumlarını değişime uğratan oluşumların kökeninde, endüstrileşme ve bunun sonucunda ortaya çıkan sınırsız ekonomik genişleme potansiyeli vardır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu’nun aynı değişim sürecini yaşamadığı bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu endüstrileşen ülkelerin ekonomik sistemlerine ticaret yoluyla eklemlenen toplumlar arasına girmiştir.

Osmanlı imparatorluğu sanayileşmediği için kent planlaması da, sanayi kentine karşı tepki olarak değil, Batı’da yaşanan sanayileşmenin sonuçlarından etkilenme sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kentlerde, özellikle önemli liman kentlerinde, değişen ticaret biçimi ile reform geçiren Osmanlı yönetimi, kent merkezleri içinde, geleneksel merkez dışında, yeni, modern bir merkezin doğmasına neden olmuştur. Kent içi ulaşım yaya ulaşımı yerine araba ve tramvay gibi araçlarla sağlanmış, çok yüksek olmamakla birlikte ortaya çıkan nüfus artışı yeni alanların iskana açılmasını gerektirmiş, bunlara paralel olarak da kent toprağı, spekülatif bir değer artışına yol açmıştır. Gelişen ulaşım olanakları, banliyöleşme, merkezi iş alanlarının oluşumu, arazi kullanımında yeni kalıpların kullanılmaya başlanması gibi kentlerde ortaya çıkan sorunlara çözüm bulabilmek için kurumsal ve yasal yeniliklere başvurulmuştur.

Batıyla ilişkilerin güçlenmesi konut alanında önemli değişimlerle sonuçlanmıştır. Başlangıçta gayrimüslim halk tarafından benimsenen, fakat daha sonraları yaygınlaşan yeni yaşam kalıpları tipolojisine, daha önce var olmayan konut türleri ithal etmiştir. 19. yüzyılın ikinci

yarısından başlayarak büyük kentlerde, özellikle İstanbul'da belirli kullanıcı grupları için örgütlü bir konut faaliyetinin yürütülmeye başlanmıştır.

1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte imparatorluk döneminden ulusal devlet ideolojisinin kurulduğu yeni bir döneme geçilmiştir. Savaştan çıkmış olan ülke, yeniden inşa edilmeyi bekleyen şehirleriyle düzeltilmesi gereken bir ekonomi ve yeni bir ulusun kurulması gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllar, öncelikle yeni başkent Ankara olmak üzere ülkemizin tüm kentlerinin yoğun biçimde imar etkinliklerine sahne olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Ankara'nın hızla çağdaş ve modern bir kente dönüştürülmesi gerekmiştir. Bunun için, bu dönemde başkentte çok sayıda kamu yapısı inşa edilmiş, yeni yol ve bulvarlar açılmış, sosyal yaşam mekânları kurgulanmış ve toplu konut uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Bu tür yenilikler başkent Ankara ile sınırlı kalmamış, Cumhuriyet döneminin mimarlık alanında getirdiği önemli bir yenilik olarak mimarlık düşüncesi tüm Anadolu kentlerine yayılmıştır. Bu kentlerde de yeni yapılar inşa edilmiş, kentlerin imar planları hazırlanmış, yeni karayolları ve demiryolları, su, elektrik ve kanalizasyon şebekeleri, köprüler yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde Anadolu kentlerinde planlı imar etkinliklerinin gerçekleştirilmesi, gelişmekte olan Türkiye'nin hem kentsel hem de toplumsal açıdan hızla çağdaş ve batılı bir ülkeye dönüştürülmesi ve modernleştirilmesi çabalarının sonucudur.

Cumhuriyetle birlikte kurulan devletin şehirlerin yeniden imarı, yıkılan konutların yerine yenilerinin yapılması ve terk edilen topraklardaki Türklerin Anadolu'ya getirilmesiyle ortaya çıkan konut açığına çözüm getirmesi gerekmektedir. Devletin ekonomik olanaklarının henüz konut yapımı için yeterli olmaması özel teşebbüsün yapım işleri için özendirilmesi çözüm olarak düşünülmüş, bunun için gerekli yasal düzenlemeler yapılmış ancak beklenen sonuç alınamamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası olan gelişmeler yalnızca bu savaşa doğrudan katılanları değil tüm dünya ülkelerini etkilemiş ve 1945 sonrasında Avrupa yeniden şekillenirken Türkiye de bu süreçten payını almıştır. Bu dönemdeki çabaların en önemli özelliği, kurum ve yasaların geliştirilmesi ile Türkiye'de modern tanımlanan şehircilik kurallarına uygun yerleşmelerin geliştirilebileceği ve ülke mekânının batı normlarına uygun olarak şekillendirilebileceği

görüşüne dayalı olması olmuştur. Kırdan kente hızla artan göç, büyük kentlerde gecekondulaşmanın başlaması, kentlerde ortaya çıkan konut sorunları ve mevcut ve yeni oluşturulan kurumlaşma kapasitesinin yetersiz kalması hızlı kentleşme sürecinin meydana getirdiği sorunlar olarak sıralanabilir.

1950’li yıllarla beraber değişen ekonomi politikalarına, endüstrileşmeye ve hızlı kentleşmeye bağlı olarak hızla artan konut sorununu karşılamak için toplumun değişik gelir gruplarına hitap eden çeşitli konut üretim biçimleri oluşmuştur. Sanayileşmenin gerektirdiği işgücünün iskân edilmesi sorunu gecekondularla çözülürken, yapsatçılık yoluyla yapılan apartmanlar orta ve üst gelir grubunun konutlarını oluşturmuştur. 1980’lerden sonra büyük sermayeli firmalar konut üretimine dâhil olmuşlardır.

1980 sonrası dönem; İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan demografik geçiş ve kentleşme süreçlerinin belli bir doygunluk düzeyine ulaşması, dünyanın yaşadığı büyük bunalım karşısında girdiği yeniden yapılanma sürecinin yönünün artık açıklık kazanmaya başlaması ve 1980 yılının, Türkiye’nin yaşamında önemli bir dönüm noktası olması nedeniyle Türkiye’nin kentsel gelişimi açısından önemli bir geçiş sürecidir. Türkiye’de 1980 sonrasında yaşanan politik ve ekonomik değişimler toplumsal yaşantıda da köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. 1980’li yıllar tüm dünyada özellikle ekonomik anlamda köklü değişimlerin yaşandığı yıllar olmuştur. Türkiye de bu değişimlerden etkilenmiş ve ekonomik anlamda yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Farklılaşan ekonomik yapıyla beraber oluşan büyük sermaye gruplarının konut ve konut alanlarına yatırım yapmasıyla özellikle büyük kentlerde çok sayıda konut üretimi yapılmaya başlanmıştır.

1980’li yıllar Türkiye’yi önceki dönemlerden ayıran değişimlerin yaşandığı yıllar olmuştur. Kentlerin yaşadığı dönüşüm yeni nüfusun eklenmesiyle birlikte yerleşme örgütlenmesinin de değişimini zorunlu kılmıştır. Değişen alışkanlıklar mevcut konut alanlarının yer değiştirmesini gündeme getirirken yeni gelen nüfusun konut ihtiyacının da karşılanması gerekmiştir. 1980’lerin ortasına gelindiğinde, bir önceki dönemin hakim sunum biçimleri olan yap-satçı ve gecekondular mekanizması etkinliğini yitirmeye başladığı görülmüştür. 1980’lere kadar küçük müteahhidin egemenliğinde olan inşaat sektörüne yavaş yavaş büyük sermaye girmiştir. Bugünkü anlamıyla kentleşme sürecinin Türkiye’deki başlangıcı, Tanzimat Fermanı’nın ilanı sonrası döneme tarihlenebilmektedir. Tanzimat sonrası Osmanlı şehirlerinin

hem genel formunda, hem de iç dokusunda önemli değişimler yaşanmıştır. Amasya'nın uzun yıllar boyunca fazla değişiklik göstermeyen fiziksel yapısı, önce 19. Yüzyıldaki Nizam-ı Cedid ve Tanzimat dönemi uygulamalarıyla yüzünü değiştirmeye başlamıştır. Daha önce başlayan sosyo-ekonomik yapıdaki değişimin fiziksel yapıya yansımaları ise bütün Anadolu kentlerinde olduğu gibi gelişen teknoloji ile birlikte 20. yüzyılın başından başlayarak yavaş yavaş etkisini göstermiştir. Bu değişim karşısında kentler fiziksel dokularını genellikle yüzyılın ortalarına kadar korumuşlardır. Bu durum Amasya'nın bir bölümü için de geçerli olmuştur. Ancak kent, başından eksik olmayan doğal afetlerden birini 1915 yılında yaşamış ve çıkartılan yangınlar sonucu kentin yaklaşık üçte biri yok olmuştur. Bu afet kentteki değişim sürecini hızlandırmış ve yangın yerindeki uygulama yeni sosyo-ekonomik yapının, yeni teknolojinin, yeni ulaşım koşullarının biçimlendirdiği bir kent dokusu oluşturulmuştur.

Amasya'nın kentsel dokusunun sosyo-ekonomik dönüşümün etkileri altındaki hızlı değişimi, Cumhuriyetten sonra düzenlenen yasal yapılanmanın kontrolü ile başlamıştır. II. Dünya Savaşının başladığı yıllar ve Cumhuriyet'in kuruluşu kentsel dokuda ve özellikle sosyo-ekonomik yapıda, fiziksel ve fonksiyonel dönüşümde uzun bir süre etkili olmuştur. 20. yüzyıla gelindiğinde kent merkezindeki mekânsal örgütlenmeyi etkileyen unsurların başında yaşanan doğal afetler sonrası kentte başlayan yeni imar hareketleri gözlenmiştir. 1945 yılında hazırlanan imar planı ile; kentte 1915 yılında gerçekleşen yangında evlerini kaybedenler için yeni konut alanlarının belirlenmesi ve ticaret alanlarının kentte belirli noktalarda yoğunlaşması amaçlanmıştır.

Tarımsal üretiminin gelişimi açısından 1950 yıllarında önemli bir kırılma yaşanmıştır. Kırılmanın ana nedenleri arasında tarımın makineleşmesi sayılabilirken en önemli etken, Suluova şeker fabrikasının açılması olmuştur. 1954'te Suluova Şeker Fabrikası'nın açılması Amasya'nın toplumsal yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. 1950' lerin başında kırdan gelen hızlı bir göç ile birlikte Amasya kent dokusu önemli bir değişim yaşamıştır. 1965'ten sonra, kentte yaşanan bir diğer gelişme de hızlı betonlaşma olmuştur.

1950'li yıllara kadar kent dokusu genel olarak alçak katlı konutlardan, anıtsal yapılardan ve kamu binalarından oluşmuştur.

1950'den sonra yeni materyal, yeni strüktür sistemi ve yeni teknoloji ile yapılan konut dokusu oluşmaya başlamıştır. Tarihi çekirdek çevresindeki yeni yerleşim alanları Balkan ülkelerinden

ve Türkiye'nin başka şehirlerinden 1950 yılından sonra göç edenlerin yerleşim yeri olmaya başlamıştır. Yeni teknolojinin yüksek katlı bina yapımına olanak tanınması bu dönemde hem alçak hem de yüksek katlı binaların bir arada yapılmasına neden olmuştur.

Amasya'nın bilinen ikinci imar planı 1966 yılında hazırlanmıştır. Bu planda; ikinci önemli konut gelişme alanı, ticaret alanları belirlenmiş, topografyanın elverdiği ölçüde kentin gelişim gösterebileceği alanlar konut, ticaret ve sanayi fonksiyonları ile işlevlendirilmiştir. Hızlı kentleşme nedeniyle artan konut talebi şehirde yapı çalışmalarının hızlanmasına ve kaçak yapılanmanın artmasına neden olmuştur. Kentte yeni yerleşim alanları belirlenmeye başlamıştır.

Amasya kentinin bugünkü gelişimi (üzerinde yapılan revizyonlar ve plan tadilatları ile) 1981 imar planı üzerine kurgulanmaktadır. Bu imar planında, kentin nüfus ve mekânsal yapısına ilişkin veriler değerlendirilmiş ve bu veriler bütün kent sistemi içinde ele alınarak ilişkilerin planlamaya dönüşünde esas olacak planlama kararları ortaya konmuştur.

1980 yılına kadar Amasya'da konut sadece müteahhit vasıtasıyla yap-satçılık yolu ile elde edilmiştir. 1981 sonrasında yeni alanların imara açılmasıyla arsa üretimi başlamıştır. Devletin desteği ile teşvik fonları ile beraber kooperatifleşme süreci başlamıştır. 1980'li yıllarda kentte kooperatifleşmenin artmasında devlet teşviki en önemli etkenlerden biri olmuştur. Yapsat yolu ile pahalıya mal olan konut, kooperatifçilik sektörünün genişlemesiyle daha ucuza elde edilir hale gelmiş ve Amasyalı çok daha ucuza konut sahibi olmuştur.

Amasya'da konut yerleşimi incelendiğinde, tarihsel doku ile çok da uyumlu olmayan bir görüntü ortaya çıkmıştır. İmar planları ile alınan kararlar süreç içerisinde yeterli olmamış, üzerinde yapılan tadilatlar kentin plansız biçimde gelişmesini sağlamıştır. 1980 sonrası Amasya'da nüfus giderek azalan bir eğilim gösterse de, devlet teşviki ile birlikte kentte toplu konut yapımı hızlanmıştır. Tarihi çekirdek son yıllarda hızlanan restorasyon çalışmaları ile çöküntü alanı olmaktan kurtulmuş, kente kaybettiği vizyonunu kazandırarak Amasya'nın turizm açısından ilerlemesini sağlamıştır. Merkezde arazinin topoğrafik yapısına göre şekillenmiş yapılar tamamen düzensiz, organik bir yapılaşma gözlemlenirken, merkezin çevresinde yeni oluşan yerleşim alanlarında ise, daha düzenli bir yapılaşma gözlenmektedir.

Tez çalışması kapsamında, Amasya’da kentsel mekânın biçimlendirilme süreci, Türkiye planlama sisteminde bu süreci yöneten araçlar üzerinden değerlendirilmiş, kentsel gelişim ile değişen konut üretim süreçlerinin değişimi incelenmiştir. Amasya örneğinde, üst ölçekte kentsel gelişim ile ilgili alınan kararların Anadolu kentini de etkilediği görülmüş, kentin gelişimi ile birlikte konut alanlarının, konut sunum biçimlerinin ve konut üreticilerinin değiştiği, incelenen her dönemde farklı kararların kent planlamasında etkin olduğu görülmüştür. Kentin yaşadığı doğal afetler sonrasında yeni düzenlemeler için ya da kentin nüfusunun hızla arttığı 1950 sonrasında kentte yeni uygulama alanları açmak için imar planları hazırlanmış, kent gelişimini ilk yıllarda bu planlar üzerinden sürdürmüştür. Ancak planın yapıldığı sonraki yıllarda, kentsel mekânda farklılaşmanın, plan kararlarının dışına çıkma veya plan kararlarını değiştirme yoluyla gerçekleştiği tespit edilmiştir. İmar planları kentsel mekânda biçimlenmeyi yönetmekte yetersiz kalmıştır. Bunun sonucunda ise bireylerin kendi çözümlerini üretme çabalarının ifadesi olan plan değişiklikleri, bu süreçte etkin olarak kullanılan araç olmuştur.

Türkiye planlama sisteminde imar planları, kentsel mekânın biçimlenmesi sürecini tek başına yönetmekte ve kentin niteliklerini ön plana çıkarmakta yetersiz kalmaktadır. Bu doğrultuda, kentlerin karakter kazanmasını sağlayacak yeni planlama araçlarının üretilmesi bir zorunluluk halini almıştır. Plan kararlarının kentlerin özelliklerine göre üretilmesini ve uygulanmasını sağlayacak, kentsel mekânın nitelik kazanmasına olanak tanıyacak araçlara gereksinim duyulmaktadır.

Kentsel bütünlüğü sağlamak ve kente belirgin bir karakter kazandırmak kapsamlı politikalar ve etkin bir denetim mekanizması gerektirmektedir. Amasya ilinin kentsel gelişimi ve konut üretimi süreçleri değerlendirildiğinde, planlı dönemde gerçekleşen hızlı kentsel gelişme karşısında planların bu yönde etkin bir çerçeve sunmakta yetersiz kaldığı, sorunların oluşması öncesinde müdahale biçimleri üretemediği, tepkisel bir davranış biçimi geliştirdiği, bu anlamda planların kentsel gelişimin ve kentsel sorunların arkasında kaldığı sonucuna varılmıştır. Bu çerçevede, Amasya kentine yönelik üretilmiş planlar edilgen kalmışlar ve kentsel gelişme karşısında parsel üretimine odaklanmıştır. Böylece, Amasya yapıların tek tek parsellerle üretildiği bir şehir ve kentsel mekânın nitelik kazanamadığı bir yapı yığını haline

gelmiştir. Diğer bir anlatımla, planlama süreci, kentsel karakterin oluşmasından çok binaların üretimi temelinde kentsel mekânın aynılaştığı bir sonucu beraberinde getirmiştir.

Kentin gelişimi ile birlikte, konut alanları topografyanın elverdiği ölçüde kent çeperlerine doğru kaymıştır. Amasya konut üretim süreçlerine baktığımızda, Türkiye ölçeğinde yaşanan süreçlerle paralellik gösterdiği görülmektedir. Demiryolunun ulaşımına açılması o yol güzergâhında yeni yapılaşma alanlarının açılmasına, kentte kamu yatırımları ile fabrikaların açılması nüfus artışına neden olmuş, beraberinde konut talebi artmış, konut yapımı hızlanmıştır. Kentteki gelişmeler konut talebini ve konut elde etme biçimini etkilemiştir. Amasya’da konut üretim mekanizması, 2000 yılı sonrasında lisans düzeyinde eğitim almış, mimar ve mühendislerin denetimine geçmiştir. Ancak günümüzde de bu kişilerin konut üretiminde çok aktif olmadıkları, konutu yapan kişilerin inşaat piyasası içinde yetişmiş eğitimsiz kişiler olduğu görülmektedir. Mimar ve mühendislerin daha çok kentte son dönemlerde gerçekleşen uzmanlık gerektiren restorasyon projelerinde aktif rol aldıkları tespit edilmiştir.

Hazırlanan imar planları kentin hızlı gelişmesi karşısında yetersiz kalmış, dönemin belediye başkanlarının inisiyatifiyle kentin gelecek vizyonu göz önüne alınmadan plan tadilatları yapılmıştır. Plan tadilatları ile kentin çeperlerindeki bağ ve bahçe alanları imara açılmış, kent merkezilerinde ise yoğunluğun artması nedeniyle yetersiz kalan binaların bulunduğu alanların emsal değerleri değiştirilerek, kat ilaveleri yapılmıştır.

Kent planlaması sürecinde, yerel yönetimler etkin bir konumda bulunmaktadır. Kentsel mekâna nitelik kazandıracak planlama araçlarının üretilmesinde, bu üretim sürecinde meslek adamlarının, yerel inisiyatiflerin ve diğer aktörlerin katılımının sağlanacağı ortamların oluşturulmasında ve sürecin işleyişinde yerel yönetimler merkezî bir konumda yer almaktadır. Bu kapsamda, kentsel mekanda bireysel üretime odaklanan planlama anlayışından öte birlikteliğe ve eşgüdümüne öncelik veren, kentler için vizyon ve stratejiler geliştirmeyi öncelikli hale getiren bir yaklaşım teşvik edilmelidir. Amasya’nın bundan sonraki kentsel gelişiminde, tarihi kimliğini ile bütünlük oluşturacak şekilde, kentte artan nüfusa cevap verecek planlı bir gelişim sağlanmalıdır. Yeni yapılan yapılar kentin tarihi geçmişini göz ardı ederek değil, eski dokuyu koruyarak yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aktüre, S., (1989), “The İslamic Anatolian City”, Environmental Design, Roma, Carucci Editore, 8:68-79.
- Alkışer, Y. ve Yürekli, H., (2004), “Türkiye’de Devlet Konutunun Dünü, Bugünü, Yarını”, İTÜ Dergisi, 3 (1):63-74.
- Amasya Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Ve Analiz Çalışmaları, 1997
- Arar, İ., (1968), “Fethi Okyar Başkanlığındaki İcra Vekilleri Heyetinin Programı, 5 Eylül 1923”, Hükümet Programları, Burçak Yayınevi, İstanbul, 34-35.
- Atalay, F., (2001), Türkiye Kapitalizminin Mekansal Dönüşümü, Praksis.
- Bilgin, İ., (1996), Anadolu’da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme”, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, 472-490.
- Bilgin, İ., (1998), “Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyet’in İmarı”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, s. 255.
- Batur, A., (1998), 1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı, 75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık, ed. y. sey, tarih vakfı yayınları, s. 209-234.
- Bulut, Y., (2010), Kişisel Görüşme, Amasya
- Cengizkan, A.ve Soğancı, M., (1998), “Bir Kent Mekanına Diyalektik Bakışlar”, Arredamento –Mimarlık, 11:77-85.
- Çelik, Z., (1998), Değişen İstanbul, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Eraydın, A., (2006), Değişen Mekan, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış:1923-2003, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, İ., (1996), “XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Evyapan, G.A., (1980), “Kentleşme Olgusunun Hızlanması Nedeniyle Yapılar Yakın Çevresi Düzeyinde Açık Alan ve Mekanların Değişimi, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).
- Gülfem, A.,(2003), “ Mekansal Dizin Yöntemiyle Kentsel Dokuda Biçimsel Analiz Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).

Haleplioğlu, N., (1998), Amasya Tarihsel Kent Peyzajının Korunması ve Karadeniz Bölgesi Turizmi Açısından Değerlendirilmesi İmkanları Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).

Hatipoğlu, M., (2010), Kişisel Görüşme, Amasya

Harvey, D., (1996), Postmodernliğin Durumu, Metis, İstanbul.

Hüsameddin, A.H., (1986), Amasya Tarihi, C.1, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya.

İlke Planlama, “Amasya Merkez İlçe 60 Hektarlık Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu”, 2007.

İlke&Kayhan Ortaklığı Amasya Valiliği İl Özel İdaresi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu, İktisadi Analiz

İşlek, E., (2007), İstanbul’da 1980 Sonrasında Oluşan Kapalı Konut Alanlarının İncelenmesi, YTÜ Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış).

Karakul, Ö., (2002), New Buildings in Old Settings: Riverfront Buildings in Amasya, Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).

Keleş, R., (1978), “ Konut Sorunları ve Politikası ”, Şehircilik, Ankara, , Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s.26

Kessler, G., (1949), “İstanbul’da Mesken Darlığı, Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı”, Arkitekt, Sayı 209-210, s. 131-134.

Köksal, A., (1994), “Türkiye’de Konut Üretimini Yönlendiren Kurumsal Düzenlemelerin Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ. Mimarlık Fak., (yayımlanmamış).

Kömürlü, R., “ Ülkemizde Toplu Konut Üretimine Yönelik Kaynak Oluşturma Model yaklaşımları

Kubin, G., (1994), Kent Plancısı, Kent Planlama Sürecinde Misafir Sanatçı Değildir.

Menç, H., (1987), Amasya Tarihinden Sayfalar, Eser Matbaası, Samsun.

Menç, H., (1997), Her Yönüyle Amasya, Amasya Sanayi ve Ticaret Odası Kültür Yayınları, Amasya.

Menç, H., (2000), Tarih İçinde Amasya, Ankara.

Menç, H., (2007), Fotoğraflarla Geçmişte Amasya 1850- 1950, Amasya Belediyesi Kültür Sanat Yayınları, Amasya.

Meşhur, M.Ç., (1999), Tarihi Çevrelerin Korunması Sürecinde Yeni Yaklaşımlar, Amasya Kenti, Yalıboyu Evleri Örneği, Selçuk Üniversitesi Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Konya

Müderrişoğlu, A., (1981), Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları, YKY, İstanbul.

Osman, S., “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Ed. Y. Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Özüekren, A.Ş., (1996), “Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme”, Kooperatifler ve Konut Üretimi.

Pulat, G., (1992), Dar Gelirli Kentlilerin Konut Sorunu ve Soruna Sosyal İçerikli Mekansal

Çözüm Arayışları, 327, Kent-Koop Yayınları, Akara.

Sayar, Z., (1941), “İmar Politikamızı Kuralım ve Teşkilatlanalım”, Arkitekt

Sayar, Z., (1943), “ Bir Yapı ve İmar Politikamız Var mıdır?”, Arkitekt, (5-6):97-98.

Shaw, S., (1968), “Beginnings of Modernization in the Middle East”, ed. W. Polk&R. Chambers, University of Chicago Press, Chicago.

Seçkin Y.Ç., Tarihi Kentlerdeki Açık Mekanların Değişen Kullanımlarının Değerlendirilmesi: Amasya Örneği, İTÜ

Sey, Y., (1971), Yapı Üretimi Analizinde Sistem Yaklaşımı, İstanbul, İ.T.Ü. Mimarlık Fak.

Sey, Y., (1998), “ 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık” Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Mimarlık ve Yapı Üretimi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 25-39.

Şenyapılı, T., (1985), Ankara Kentinde Gecekonduunun Gelişimi 1923-1960, Kent-Koop Yayınları, Ankara.

Tanyeli, U., (1998), “1950’lerden Bu Yana Mimari Paradigmaların Değişimi ve Reel Mimarlık”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Y. Sey, (Derl.), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

T.C. Amasya Valiliği, “Tacın Gizemli Şehri Amasya”, Amasya Valiliği, Amasya, 12 (2002).

Tekeli, İ., (1982), “Türkiye’de Kentleşme Yazıları” Kapitalistleşme Süreci İçinde Türkiye’nin Konut Üretimine Bir Bakış , Turhan Kitapevi, Ankara, 241-259.

Tekeli, İ., (1996), Osmanlı İmparatorluğu’nda Kent Planlama Pratiğinin Gelişimi ve Kültürel Mirasın Korunmasındaki Etkileri, İslam Geleceğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler, İlke Yayınları, İstanbul, 1:355-374.

Tekeli, İ., (2001), Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge, Ankara.

Tınç, L., (2004), “Osmanlı’da Belediyecilik”, Popüler Tarih Dergisi, Dünya Yayıncılık İstanbul.

Türkiye İstatistik Yıllığı, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 19, 22-29 (1993).

Urak, G., (1994), Amasya’nın Türk Devri Şehir Dokusu Yapılarının Analizi Ve Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).

Urak, G., (2005), Amasya Notları, Yayın Aşamasında, Ankara.

Yavuz, Y., (1981), Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi, O.D.T.Ü.Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.

Yeşil Amasya Gazetesi, 1939

Yetman, F., (1981), Amasya İmar Planı Araştırmaları, Amasya.

Yılmaz, Ö., (2005), 1980 Sonrası İstanbul’da Kent Merkezi Dışında Oluşan Konut Alanlarının Gelişim Sürecinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).

Yurt Ansiklopedisi, (1981), Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul.

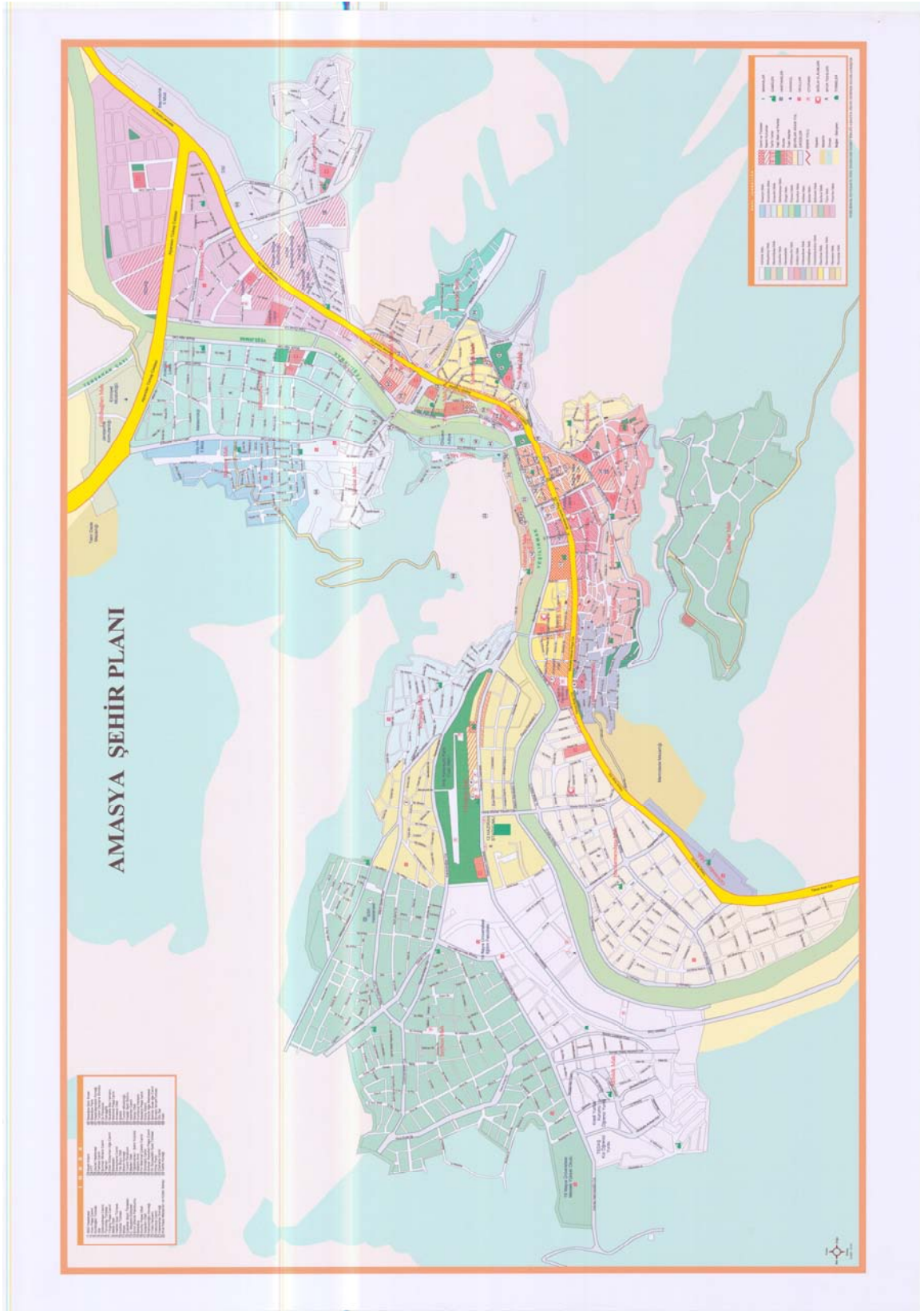
Yücel, A., (1996), İstanbul’da 19. Yüzyılın Kentsel Konut Biçimleri, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 298-312.

www.dtm.gov.tr

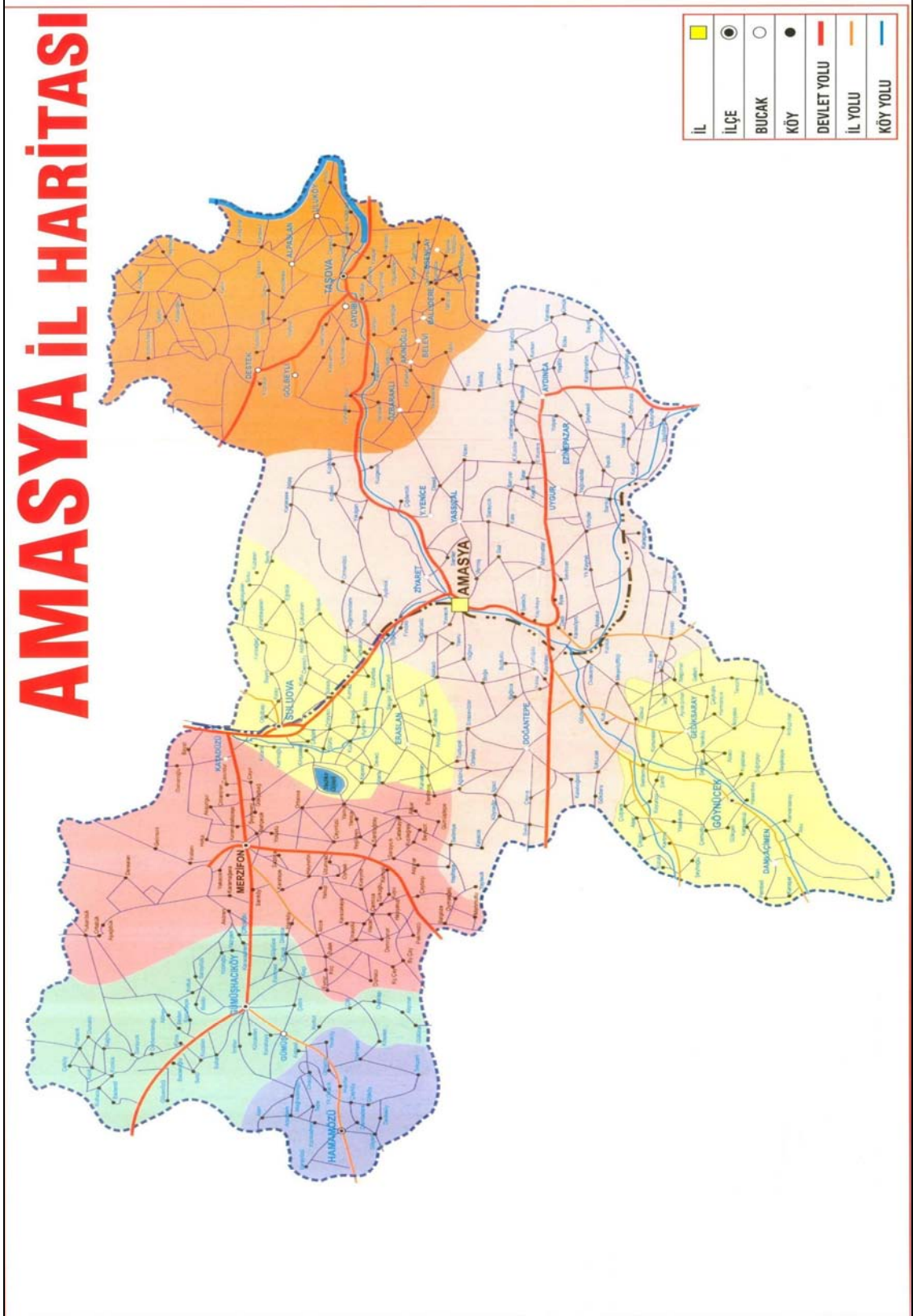
www.amasya.gov.tr

EKLER

Ek 1 Amasya şehir planı

Ek 2 Amasya il haritası

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi: 04.02.1984

Doğum yeri: Merzifon/Amasya

Lise: 1999-2002 Merzifon Anadolu Lisesi

Lisans: 2002-2007 Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fak.
Mimarlık Bölümü

Yüksek lisans: 2007-2010 Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Fak.
Mimarlık Anabilim Dalı
Konut Üretimi ve Yapım Yönetimi Programı

Çalıştığı Kurumlar

2007-2008 Geo Mimarlık

2008-..... İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İmar Müdürlüğü